T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNLARI BAĞLAMINDA SALGIN HASTALIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ: COVID-19 ÖRNEĞİ

Feyza YUKARIKIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı–2022

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNLARI BAĞLAMINDA SALGIN HASTALIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ: COVID-19 ÖRNEĞİ

Feyza YUKARIKIR
ORCID: 0000-0001-5118-2316

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı–2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER.....i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....iv
TEZ KABUL VE ONAY.....v
ÖNSÖZ.....vi
ÖZET.....vii
ABSTRACT.....viii
KISALTMALAR.....ix
TABLO LİSTESİ.....xii

1. GİRİŞ.....1

2. BÖLÜM: GÜVENLİK KAVRAMI, ULUSLARARASI GÜVENLİK VE GÜVENLİK POLİTİKALARI.....5
2.1. GÜVENLİK KAVRAMI VE ULUSLARARASI GÜVENLİK.....5
2.1.1.Güvenlik Kavramı.....5
2.1.2.Geleneksel Bakış Açılı Yaklaşımlar Çerçevesinde Güvenlik Politikaları.....8
2.1.2.1. Geleneksel Bakış Açılı Yaklaşımlar.....8
2.1.2.1.1. Realist Yaklaşım Çerçevesinde Güvenlik Kavramı.....9
2.1.2.1.2. Neorealist Yaklaşım Çerçevesinde Güvenlik Kavramı.....10
2.1.2.1.3. Liberalist Yaklaşım Çerçevesinde Güvenlik Kavramı.....11
2.1.2.2. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik (1947-1991).....12
2.1.3.Eleştirel Bakış Açılı Yaklaşımlarla Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması ve Dönüşümü.....15
2.1.3.1. Kopenhag Okulunun Güvenliğe Katkısı.....15
2.1.3.2. Güvenliğin Dönüşümü.....16
2.1.3.2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Güvenlik (1991-2010).....16
2.1.3.2.2. Küreselleşen Dünyada Güvenlik (2010 ve Sonrası).....19
2.2. GÜVENLİK STRATEJİLERİ.....20
2.2.1.Ulusal Güvenlik Kavramı ve Stratejileri.....21
2.2.1.1. Ulusal Güvenlik.....21
2.2.1.2. Ulusal Güvenlik Stratejileri.....22

2.2.2.Uluslararası Güvenlik Kavramı ve Stratejileri.....23
2.2.2.1. Uluslararası Güvenlik.....23
2.2.2.2. Uluslararası Güvenlik Stratejileri.....24
2.2.3.Devletlerin Güvenlik Stratejileri.....25

3. BÖLÜM: ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNLARI VE BU SORUNLAR İÇİN GELİŞTİRİLEN STRATEJİLER.....27
3.1. ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNLARI.....27
3.1.1.Uluslararası Terörizm.....27
3.1.2.Silahlanma.....29
3.1.3.Organize Suçlar.....30
3.1.4.Çevresel Güvenlik.....31
3.1.5.Siber Güvenlik.....32
3.1.6.Küreselleşme.....32
3.1.7.Teknolojik Gelişmeler.....33
3.1.8.Salgın Hastalıklar.....34
3.1.9.Diğer Uluslararası Güvenlik Sorunları.....38
3.2. ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNLARI İÇİN GELİŞTİRİLEN STRATEJİLER..38
3.2.1.Devletlerin Güvenlik Stratejileri.....39
3.2.1.1. Küresel Güçlerin Güvenlik Stratejileri.....39
3.2.1.1.1. ABD'nin Güvenlik Stratejisi.....39
3.2.1.1.2. RF'nin Güvenlik Stratejisi.....40
3.2.1.1.3. ÇHC'nin Güvenlik Stratejileri.....42
3.2.1.2. Bölgesel Güçlerin Güvenlik Stratejileri.....43
3.2.1.2.1. Almanya'nın Güvenlik Stratejileri.....43
3.2.1.2.2. Fransa'nın Güvenlik Stratejileri.....45
3.2.1.2.3. Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri.....46
3.2.2.Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Stratejileri.....49
3.2.2.1. Küresel Uluslararası Örgüt Olan BM'nin Güvenlik Anlayışı.....49
3.2.2.2. Bölgesel Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Anlayışı ve Politikaları.....51
3.2.2.2.1. NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Politikaları.....51
3.2.2.2.2. AB'nin Güvenlik Anlayışı ve Politikaları.....53

4. BÖLÜM: CORONAVİRUS DİSEASE 2019 SALGINI VE BU SALGIN İÇİN ALINAN TEDBİRLER.....56
4.1. CORONAVİRUS DİSEASE 2019 SALGININ GENEL KAPSAMI.....56
4.1.1.Coronavirus Disease 2019 Salgını.....56
4.1.2.COVID-19 Salgınının Ortaya Çıkışı.....57
4.1.3.COVID-19 Belirtileri.....59
4.2. COVID-19 SALGININ ETKİLERİ.....60
4.2.1.Ekonomik Etkileri.....60
4.2.2.Sosyal Etkileri.....61
4.2.3.Psikolojik Etkileri.....63
4.3. COVİD-19 SALGINI İÇİN ALINAN TEDBİRLER.....64
4.3.1.Devletlerin Salgınla Mücadele Örnekleri.....64
4.3.1.1. Küresel Güçlerin Salgınla Mücadeleleri.....65
4.3.1.1.1. ABD'nin Salgınla Mücadelesi.....65
4.3.1.1.2. RF'nin Salgınla Mücadelesi.....66
4.3.1.1.3. ÇHC'nin Salgınla Mücadelesi.....69
4.3.1.2. Bölgesel Güçlerin Salgınla Mücadeleleri.....70
4.3.1.2.1. Almanya'nın Salgınla Mücadelesi.....70
4.3.1.2.2. Fransa'nın Salgınla Mücadelesi.....72
4.3.1.2.3. Türkiye'nin Salgınla Mücadelesi.....74
4.3.2.Uluslararası Örgütlerin Salgınla Mücadeleye Katkıları.....78
4.3.2.1. Küresel Uluslararası Örgüt Olan BM'nin Salgınla Mücadeleye Katkısı.....78
4.3.2.2. Bölgesel Uluslararası Örgütlerin Salgınla Mücadeleye Katkıları.....79
4.3.2.2.1. NATO'nun Salgınla Mücadeleye Katkısı.....79
4.3.2.2.2. AB'nin Salgınla Mücadeleye Katkısı.....80

5. SONUÇ.....82

KAYNAKÇA.....88
ÖZGEÇMİŞ.....104

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Uluslararası Güvenlik Sorunları Bağlamında Salgın Hastalıkların Değerlendirilmesi: COVID-19 Örneği* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

31.10.2022

.....

Feyza YUKARIKIR

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Feyza YUKARIKIR tarafından hazırlanan *Uluslararası Güvenlik Sorunları Bağlamında Salgın Hastalıkların Değerlendirilmesi: COVID-19 Örneği* adlı bu çalışma, *07.11.2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Gökhan TELATAR	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …../…./ 202.. tarih ve …….. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Uluslararası Güvenlik Sorunları Bağlamında Salgın Hastalıkların Değerlendirilmesi: COVID-19 Örneği başlıklı bu tez; Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik kavramı tanımının zaman içerisinde gerçekleşen dönüşümüne, küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası güvenlik sorunlarının çeşitlenmesine, bu güvenlik sorunları bireylerden başlayarak bütün toplumları, devletleri, hatta bütün dünyayı tehdit etmesine, salgın hastalıkların en güncel örneği olan COVID-19 salgınının bir uluslararası güvenlik sorunu olduğuna, devletlerin COVID-19 salgını karşısında ülkelerinin güvenliklerini sağlamak adına farklı farklı güvenlik stratejileri benimsediklerine ve uluslararası örgütlerin de bu salgınla mücadeledeki devletlere yönelik katkılarına odaklanmaktadır.

Bu tez, kendi başıma muvaffak olamayacağım iki yıllık bir yolculuğun doruk noktasıdır. Bu yolculuğu tamamlamamda bana doğrudan ya da dolaylı olarak yardımcı olan herkese en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve hiçbir çabadan kaçınmayarak beni daima çok olumlu bir biçimde yönlendiren danışmanım Sayın Hocam *Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN'*a ve eğitim hayatım süresince yetişmemde katkısı olan bütün hocalarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca tezimi tamamlamak için moralimi ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan başta eşim *Niyazi YUKARIKIR*'a, kızım *Nil YUKARIKIR*'a babam *Mehmet TÜRKOĞLU* ve annem *Nurten TÜRKOĞLU*'na olmak üzere ailemin tüm fertlerine şükranlarımı sunarım.

31.10.2022

Feyza YUKARIKIR

ÖZET

Tezin Başlığı : Uluslararası Güvenlik Sorunları Bağlamında Salgın Hastalıkların Değerlendirilmesi: COVID-19 Örneği
Tezin Yazarı : Feyza YUKARIKIR
Danışman : Ali Samir MERDAN
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 07.11.2022

Bu tezde, Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik kavramının kapsamı ve zaman içerisinde dönüşümü ele alınmıştır. Özellikle güvenliğin döneme ve dönemin şartlarına göre değişiklik göstermesi, net bir tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır. Zira güvenlik kavramı Soğuk Savaş döneminde sadece askerî tehdit olarak algılanırken Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse askerî tehditler ikinci plana atılmıştır. Değişen uluslararası sistemle birlikte güvenlik tehditleri de farklılaşarak çeşitlenmiştir. Bu bağlamda salgın hastalıkların içerisinde yer alan ve en güncel güvenlik tehdidi olarak değerlendirilen COVID-19 salgını dünyayı derinden etkilemiştir. Aralık 2019'da Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan bu salgın, 12 Mart 2020 tarihinde de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edildi. Salgın, devletleri hiç beklemedikleri bir anda hazırlıksız yakalamış, çok hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılmış ve altı milyondan fazla insanın ölümüne neden olmuştur. Salgının bu kadar hızlı yayılması ile birlikte küresel ve bölgesel güçlerle uluslararası örgütler önlemler almaya başladılar. Sınırların kapatılması, seyahat yasakları getirilmesi, okulların uzaktan eğitime geçmesi, sokağa çıkma kısıtlamaları getirilmesi gibi pek çok önlem alındı. Fakat aşağı yukarı benzer tedbirler alınmış olsa da salgın karşısında benzer sonuçları elde edilememiştir. Salgın karşısında en etkili tedbir olarak görülen aşının bulunmasının ardından yapılan aşılamayla toplumsal bağışıklık geliştirilerek salgının kontrol altına alınması sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik kavramı, salgın hastalıklar, COVID-19, küresel ve bölgesel güçler, uluslararası örgütler.

ABSTRACT

Thesis Title : Evaluation of Outbreak Diseases in the Context of International Security Issues: The Case of COVID-19

Author : Feyza YUKARIKIR

Supervisor : Ali Samir MERDAN

Department : International Relations

Thesis Type : Master's Thesis

Date : 07.11.2022

This thesis examines the scope of the concept of security in the discipline of International Relations and its transformation over time. In particular, the fact that security issues change according to the specific periods and the conditions of the period has made it difficult to make a clear definition. While the concept of security was perceived only as a military threat during the Cold War, this threat has been relegated to the background in the post-Cold War period. Security threats have also diversified with the changing of international system. The COVID-19 outbreak, which is among the epidemics and considered as the most current security threat, has deeply affected the world. This disease, which emerged in the People's Republic of China in December 2019, was declared a pandemic by the World Health Organization on March 12, 2020. The pandemic caught governments unprepared when they least expected it. It spread across the world very quickly and caused the deaths of more than six million people. Global and regional powers and international organizations started to take measures with the rapid spread of pandemic. Many measures were taken, such as closing borders, imposing travel bans, switching schools to distance education, and imposing curfew restrictions. However, although more or less similar measures were taken, similar results could not be achieved against the pandemic. After the approving of the vaccines, which are seen as the most effective measure against the epidemic, social immunity was developed through vaccination and the epidemic was brought under control.

Keywords: Security concept, epidemic diseases, COVID-19, global and regional power, international organizations.

KISALTMALAR

AAET : Avrupa Atom Enerji Topluluğu
AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
a.e. : Aynı Eser
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e. : Adı Geçen Eser
AGİT : Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AGSP : Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AIDS : Acquired Immune Deficiency Syndrome
AİİP : Adalet ve İçişlerinde İş Birliği Politikası
AK : Avrupa Konseyi
AKÇT : Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı
AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
AST : Avrupa Savunma Topluluğu
AT : Avrupa Toplulukları
ATM : Automatic Teller Machine
a.y. : Yazara Ait Son Zikredilen Yer
B. : Baskı
b.a. : Eserin Bütününe Atıf
BAB : Batı Avrupa Birliği
BBC : British Broadcasting Corporation
Bkz. : Bakınız
Bkz.: Aş. : Bakınız Eserin Kendi İçinde Aşağıya
Bkz.: Yuk. : Bakınız Eserin Kendi İçinde Yukarıya
BM : Birleşmiş Milletler
BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C. : Cilt
CDC : Centers for Disease Control and Prevention
CNBC : Consumer News and Business Channel
COMECON : Council for Mutual Economic Assistance
COVID-19 : Coronavirus Disease 2019

Çev.	: Çeviren
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
Der.	: Derleyen
DNA	: Deoksiribo Nükleik Asi
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
Ed.	: Editör
GSMH	: Gayri Safi Millî Hâsıla
Haz.	: Yayına Hazırlayan
HIV/AIDS	: Human Immmunodeficiency Virus/Acquired Immune Deficiency Syndrome
IMF	: International Monetary Fund
Karş.	: Karşılaştırınız
k.g.	: Karşı Görüş
Md.	: Madde
MERS-COV	: Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus
MTSO	: Malatya Ticaret ve Sanayi Odası
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NHI	: National Health Insuranca
No.	: Numara/Sayı
Nşr.	: Neşreden
NTV	: Nergis Televizyonu
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistane
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat
RF	: Rusya Federasyonu
RNA	: Ribonükleik Asit
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.	: Sayfa
SARS	: Severe Acute Respiratory Syndrome
SARS-CoV	: Severe Acute Respiratory Syndrome-Associated Coronavirus
SARS-CoV-2	: Severe Acute Respiratory Syndrome-Coronavirus 2

ss.	: Sayfalar
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STM	: Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret Anonim Şirketi
ŞİÖ	: Şanghay İş Birliği Örgütü
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TUİÇ	: Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜSEB	: Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı
t.y.	: Basım Tarihi Yok
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
vd.	: Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonrakiler
Vol.	: Volume
y.y.	: Basım Yeri Yok

TABLO LİSTESİ

Tablo No: Sayfa

Tablo 2.1: İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi.....6

Tablo 2.2: İki Kutuplu Sistemde ABD ve SSCB'nin Genel Özellikleri.....12

Tablo 2.3: Güvenliğin Dönüşümü.....17

Tablo 2.4: Politik, Ekonomik ve Askerî Güç Unsurlarının Karşılaştırılması.....18

Tablo 3.1: Önemli Bulaşıcı Hastalıklar ve Ölüm Sayıları.....36

Tablo 4.1: COVID-19 Vaka Sayılarının En Fazla Olduğu İlk On Ülke.....58

Tablo 4.2: Devletlere Göre COVID-19 Salgınında Kısıtlamalar.....64

1. GİRİŞ

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininde üzerinde durulması gereken en önemli konuların başında gelmesine rağmen genel olarak kabul gören bir tanımı tam olarak yapılamamıştır. Ancak güvenliğin sağlanması, insanların kendileri başta olmak üzere etrafında değer verdiği kişi, eşya ne varsa herhangi bir tehdit algıladığında koruma içgüdüsüyle bir şeyler yapmaya çalışması olarak tanımlanabilir. Devletler ve uluslararası ilişkilerin diğer aktörleri de hem kendi egemenliğini hem de değer verdiği, önemsediği ne varsa dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı güvenliklerini sağlamak amacıyla önlemler almaya çalışırlar. Bu bağlamda devlet ya da devlet dışı bütün aktörler çeşitli yollara başvurmuş, farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Güvenliğini sağlamak amacıyla devletlerin kimisi kendi içine kapanarak bütün iletişimin kesilmesi yolunu tercih ederken kimisi ise diğer devletlerle iletişime girerek iş birliği dâhilinde ittifak kurma yolunu benimsemiştir. Nasıl bir yol benimsemiş olursa olsun devletlerin temel amacı güvenliğini sağlamaktır (Özcan, 2004, s. 446). Fakat bütün bu çabaların bazen beklenen sonucun aksine daha güvenliksiz ortamların oluşmasına yol açtığı da söylenebilir.

Güvenliğin döneme ve o dönemin şartlarına göre de değişiklik göstermesi tanımlanmasını zorlaştırmıştır. Güvenliğin; tehditlerin, risklerin farklı algılanmasından dolayı da net bir tanımı yapılamamıştır. Güvenlik kavramının net bir tanımının yapılmış olmamasının yanında aktörlerin güvenlik kavramına farklı yaklaşımları değişik stratejiler uygulamalarına yol açtığı (Özdoğan, 2019, s. 3) gibi uluslararası ilişkiler disiplininin dinamik bir alan olması da güvenlik kavramının tanımının zamana ve şartlara göre değişiklik göstermesine neden olmuştur (Sancak, 2013, s. 123). Ulusal güvenlikte de uluslararası güvenlikte de algılanan tehditler her döneme göre farklılık göstermiştir. Daha önceleri güvenlik denilince akla ilk gelen, askerî güvenliğe dair sorunlarken bugün ise güvenlik tehditlerinin ekonomik, politik, çevresel, terör, silah kaçakçılığı, salgın hastalıklar gibi pek çok alanda çeşitlendiğini görmek mümkündür. Bu durum da eskiden daha az tehdide karşı çaba sarf eden aktörlerin şimdilerde daha fazla tehditle mücadele etmesi anlamına gelmektedir.

Hem ulusal güvenlik hem de uluslararası güvenlik kavramı yine sistem içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ulusal güvenlik kavramı, bir devletin kendi iç güvenliğini korumak amacıyla politik, ekonomik, askerî ve benzeri güçlerini kullanarak egemen kalma çabası

olarak görülmektedir. Bu bağlamda karar verenlerin algılarının değişmesi ile ulusal güvenlik tanımlamalarında da değişiklikler olabilmektedir (Baharçiçek ve İnan, 2013, ss. 107-108). Uluslararası güvenlik kavramının ise daha kapsamlı olmakla birlikte uluslararası sistemdeki bütün aktörleri kapsayan tehditler açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kavram Soğuk Savaş döneminde daha çok askerî tehditler bağlamında tanımlanırken Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse devletlerin sıcak çatışmadan çekinmelerinden dolayı askerî tehditten ziyade ekonomik, politik, sosyal ve benzeri alanlardaki tehditler olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Güvenlik kavramının net olarak yapılamayan tanımı gibi uluslararası güvenlik sorunlarının da kesin bir listesi bulunmamaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplini dinamik bir alan olduğundan güvenlik sorunları da devletlere, bölgelere, kişilere, hatta dönemlere göre bile değişiklik göstermektedir. Bu tezde akla ilk gelen uluslararası terörizm, silahlanma, organize suçlar, çevresel güvenlik, siber güvenlik, küreselleşme, teknolojik gelişmeler gibi genel sorunlara değinilmesinin ardından son dönemin güvenlik sorunları arasında sayılan salgın hastalıklar konusunun üzerinde durularak bir sonraki bölüme hazırlık yapılacaktır.

Güvenlik sorunları her devlette kendi dinamiğine göre farklı şekillerde yaşanmaktadır. Bu bağlamda devletler karşılaştıkları güvenlik sorunlarını önce kendi açılarından tanımlayıp ardından bu kapsamda farklı stratejiler benimseyerek çözüm arayışına girmektedirler. Devletler genel itibarıyla ya barışçıl strateji ya da çatışmacı stratejiler benimserler. Bu stratejilerin her zaman işe yaraması söz konusu olmasa da güncellenerek farklı stratejilere evrilmişlerdir (Özcan,2004, s. 450).

Uluslararası güvenlik sorunlarından olan salgın hastalıkların en güncel örneği olan Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) salgını, Aralık 2019'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) Hubei eyaletinin Wuhan bölgesinde ortaya çıktı. Daha sonra bu salgın, 12 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edildi (Samancı, 2020, s. 6). COVID-19 salgını son yüzyılda yaşanan en ciddi hastalık olarak öne çıktı ve bütün dünyayı ilgilendiren küresel bir insani güvenlik sorunu hâline geldi. Salgının uzun süre devam etmesi sağlık sektörünün yanında ekonomi, turizm, sosyal yaşam gibi pek çok alanı da olumsuz etkiledi. Bugün bile bu olumsuz etkileri hâlâ devam ettiği söylenebilir.

COVID-19 salgını sebebiyle devletler önlemler almaya, uluslararası örgütlerse devletlere destek vermeye başladılar. Bu bağlamda devletlerde spor müsabakaları, zirveler, yarışmalar ve benzeri etkinliklere ara verildi. Belli günlerde herkes için sokağa çıkma kısıtlaması ilan edilirken 65 yaş üstü ve 20 yaş altı vatandaşların belirli gün ve saatler dışında tamamen sokağa çıkmaları kısıtlandı. Şehirler arası yolculuklar zorunlu hâller dışında yasaklandı. Uluslararası örgütlerse iş birliğine her türlü katkının sağlanması ve destek verilmesi için kararlar çıkardı. İnsanların eve kapanması ve çoğu iş yerinin faaliyetlerini durdurması sayesinde doğanın kendini yenileme fırsatı bulmasını (Afacan ve Avcı, 2020, s. 1) ise salgının olumlu yönü olarak değerlendirmek mümkündür.

Tezin amacı, güvenlik kavramına değinilerek ulusal ve uluslararası güvenlik sorunlarının anlatılması ve bu bağlamda en güncel uluslararası güvenlik sorunu olarak değerlendirilen COVID-19 salgınının incelenmesidir. COVID-19 salgınına karşı küresel ve bölgesel güçler ile uluslararası örgütlerin aldığı önlemler anlatıldıktan sonra bu önlemlerin ne derecede başarılı olduğu değerlendirilecektir.

Tez, bir dizi varsayım üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, bütün dünyayı etkisi altına alarak ölümcül sonuçlara yol açan COVID-19 salgınının bir uluslararası güvenlik sorunu olduğu varsayımıdır. İkincisi, buna bağlı olarak, COVID-19 salgınının önüne geçilmesi için küresel ve bölgesel güçlerle uluslararası örgütlerin bu salgına karşı aldıkları tedbirlerdir. Üçüncüsü ise COVID-19 salgınının, küresel ve bölgesel güçler de dâhil dünyadaki tüm devletleri politik, ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık, eğitim ve daha pek çok alanda derinden etkilediğidir.

Tez, giriş ve sonucun dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, güvenlik, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik kavramlarının tanımları eleştirel yaklaşımlar da dikkate alınarak yapılmaya çalışılacaktır. Ayrıca güvenlik stratejilerinin neler olduğu ve hangi güvenlik stratejilerinin benimsendiği anlatıldıktan sonra Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin dönüşümünden söz edilecektir.

İkinci bölümde, uluslararası güvenlik sorunlarına değinilecektir. Bu sorunlar ayrı başlıklar altında kısa kısa anlatılmaya çalışılacaktır. Bu başlıklardan teze konu olan salgın hastalıklar daha ayrıntılı ve uzun şekilde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Daha sonraysa bu bölümde, küresel ve bölgesel güçler olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu

(RF), ÇHC, Almanya, Fransa ve Türkiye'nin uyguladığı güvenlik stratejileriyle uluslararası örgütler olan Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) ve Avrupa Birliği'nin (AB) benimsediği güvenlik anlayışları incelenecektir.

Üçüncü bölümde, uluslararası güvenlik sorunları içerisinde değerlendirilen salgın hastalıkların en güncel örneği olan COVID-19 salgını detaylı şekilde anlatılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede COVID-19 salgınının nasıl ortaya çıktığı ve belirtilerinin neler olduğu anlatıldıktan sonra salgının ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri değerlendirilecektir. Ardından küresel ve bölgesel güçlerin salgına karşı aldıkları tedbirlerle uluslararası örgütlerin salgınla mücadeleye katkıları ele alınmaya çalışılacaktır.

Tez, Soğuk Savaş sonrası dönemi kapsamaktadır. Belirtilen bu dönemin kapsamı çerçevesinde konu ve kavramlarla ilgili Türkçe ve İngilizce makale, kitap, dergi, internet sayfaları ve gazetelerden yararlanılmıştır.

Salgın hastalıkların en güncel hâlini yansıtan COVID-19 salgını, uluslararası güvenlik sorunları bağlamında ele alınarak incelenecektir. Zira bu salgın bütün dünyayı etkisi altına aldığından uluslararası boyuta ulaşmıştır. Dünyayı her alanda etkileyerek büyük bir küresel soruna dönüştüğünden güvenlik konusunun işlendiği bu teze konu olması çok önemlidir. Bu bağlamda tezde COVID-19 salgını güvenlik sorunları kapsamında değerlendirilerek hem literatüre katkı sağlaması hem de detaylı incelemesinin yapılarak önceliklerin ve çözülmesi gereken noktaların belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. BÖLÜM
GÜVENLİK KAVRAMI, ULUSLARARASI GÜVENLİK VE GÜVENLİK POLİTİKALARI

2.1. GÜVENLİK KAVRAMI VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

Bu başlık altında; güvenlik kavramına, geleneksel bakış açılı yaklaşımlar çerçevesinde Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik politikalarına, eleştirel bakış açılı yaklaşımlarla güvenliğin yeniden kavramsallaştırılmasına ve Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik gündeminin dönüşümüne, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik kavramlarına ve bu kavramların farklı yaklaşımlardaki tanımlamalarıyla geçmişten bugüne değişimlerine değinilecektir.

2.1.1. Güvenlik Kavramı

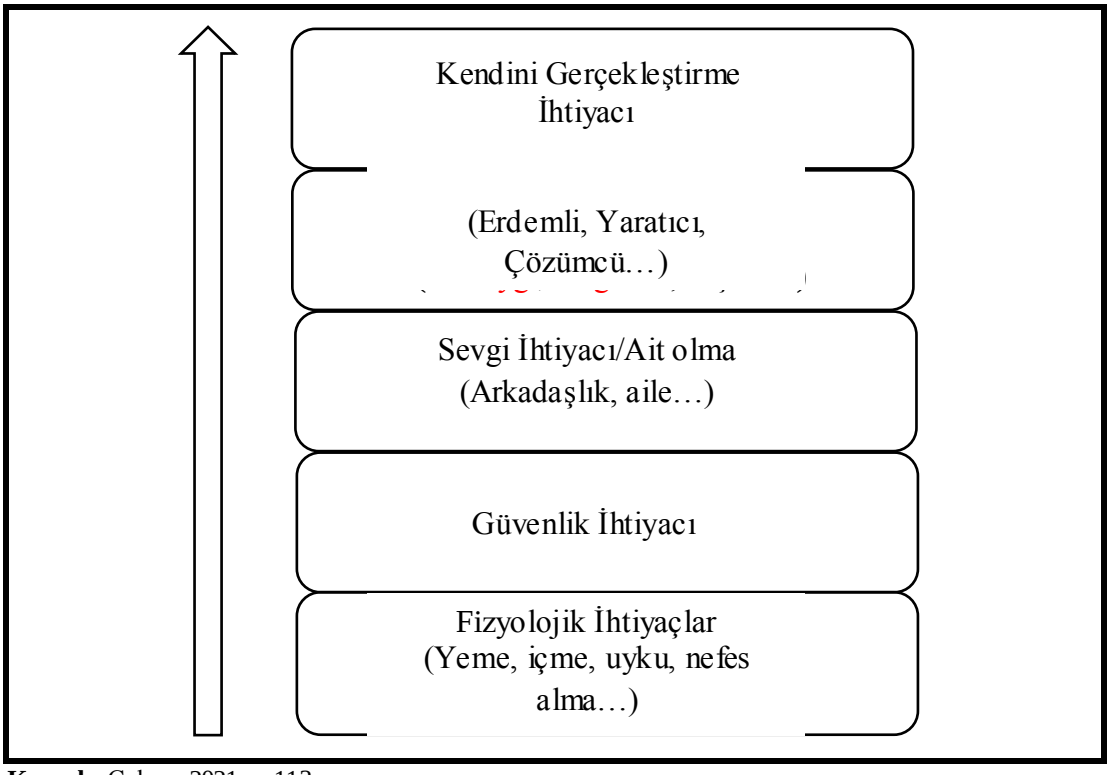
İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren kişilerin kendilerini koruma içgüdüsü ve güvenlik olgusu var olsa da tanımlanmaya çalışılmamıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin ortadan kaldırılması ve bir daha böyle yıkımlar yaşanmaması için güvenlik kavramının tanımlanması çabaları başladı. Uluslararası İlişkiler disiplininin en temel konularının başında gelen güvenlik kavramına dair, önceleri dar kapsamlı tanımlar yapılmışsa da gelişen şartlar doğrultusunda daha geniş kapsamlı tanımlar yapılmaya başlanmasına rağmen bu kavram için net bir tanım yapılamamıştır. Güvenliğin; zamana ve dönemin şartlarına göre değişiklik göstermesi, farklı tehditler algılanması gibi sebepler de tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır. Bu, uluslararası ilişkilerdeki sorunların başında gelse de çözümü olmayan bir durumdur. Bu durumun da Uluslararası İlişkiler disiplinin hem sosyal bir bilim olması hem de ilgilendiği konulardan kaynaklandığını söylemek mümkündür (Sancak, 2013, ss. 123-124).

Uluslararası İlişkiler disiplini içinde güvenliğe dair çalışmalar yapan David Baldwin'e göre güvenlik kavramının farklı tanımlarının olmasının, güvenlik alanındaki çalışmalara katkısı bakımından iki açıdan önemi vardır. Birincisi, güvenlik politikalarının birbirleriyle karşılaştırılmasına imkân vererek gerçekçi politika analizlerine katkı sağlamaktadır.

İkincisi ise farklı düşüncelere sahip olanlar arasında ortak bir payda oluşturarak bilimsel açıdan iletişimin kolaylaşmasını sağlamaktadır (Haser, 2018, ss. 5-6).

Güvenlik kavramının farklı tanımlarının olmasına rağmen genel olarak güvenlik; tehdit ve tehlikelerin uzak olması, yaşamın korkmadan sürdürülebilmesi şeklinde ifade edilebilir (Uğuz, 2016, s. 86). Abraham Harold Maslow da ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde güvenliğin önemini vurgulamıştır. Bu teoriye göre güvenlik, tehlikeden korunma ve güven içinde bulunma hâlidir. Tablo 2-1'de de görüldüğü gibi yemek, içmek, yaşamak gibi en temel ihtiyaçların hemen ardından güvenlik gelmektedir ki bu durum güvenliğin de temel bir ihtiyaç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Güçlü, 2015, ss. 332-345).

Tablo 2.1: İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi

Kaynak: Çoban, 2021, s. 113.

Güvenlik Çalışmalarında ise güvenlik, bireyin veya toplumun istenmeyen tehlike hâllerinde hem maddi hem de psikolojik araçlarla korunması ve tehlikenin uzaklaştırılması olarak belirtilmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplininin güvenlik alanındaki uzmanlarından biri olan ve güvenliğin nasıl tanımlanması gerektiğine dair kapsamlı bir çalışma yapan teorisyen Arnold Wolfers'e göreyse güvenlik, elde edilen değerlere ilişkin bir tehdidin olmaması veya bu değerlere yönelik oluşan tehditlerin yok edilmesi durumunu ifade eder (Wolfers,

1952, s. 481). Bu tanımlamalardan hareketle güvenliğin, varlığını koruma ve sürdürme çabası olduğunu söylemek mümkündür. Devletler açısından değerlendirildiğinde ise devletlerin kendi egemenliğini koruma ve sürdürme çabası olarak değerlendirilebilir.

Bütün bu tanımlardan yola çıkılırsa güvenliğin iki boyutu olduğu söylenebilir. Birincisi, korku ve tehditlerden uzak olunması durumu şeklinde ifade edilen fiziksel boyutudur. İkincisi ise korku ve tehditlerden uzak olma duygusu şeklinde tanımlanabilen psikolojik boyutudur. Bu bağlamda insanların fiziksel güvenliğinin yanında psikolojik olarak da kendisinin güvende olduğu duygusuyla yaşamına devam etmesi gereklidir.

Kavram olarak güvenliğin net bir tanımının yapılamamasından kaynaklı belirsizliğin dışında karşılaşılan bir diğer belirsizlik de güvenliği sağlanacak aktörün net olarak belirlenememesidir. Birey mi, devlet mi, uluslararası örgütler mi, şirketler mi, toplum mu gibi pek çok aktöre dair belirsizlik söz konusu olmuştur.

Güvenliği sağlanacak aktörün net olarak belirlenememesiyle birlikte ayrıca "güvenlik ikilemi", net olarak belirlenemeyen bu aktörün güvenliğiyle ilgili sorunlarından bir diğerini oluşturmaktadır. Şöyle ki güvenlik ikilemi, bir aktörün güvenliği artırılırken başka bir aktörün güvenliğinin azaltılması sorunudur. Bu duruma bir devletin kendi güvenliğini sağlarken kendi halkının ve birimlerinin güvenliğinin zarar görmesine neden olması örnek verilebilir. Böylece bir aktörün kendini güvende hissetmesinin sonucunda doğal olarak başka bir aktörün kendini güvende hissedememesi hâli ortaya çıkar.

Güvenlik kavramında karşılaşılan bir diğer belirsizlik ise kavramın net bir tanımının olmamasından kaynaklı belirsizliğin; aktörlerin politikalarına, kurumlarına yansıyıp yansımaması durumudur. Farklı tehditlerin, farklı aktörlerin var olması belirlenecek stratejileri de değiştireceğinden bu durumun yansımasının da farklı şekillerde olmasının, nasıl bir sonuç doğuracağını düşündürmektedir (Özcan, 2011, ss. 446-460).

Güvenlik kavramının net bir tanımının yapılamamasının en temel nedeni, konusunun askerî olarak algılanmasından kaynaklanmıştı. Yani güvenlik kavramı, genel çerçevede askerî olarak devletlerin uyguladıkları güç politikalarıyla özdeşleştirilmişti. Ancak bu durum eleştirildi ve güvenliğin sadece askerî olarak değerlendirilemeyeceği; bu bağlamda

kavramın siyasi, ekonomik, çevresel gibi geniş boyutlarıyla ele alınmasının gerekliliği vurgulandı (Baylis, 2008, s. 73). Ayrıca güvenlik ile tehdit arasında da kısır döngüye yol açabilecek bir bağlantı vardır. Devletlerin ihtiyaçlarının sürekli artması ve bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla başvurdukları yöntemler daha çok güvenlik ihtiyacı doğururken güvenliklerini sağlamak için yaptıkları da ihtiyaçlarını artırmaktadır (Sancak, 2013, s. 124).

Güvenlik kavramı, farklı dönemlerde ve koşullarda oluşan tehditlere göre şekillenmiştir. Koşulların değişmesiyle birlikte uluslararası ilişkiler yaklaşımları boyutunda güvenlik kavramının anlamı ve içeriği de farklılık göstermiştir. Örneğin idealist yaklaşıma göre güvenlik, savaş ile bağlantılı değerlendirilmiştir ki bu bağlamda savaşın önlenmesi durumu da güvenliğin sağlanması olarak görülmüştür (Bakan ve Şahin, 2018, ss. 138-139).

Realist yaklaşıma göre ise uluslararası sistemin anarşik olduğu varsayımı çok önemlidir. Bu bağlamda realist düşünürler, devletlerin birbirleri için tehdit unsuru olduklarını ve güvenlikleri için iyi bir devlet yönetimine sahip olmaları gerektiğini belirtirler. Bunun da ancak iyi bir yasa ve iyi bir ordu ile sağlanabileceğini vurgularlar. Soğuk Savaş döneminde güvenlik konusunda çalışmalar yapan Güvenlik Çalışmaları, güvenliğin kavramsallaştırılmasında realist yaklaşımın temel varsayımlarından yararlanmıştır (Akgül Açıkmeşe, 2011, ss. 44-57).

Rasyonalist yaklaşıma göre de her ne kadar uluslararası sistem anarşik olsa da bu durumun nedeni uluslararası bir üst yapılanmanın olmamasıdır, güvenliğin sağlanması da ancak uluslararası hukukun uluslararası örgütler aracılığıyla etkin hâle getirilmesi ile mümkün olacaktır (Bakan ve Şahin, 2018, ss. 140-144).

2.1.2. Geleneksel Bakış Açılı Yaklaşımlar Çerçevesinde Güvenlik Politikaları

2.1.2.1. Geleneksel Bakış Açılı Yaklaşımlar

Güvenlik kavramı, değişen tehdit ve risklere göre şekillenir. Bundan dolayı uluslararası ilişkiler yaklaşımları kapsamında güvenlik kavramının kapsamı ve içeriği farklılık gösterir. Uluslararası ilişkiler yaklaşımları da geleneksel bakış açılı yaklaşımlar ve eleştirel bakış açılı yaklaşımlar olarak ikiye ayrılır. Bu başlık altında ise geleneksel bakış açılı yaklaşımlardan realizm, neorealizm ve liberalizm incelenecektir.

2.1.2.1.1. Realist Yaklaşım Çerçevesinde Güvenlik Kavramı

Önemli temsilcileri Edward Hallett Carr ve Hans Morgenthau olan klasik realist yaklaşım, bir Uluslararası İlişkiler yaklaşımı olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmeye başlamıştır. Ancak realist yaklaşımın temel varsayımları daha öncelere dayanarak Sun Tzu'nun Savaş Sanatı, Thucydides'in Pelopennessos, Machiavelli'nin Prens ve Thomas Hobbes'ın Leviathan gibi eserlerinden şekillenmiştir. Güvenlik kavramını "güvensizlik ortamı" bağlamında anlatmaya çalışan bu düşünürler tarafından güvenlik, ulusal güç ve çıkar kelimeleri üzerinden tanımlanmaya gidilmiştir.

Realist yaklaşımın temellerini oluşturan Thomas Hobbes, insanın doğasının kötü ve yaşanan ortamın anarşik olmasından dolayı insanın dürüst olmasını sağlamak için kısıtlamalar getiren bir üst otoriteye ihtiyaç olduğunu ileri sürerek güvenlik anlayışına "kötü" ve "anarşik" varsayımlarını inşa etmiştir. Bu üst otoritenin de realist yaklaşım tarafından devlet olduğu kabul edilmiştir (Yıldırım, 2020, ss. 1700-1701).

Bu bağlamda realist yaklaşımda temel aktör devlettir. Devletin üzerinde kural koyucu bir aktör olmamasından dolayı da sistemin yapısı anarşiktir. Bu yaklaşıma göre devletin temel amacı, çıkarları çerçevesinde en çok kaynağa ulaşmak ve kendi varlığını sürdürmek olduğu vurgulanmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için devletlerin kullanabileceği aracınsa anarşik yapıdan dolayı güç olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede realizmin güvenlik anlayışı da devletlerin sahip oldukları güç bağlamında ilerlemektedir. Yani devletler güç mücadelesi ile güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Devletlerin güç unsurları arasında siyasi, ekonomik, coğrafi, teknoloji gibi unsurlar bulunsa da esas güç unsuru askerî güç olarak tanımlanmaktadır. Bu güç unsurları devletlerin birbirlerine karşı davranışlarını da sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla devletlerin güvenliklerini sağlama konusunda başrol güç unsurlarındadır (Kalkan Küçüksolak, 2012, ss. 202-208).

1970'lerden itibaren dünyanın karşı karşıya kaldığı ekonomik krizler, çevre sorunları, nükleer felaketler gibi devletlerin sadece askerî güç ile çözemeyecekleri sorunların ortaya çıkmasıyla realist yaklaşım kuramcılar tarafından eleştirilmeye başlanmıştır (Bakan ve Şahin, 2018, s. 136).

2.1.2.1.2. Neorealist Yaklaşım Çerçevesinde Güvenlik Kavramı

Neorealist yaklaşım, Kenneth Waltz'ın 1979'da yazdığı "Theory of International Politics" eseriyle ortaya çıktı. Kenneth Waltz, uluslararası sistemde anarşinin, aktörlerin davranışlarından bağımsız bir yapının özelliği olarak ortaya çıktığını iddia etmiş ve kuvvet kullanımını engelleyecek bir otorite olmamasından dolayı devletlerin kendi güvenliklerini sağlayabilmek adına başvurabilecekleri tek seçeneğin güçlerini artırmak için askerî güvenliğe daha fazla yatırım yapma gerekliliğini ileri sürmüştür.

Neorealistler sistemi; tek kutupluluk, çift kutupluluk ve çok kutupluluk olarak üçe ayırmışlardır. Neorealistler, devletlerin büyük güç olarak sistemde yer edinebilmek için askerî, ekonomik ve siyasi gücü elinde bulundurmalarının yeterli olmadığını, sahip oldukları bu güçleri aynı zamanda küresel alanda da etkin olarak kullanabilmeleri gerektiğini ileri sürdüler. Bu bağlamda küresel alanda etki yaratabilmek ve bu alanı şekillendirebilmek için sahip olunan güçlerin etkin kullanımı önemlidir.

Neorealistler, güç politikalarına insanın bencil doğasının varlığının yol açtığını ileri süren klasik realistlerden ayrışarak güç politikalarını sistemin anarşik yapıda olmasına dayandırmaktadır. Neorealistler, klasik realistler gibi sistemin anarşik yapıda olduğunu kabul etmelerine rağmen anarşinin sebebinin sistemin yapısı olduğunu vurgularken klasik realistler, anarşinin insanın doğasından kaynaklandığını iddia etmişlerdi. Neorealistler ile klasik realistlerin güç politikalarına yaklaşımı arasındaki temel fark bu noktada oluşmuştur. Neorealistlerin klasik realistlerden ayrıştığı başka bir nokta ise neorealistler sadece askerî güvenliğe değil ekonomik güvenliğin de önemine vurgu yapmalarıdır.

Neorealistler güvenlik yaklaşımlarında, şüpheci davranmanın gereğini savunmuşlardır. Devletlerin, karşı aktörlerin niyetini tam olarak bilmeleri mümkün olmadığından kendi bekaları için her zaman şüpheci bir tavır içerisinde olmaları gerekmektedir. Devletlerin güç dengesini sağlamaları sistemde daha istikrarlı bir düzenin varlığının temelini oluşturacağından şüpheci tavır sergilemeleri belirsiz durumları da asgari seviyeye indirebilecektir. Dengenin bozulması rekabet ortamında ve kargaşa çıkması durumunda söz konusu olmaktadır ki

bu dengenin sağlanmasının en önemli nedeni de nükleer silahlanmadan dolayı devletlerin bu durumdan çekince göstermeleridir (Özdoğan, 2019, ss. 7-8).

2.1.2.1.3. Liberalist Yaklaşım Çerçevesinde Güvenlik Kavramı

18. ve 19. yüzyıllarda özellikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) etkili olmaya başlayan ve belli idealler ile amaçları kapsayan siyasi düşünceler olarak öne çıkan liberalizm, güvenlik kavramını eşitlik, özgürlük gibi kavramlar üzerinden tanımlamaya çalışmıştır. Önemli temsilcileri arasında John Locke, David Hume, Adam Smith, Immanuel Kant gibi düşünürlerin sayıldığı liberalizmde, devletlerin varlığını ve güvenliğini sağlamak için sadece askerî gücün yeterli olmadığı, aynı zamanda devletler arasında iş birliği de yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu yaklaşımın temsilcilerine göre devletler güvenliğe dair konularda iş birliği yaptığı takdirde mutlak kazançlı çıkacaklardır (Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları [TUİÇ] Akademi, 2014).

Liberalizmin öncü düşünürü olarak kabul edilen John Locke, devletlerin asıl amaçlarının bağımsızlıklarını korumak olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda devletin kaynağının ve yasalarının toplum sözleşmelerinde bulunması gerektiğini söyleyen John Locke'a göre eşit haklara sahip olan bireylerin yaşama hakkı, özgürlük hakkı gibi dokunulmaz hakları da vardır. Buradan hareketle John Locke, liberalizmin dört temel ilkesinden söz etmiştir: Birincisi, kaynakların eşit dağıtıldığı anlamına gelmeyen fırsat eşitliği ilkesidir. İkincisi, bireylerin ihtiyaçlarını akla gelen en uygun yollarla karşılama ve isteme hakkına sahip olma ilkesidir. Üçüncüsü, bireylerin özgürleştirilmesi ilkesidir. Dördüncü ise kişilerin üzerinde hak sahibi olduğu ve mutluluğunun kaynağı olabilecek özel mülkiyettir (TUİÇ Akademi, 2014).

Yine liberalizmin temsilcilerinden Adam Smith, en özgür olunabilecek düzenin doğal düzen olması gerektiği ve devletlerin güvenlik dışında herhangi bir şeye müdahalede bulunmaması gerektiği görüşünü ileri sürerken Hugo Grotius ise insanların barış içinde yaşama arzusunun çok doğal olduğunu ve bu bağlamda hukukun da doğal olabileceğini iddia etmiştir. Ayrıca barış ne kadar doğal bir olgu ise insanların kendilerini korumak için giriştiği savaşın da o kadar doğal olduğunu dile getirmiş ancak savaşın uluslararası

hukuk kurallarına uygun şekilde yapılması gerektiğini de vurgulamıştır (Burtan Doğan, 2011, ss. 42-57).

Liberalizmde önemli olan unsur, güvenlik ile özgürlük arasında denge kurulmasıdır. Bu yüzden devletin amacı hem bireylerin özgürlüklerini korumak hem de tamamen güvenli bir ortam oluşturmaktır. Devletlerin olmasının amacı zaten güvenliğin sağlanmasıdır.

Liberalizmde, Soğuk Savaş'ın başlamasından 1960'lara kadar realist yaklaşım benimsenmiş olmasına rağmen 1960'lardan sonra devlet dışı aktörlerin de ortaya çıkması ve devletler arasında yapılacak iş birliğinin önemli bir faktörü hâline gelmesiyle farklı düşünceler oluşmaya başlamıştır. Yapılacak iş birliğinin devletler açısından mutlaka kazanç sağlayacağını belirten liberalistler, savaşların sistemin anarşik yapısından değil yanlış anlaşılmalardan dolayı çıktığını iddia etmişlerdir. Bu bağlamda uluslararası hukuk kurallarının oluşturulması sayesinde kolektif güvenliğin sağlanabileceğini ve böylece barış ortamının da oluşturulabileceğini ileri sürmüşlerdir. Kısaca liberalizmde uluslararası kurumların düzeni sağlayabileceği vurgulanmıştır (Uğuz, 2016, s. 89).

2.1.2.2. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik (1947-1991)

Soğuk Savaş dönemi, blok liderleri olan ABD ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında sıcak savaş yaşanmadan üstünlük sağlamak amacıyla çekişmelerin yaşandığı iki kutuplu bir dönemdir. Sıcak savaş yaşanmasa bile silahlanma yarışından dolayı gergin bir ortam söz konusudur. Bu dönemde pek fazla seçenek olmaması, devletlerin ya ABD ya da SSCB önderliğindeki bloklardan birini tercih etmelerine yol açmıştı. Her iki bloğu da tercih etmeyen devletler ise Bağlantısızlar Grubuna dâhil oldular.

Tablo 2.2: İki Kutuplu Sistemde ABD ve SSCB'nin Genel Özellikleri

ABD	SSCB
Batı Bloku	Doğu Bloku
Kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisi	Sosyalizm ve devletçi ekonomi
Demokrasi ve çoğulculuk	Otokrasi ve tek partili siyasal sistem
Askerî kuruluşu: Kuzey Atlantik	**Askerî kuruluşu:** Varşova Paktı

Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO)	
Ekonomik girişim: Truman Doktrini ve Marshall Yardımı	**Ekonomik girişim:** Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Council for Mutual Economic Assistance-COMECON)

Kaynak: Ütenler Maraba, 2016, s. 42.

Güvenlik algısı insanlık tarihi kadar eski olsa da o dönemlerde herhangi bir çalışmanın konusu olmamıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte yıkıcı etkilerinin bir daha yaşanmaması için uluslararası güvenliğin nasıl sağlanabileceği konusu araştırıldı ve güvenlik konusuna dair akademik çalışmalar yapılmaya başlandı (Uğuz, 2016, s. 87). Genel olarak çalışmalarda, liberalist yaklaşımın da temel varsayımlarından yararlanılarak savaşın yıkıcı etkilerinin bir daha yaşanmaması için barış temelli kuruluşların oluşturulması gerektiği önerildi. Bunun sonucunda 1945'te gerçekleşen San Francisco Konferansı'nda, barış düzeninin korunması için Birleşmiş Milletler (BM) adıyla bir teşkilat oluşturma fikri öne sürüldü ve bu fikir, konferansa katılan tüm devlet temsilcileri tarafından da kabul gördü. BM'nin kurulmasıyla sonuçlanan bu konferans aslında güvenlik konusuna dair liberalist yaklaşımın etkili olduğu akademik çalışmaların somut bir yansımasıydı. Böylece 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren BM Şartı'nda örgütün amaç ve ilkeleri belirlendi. Şartın 1. maddesine göre örgütün amaçları; uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, uluslararası arenada dostça ilişkiler geliştirmek ve sürdürmek, uluslararası arenada iş birliğini sağlamak ve uluslararası arenada oluşan sorunlara çözüm bulunacak bir merkez hâline gelmektir. Bu amaçlara ulaşmak için de Şartın 2. maddesinde ilkeler sıralandı. Fakat ilerleyen dönemlerde görüş ayrılıklarının ortaya çıkması, San Francisco Konferansı'nda alınan kararın pek uygulanabilir olmadığını gösterdi (Gökbaş, t.y., s. 2).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve SSCB'nin kendi bloklarında lider olduğu Soğuk Savaş dönemi başladı. Genel olarak iki lider devlet arasında gerilimler ve çatışmaların yaşandığı bu dönemde güvenlik algısı, askerî, ekonomik, siyasi ve ideolojik temeller üzerine kuruldu. Örneğin ABD, Batı Avrupa devletlerini SSCB'ye karşı ekonomik olarak güçlendirmek için önce Truman Doktrini'ni ilan etti ve hemen ardından Marshall Yardımlarını devreye soktu. ABD'nin bu hamlesine karşılık SSCB de ekonomik yardımlaşmayı içeren COMECON'u kurdu. Fakat tüm bu girişimlere rağmen Soğuk Savaş döneminde

asıl güvenlik algısı, realist yaklaşımın da temel varsayımlarından etkilenerek aktörün devlet olduğu ve güç kavramının askerî güç ile sınırlandırıldığı bir anlayış oldu. Bu bağlamda ABD, NATO'yu; SSCB ise Varşova Paktı'nı kurarak askerî girişimlerde bulundular.

Bu dönemde nükleer silahların varlığı da güvenlik politikaları açısından yeni bir dönem başlatarak yeni kararlar alınmasına yol açtı. Bu dönemdeki nükleer silahların yıkıcı etkisinden dolayı uluslararası güvenlik alanında caydırıcılık stratejisi benimsendi. Bu dönemde benimsenen bu nükleer silahlara karşı oluşturulan caydırıcılık stratejisi güvenlik alanına önemli bir katkı sağladı (Sancak, 2013, ss. 128-129).

Soğuk Savaş döneminde güvenlik kavramına dair akademik çalışmalar, devletlerin tek önemli aktör olduğu ve askerî güç odaklı bir yaklaşımın benimsendiği realist ve neorealist güvenlik anlayışının etkisiyle gerçekleşti. Yani Soğuk Savaş dönemindeki akademik çalışmalarda, güvenliğin kavramsallaştırılmasında realist yaklaşımın temel varsayımlarından yararlanıldı. Realist yaklaşımda; siyasal, ekonomik, sosyal gibi güvenlik konuları askerî güvenliğin ardında kalmıştı. Bu durum ilk başlarda bir sorun gibi görünmese de 1970'lerde yaşanan ekonomik kriz, nükleer felaketler gibi askerî güvenliğin dışındaki güvenlik sorunları, realist yaklaşımın yetersiz kaldığını gösterdi (Bakan ve Şahin, 2018, s. 136). Bu bağlamda güvenliğin sadece devletin tek aktör olduğu ve askerî gücün ön planda bulunduğu boyutla incelenmemesi gerektiği anlaşıldı. Sonraları ekonomik, çevresel, sosyal ve benzeri alanlarda da irdelenmesi ile güvenliğin kapsamı genişletilmeye başlandı ve yeni tartışmalara tanık olundu (Uğuz, 2016, s. 85).

Bu bağlamda güvenliğe dair çalışmalar yapan Bill McSweeney, güvenlik kavramının aşamalarını dört döneme ayırmıştır. Birincisi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan başlayarak İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eden ve liberalizmin etkili olduğu dönemdir. İkincisi, 1950'den başlayarak 1980'lere kadar gelişen realizm akımının etkili olduğu dönemdir. Üçüncüsü, 1980'ler ile 1990'lar arasında realist akımın etkisini kaybederek yeni arayışlara girişilen dönemdir. Dördüncüsü ise Soğuk Savaş sonrası dönemi kapsayan ve yapısalcılık, postmodernizm ile eleştirel güvenlik alanında çalışmalar yapılmaya başlanan dönemdir (Uğuz, 2016, s. 87). Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde eleştirel bakış açılı yaklaşımlarla güvenlik yeniden kavramsallaştırılarak dönüşüm sürecine girmiştir.

2.1.3. Eleştirel Bakış Açılı Yaklaşımlarla Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması ve Dönüşümü

2.1.3.1. Kopenhag Okulunun Güvenliğe Katkısı

Realist yaklaşımda benimsenen güvenlik anlayışına eleştiriler getirilerek oluşturulan Kopenhag Okulu, Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap de Wilde'nin öncülüğünde güvenlik çalışmalarının yapıldığı bir okuldur. 1985'te, Kopenhag Üniversitesinde Barış ve Çatışma Merkezinin kurulmasıyla birlikte güvenlik kavramına dair tanımlama yapılmaya başlandı. Kopenhag Okulunda, realist yaklaşımın benimsediği askerî güvenlik yerine askerî olmayan güvenlik kavramları da ele alınmaya başlandı. Bu bağlamda Kopenhag Okulu; güvenlikleştirme, sektörel güvenlik ve bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımlarını literatüre kazandırdı (Ütenler Maraba, 2016, s. 4).

Kopenhag Okulunun temsilcileri kendilerini, kesin çizgilerle ayrılmayan gelenekselci devlet temelli güvenlik çalışmaları ile postyapısalcı güvenlik çalışmalarının ortasında konumlandırmaktadırlar. Örneğin okulun temsilcilerinden Ole Waever, 1995'te yazdığı "Securitization and Desecuritization" ve 1998'de yazdığı "Security: A New Framework for Analysis" adlı eserleriyle güvenlikleştirme yaklaşımını oluşturarak kendisini bu iki çalışmanın tam ortasında konumlandırmıştır. Yazdığı bu eserlerde Ole Waever, bir konuya dair güvenlik tanımlaması yapılması o konuyu güvenlik sorunu hâline getireceğini belirtmiştir. Ole Waever, güvenlikleştirme yaklaşımının temelinde zaten geleneksel güvenlik, yani varoluşsal tehdit ve hayatta kalma mücadelesi var olduğu için her konunun da güvenlik tanımlaması yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ole Waever'e göre şayet bir konu güvenlik sorunu olarak tanımlanmışsa o sorunun ortadan kaldırılması için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin kararın verilmesiyle sürecin sonlandırılmasını güvenlikleştirme yaklaşımı olarak açıklamaktır (Bakan ve Şahin, 2018, ss. 146-147). Yani Ole Waever'a göre güvenlik, bir güvenlik tehdidinin var olması ve bu tehditlere karşı önlemler alınması demektir. Güvensizlik ise var olan bir tehdide karşı yeterli şekilde önlemlerin alınmadığı durumlar için söz konusudur. Eğer herhangi bir yerde tehdit yoksa orada güvenlik kavramından söz etmek de olası değildir (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 65). Bölgesel güvenliğe gelince, bir bölgedeki devletler arası güvenlik kapsamında değerlendirilebilecek her türlü risk ve tehdidin, coğrafi yakınlık ve düşmanların ortak

olmasından dolayı birlikte hareket edilerek çözüm getirilecektir. Risk ve tehditlerin oluşmaması için ise devletler arasında iş birliği çok önem arz etmektedir.

Kopenhag Okulunun temsilcileri, güvenlikleştirme yaklaşımının dışında güvenliğin genişletilip derinleştirilmesine dair çok önemli katkılar da bulunmuşlardır. Örneğin Barry Buzan, 1983'te yazdığı "People, States and Fear" başlıklı kitabında klasik güvenlik anlayışının yeterli olmadığını belirtmiştir. Kitabında Barry Buzan, güvenliğin sadece askerî kapsam üzerinden tanımlanmasının eksiklik olduğunu, daha geniş kapsamlı bir güvenlik tanımının yapılması gerektiğini ve insanların hayatını etkileyen her sorunun bu tanımın içinde yer bulmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle Barry Buzan, devletlerin askerî, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel sorunlarla tehdit edildiği görüşünü ortaya atarak "beş sektörde güvenlik" yaklaşımını benimsemiştir (Akgül Açıkmeşe, 2012, ss. 103-112). 1990'lara gelindiğindeyse ayrıca Ole Waever ile Jaap de Wilde'in da değişen koşullar çerçevesinde güvenliğin kapsamının yapısalcı bir yaklaşımla genişletilmesi konusuna büyük katkıları olmuştur (Bakan ve Şahin, 2018, ss. 146-147).

2.1.3.2. Güvenliğin Dönüşümü

Güvenlik kavramı çok dinamik bir alan olduğundan dönemin şartları ve değişen tehditlerden dolayı sürekli güncellenmiş ve yeni tanımlamalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda güvenliğin dönüşümü başlığı altında, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlikte nasıl bir değişim olduğu ve küreselleşmeyle birlikte kavramın tanımlamalarının nasıl bir dönüşüme uğradığı incelenecektir.

2.1.3.2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Güvenlik (1991-2010)

Soğuk Savaş sonrası dönem, çok büyük değişikliklerin yaşandığı ve güvenliğe dair çalışmalara ağırlık verildiği bir dönem oldu. Bir önceki dönemin hem sade hem de anlaşılır yapıdaki tehditleri ve güvenlik algısı, tehditlerin farklılaşması ve devletlerin sistemde artık tek aktör olarak bulunmamalarından dolayı daha karmaşık ve anlaşılması zor bir hâle dönüştü. Bu dönemde bölgesel sorunların yanında, küresel sorunlar da gündem olmaya başladı. Devlet merkezli sorunların sınırları aşarak uluslararası sorunlara

dönüşmesi hem devletin hem de bireyin analizlerin merkezinde yer almaya başlamasına yol açtı. Bu çok seçenekli yapı güvenliğe dair algıların doğru yapılmasını da zorlaştırdı.

Tablo 2.3: Güvenliğin Dönüşümü

Vestfalya Antlaşması (1648)	- Ulus devletlerin ortaya çıkışı - Sınırları koruma ve güvenlik
Soğuk Savaş Dönemi (1947-1991) (ABD ile SSCB liderliğindeki iki kutuplu dünya düzeni)	- Tek aktör devlettir ve gücün en üst düzeye çıkarılması amaçlanır. - Güç=Askerî Güç algılaması - Sonraları nükleer silahların bulunması ile ve bu silahlar sadece savaşan devletleri değil herkesi etkileyeceğinden devletler için caydırıcı nitelikte oldu.
Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-2010)	- Tek aktör artık devlet değildir. Bu dönemde tehditler de çeşitlilik gösterdi. - Ekonomik krizler, göçler, yoksulluk, çevre sorunları gibi tehditler söz konusu oldu.

Kaynak: Ütenler Maraba, 2016, ss. 26-27.

Sıcak çatışmaların kazananı ve kaybedeni olduğu gibi Soğuk Savaş döneminin de kazananı ve kaybedeni oldu. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu sistem yerini ABD'nin başat güç olarak sisteme yön verdiği döneme bırakınca ABD bir anda tek başına kaldı ve komünizm tehdidine karşı oluşturulan tüm stratejiler boşa çıktı.

Dünyada başat güç olmak için sadece ekonomik boyutta güçlü olmak yeterli değildir, bunun yanında dünyada etkin olarak kullanılabilecek bir askerî gücün de olması gerekmektedir. Ayrıca uluslararası hukukun da yanında yer alması sağlanmalıdır. İşte ABD tam olarak bu tanıma uyarak bu dönemde başat güç olmayı başardı.

SSCB'nin dağılmasının ardından Avrasya bölgesinde bir güç boşluğu oluştu. Bu durumu fırsat bilen ABD, bölgedeki güç boşluğunu doldurmak için eski Doğu Bloku devletleri ile ilgili adımlar atmaya başladı. Bu dönemde ABD, uluslararası hukuk yoluyla aynı

zamanda güvenlik kavramının küreselleşmesini de sağladı. Bu küreselleşme sayesinde ABD dört önemli güç unsurunu elinde topladı. Birincisi, askerî açıdan sınır aşan güce sahip olması; ikincisi, ekonomik açıdan küresel bir güç olması; üçüncüsü, teknolojik yenilikler açısından liderliği elinde bulundurması; dördüncüsü ise kültürel açıdan cazip bir yönünün olmasıdır. Tüm bu unsurların ABD'de toplanması sınırsız bir güce sahip olmasına neden oldu. ABD'nin böyle bir güce sahip olması da SSCB'nin dağılmasının ardından güç boşluğu oluşan Avrasya bölgesindeki Doğu Bloku devletlerine bazı stratejiler uygulamasına ve etkinliği altına almasına yol açtı. Fakat bu durum hem Pentagon'a hem de Dünya Ticaret Merkezine gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 saldırılarından dolayı çok da uzun sürmedi. Gerçekleştirilen bu saldırı, ABD'nin başat güç olma durumunu sekteye uğrattı ki böylece tek aktörlü bir dünya düzeninin mümkün olmadığı da anlaşıldı. Bu bağlamda güç, Doğu'ya doğru kaymaya başladı. Ardından uluslararası örgütler de sistemde önemli aktörler olarak yer edinmeye başladı (Ütenler Maraba, 2016, ss. 45-46).

ABD, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından 17 Eylül 2002 tarihinde Ulusal Güvenlik Stratejisini yayınladı. Bu strateji belgesi; önleyici savaş, askerî müdahale, yeni karşılıklılık ve demokrasiyi yaymayı içermekteydi. ABD'nin bu belgesinde konvansiyonel ve nükleer tehditlerin varlığının yanı sıra kitle imha silahları ve bu silahları kullanmaya meyilli aktörler, yani terör örgütleriyle bu örgütlere yardım ve yataklık eden haydut devletler önemli tehditler olarak sıralandı. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra olağanüstü toplanan NATO Zirvesi'nde de uluslararası terör örgütleri birincil tehdit olarak açıklandı. Böylece ABD ulusal güvenliği NATO çerçevesinde küreselleşti. Zira ABD, Afganistan ve Irak işgalini bu tehdit unsuruna dayandırarak önleyici savaş kapsamında yaptığını açıkladı ve bu açıklama uluslararası kamuoyunda da kabul gördü (Gökbaş, t.y., s. 3).

Tablo 2.4: Politik, Ekonomik ve Askerî Güç Unsurlarının Karşılaştırılması

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ	SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM
En önemli unsur, askerî güçtü.	**Askerî güç ikinci plandadır.**
- Silahlanma girişimi vardı.	- Silahsızlanma girişimi vardır.
- Askerî ittifaklar yapıldı.	- Askerî ittifaklar azaltılmıştır.
- Savunma bütçelerinde artış oldu.	- Savunma bütçelerinde azalma olmuştur.
- İki kutuplu bir sistem vardı.	- Çok kutuplu bir sistem vardır.

- Bölgesel silahlanma kontrol altında tutulmaya çalışıldı.	- Bölgesel silahlanma girişimleri artmamıştır.
Ekonomik boyut ikinci plandaydı. - Kapitalizmle sosyalizm mücadelesi vardı. - Doğu Bloku ile Batı Bloku arasında ticari ilişki yoktu. - Ekonomik alanda bölgeselcilik ve milliyetçilik düşüncesi hâkimdi. - Serbest ticaret oluşturulamamıştı.	**Ekonomik boyut en önemli unsurdur.** - Devlet ekonomiye pek fazla müdahale edememektedir. - Bölgeselcilik anlayışı gelişmemektedir. - Serbest ticaret alanları oluşturulmuştur.
Politik ve İdeolojik Boyut - Askerî hegemonya vardı. - Bloklaştırılmış dış politika söz konusuydu. - Taktiksel avantajlar için mücadele edilmişti. - BM Güvenlik Konseyi işlevini yitirmişti.	**Politik ve İdeolojik Boyut** - Barışçıl rekabet vardır. - Çok taraflılık yeniden inşa edilmiştir. - BM Güvenlik Konseyinin etkisi artmıştır.

Kaynak: Efegil ve Musaoğlu, 2009, ss. 8-9.

2.1.3.2.2. Küreselleşen Dünyada Güvenlik (2010 ve Sonrası)

Küreselleşen dünyada tehditlerin değişmesinden ve farklılaşmasından dolayı güvenlik kavramının tanımlamaları da dönüşüme uğramıştır. Bu dönemde insanlar için de bazı zıtlıklar söz konusudur. Bu, bir yandan gelişen teknoloji, ulaşım ağının üst düzeylere ulaşması, ticaretin gelişmesi gibi güzel gelişmeler yaşanırken diğer yandan da gelir adaletsizliğinin ve fakirliğin artış gösterdiği bir dönemdir. Yine aynı durum güvenlik olgusu için de geçerlidir. Güvenliğin sağlanması için çok çeşitli yöntemler ve araçlar söz konusuyken aynı zamanda çok daha ciddi güvenlik tehditleri ortaya çıkmıştır.

Küreselleşmenin tehditler üzerinde pek çok etkisi bulunmaktadır. Bunların ilki, eskiden de var olan tehditlerin daha da ciddi boyutlara ulaşması ya da yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkmasıdır. Bu etkinin en önemli sebebi ise insanlar arasındaki gelir ve refah eşitsizliğinin artmasıdır. Küreselleşme sayesinde sınır aşan güç ile daha fazla sermayeye sahip olanlar ve bu kişilerle gelir eşitsizliğinin daha da arttığı toplumsal bir sınıf oluşmuştur. Kısaca bu süreçte zengin olanlar küreselleşme sayesinde daha da zengin olmuşlar, yoksullarsa daha da yoksullaşmışlardır. Bu durum büyük sorunların ortaya çıkmasına

yol açmış ve sisteme kızan insanların, bu sistemi yıkma arzusuyla daha şiddet yanlısı bir tavır sergilemelerine neden olmuştur.

Küreselleşmenin tehditler üzerindeki diğer bir etkisi, güvenlik sorunlarının ulusal olmaktan çıkıp dünya kamuoyunda yer edinmesine yol açmasıdır. Artık sorunlar ülke içinde çözüme ulaşamadan uluslararası bir boyuta çoktan ulaşmıştır. Ekonomik krizler, çevre sorunları ve benzeri sorunlar küresel bir boyuta erişmektedir. Önceki dönemlerde ulusal kabul edilen bir tehdit bu dönemde uluslararası boyutta değerlendirilmektedir. Bunun en belirgin örneklerinin de terörizm ve insan hakları ihlalleri olduğu belirtilmiştir. Bu yeni güvenlik türüne ise insani güvenlik adı verilebilmektedir.

İnsani güvenlik kavramı ilk kez 1994 tarihli BM İnsani Kalkınma Raporu'nda kullanılmış ve bu kavramın iki boyutunun olduğu belirtilmiştir. İlk boyutu; açlık, bulaşıcı hastalıklar, özgür yaşamak gibi klasik güvende hissetme hâli olarak açıklanmıştır. İkinci boyutu ise hayatın akışı içerisinde ani bir şekilde oluşan güvenlik sorunlarına karşı güvende olma durumudur. Bu raporda BM'nin, insanları önemsediği ve onların toplumda rahat ve özgür şekilde yaşamalarıyla ilgili olduğu belirtilmiştir. Daha sonraki yıllarda BM Genel Kurulu insani güvenlik kavramını, insanların özgür bir şekilde yaşama, onurlu yaşama, yoksulluktan uzak refah içinde yaşama hâli olarak genişletmiştir.

Güvenliğin bu şekilde yeniden yorumlanmasının, klasik güvenlik tanımlarının daha da geniş olarak ele alınması şeklinde değerlendirilebilir. Bu bağlamda insani güvenlik, merkezine devleti değil her bir vatandaşın güvenliğini koymaktadır. Zira her bir vatandaşın güvenliğinin sağlanması, devletin devamlılığının sağlanması olarak da kabul görmüştür. Geleneksel güvenlik anlayışına ek olarak da esas insan hakları, sosyal adaletsizlikler, uyuşturucu kaçakçılığı, bulaşıcı ve salgın hastalıklar gibi insan odaklı durumlara öncelik verilmiştir (Kanat ve Aktel, 2019, ss. 92-94).

2.2. GÜVENLİK STRATEJİLERİ

Güvenlik stratejileri, aktörlerin kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla oluşturdukları planlar olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda güvenlik stratejileri başlığı altında; devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla güvenlik stratejileri olarak hangi

planları oluşturdukları ve neleri benimsedikleri, ulusal ve uluslararası güvenlik kavramlarının farklı yaklaşımlardaki tanımlamalarıyla geçmişten bugüne değişimleri de göz önünde bulundurularak ulusal ve uluslararası güvenlik stratejileri kapsamında nelerin yapıldığı incelenecektir.

2.2.1. Ulusal Güvenlik Kavramı ve Stratejileri

2.2.1.1. Ulusal Güvenlik

Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli bir noktada olan ulusal gücün, geleneksel güvenlik anlayışının temellerini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda geleneksel güvenlik anlayışında ulusal güç ile ulusal güvenlik kavramlarının iç içe geçmiş olduğu ve birbirinde ayrılmalarının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Ulusal güvenlik kavramını ise ilk olarak Niccolo Machiavelli tarafından kullanılmıştı (Haser, 2018, ss. 10-11).

Ulusal güvenlik kavramı, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD Başkanı Harry S. Truman döneminde Kongre tarafından çıkarılmış olan Ulusal Güvenlik Yasası ile duyulmaya başlandı. Önceleri sadece ABD'de kullanılan bir kavram gibi algılansa da zaman içerisinde başta BM olmak üzere uluslararası pek çok farklı kurum ve kuruluş tarafından yeniden tanımlandı (Birdişli, 2011, s. 152). Yani tıpkı güvenlik kavramında olduğu gibi farklı tanımlamalar yapıldı. Bu tanımlardan bazıları şöyledir: Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, bir ulusun değerlerini dış tehlikelerden koruması olarak tanımlarken; Arnorld Wolfers, bir milletin kendisine yöneltilmiş olan tehlikeleri önleyebilmesi ve galip gelmesi olarak tanımladı. Başka bir tanıma göre ise ulusal güvenlik, bir devletin sınırlarını ve çıkarlarını, başka devletlerden gelecek tehditlerden uzak tutmasıdır. Barry Buzan da ulusal güvenliği; devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtulma çabaları ve rakiplere karşı bağımsızlıklarını koruyabilme yeteneği olarak tanımlamıştır (Özcan, 2011, s. 449). Bu çerçevede genel hatlarıyla ulusal güvenlik, devletlerin tehditlerden uzak olmak isteği olarak tanımlanabilir. Devlet kendisi için yararlı olabilecek her durumu iyi, tehdit oluşturabilecek her durumu da kötü olarak tanımlamıştır. Ulusal güvenlik tehditlerini; askerî, ekonomik, siyasi, sosyal, teknoloji olarak sıralamak mümkündür ki bu unsurlar farklı alanlar gibi görünse bile aslında hepsi birbiriyle bağlantılı tehditlerdir.

Soğuk Savaş döneminde etkili olan geleneksel güvenlik anlayışına göre ulusal güvenlik, bir devletin toprak bütünlüğünün sağlanması ve bağımsızlığının korunması olarak tanımlandı (Haser, 2018, s. 11). Eleştirel güvenlik anlayışına göreyse ulusal güvenlik; ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği, toplumsal güvenlik, bireysel güvenlik, çevresel güvenlik, politik güvenlik, askerî güvenlik, sosyal güvenlik gibi insan merkezli güvenlik görünümündedir. Bu bağlamda ulusal güvenlik kavramını, askerî boyutuna ek olarak politik, ekonomik, sosyal, çevresel ve insan haklarına ilişkin yönleri de bulunan bir kavram olarak tanımlamıştır (Küçükşahin, 2006, s. 10).

2.2.1.2. Ulusal Güvenlik Stratejileri

Ulusal güvenlik stratejisi, devletlerin kendi ulusal güvenliğini sağlamak ve oluşabilecek tehditlerle baş etmek amacıyla oluşturdukları stratejilerdir. Ulusal güvenlik stratejileri, devletlerin kendi kaynakları ve imkânları dâhilinde gelebilecek tehditleri durdurmayı ya da tamamen bertaraf etmeyi öngören stratejilerdir. Bu stratejilerin başarılı olup olmaması ise tamamen tehdidin büyüklüğüne ve devletin potansiyel gücünün ne kadar yüksek olduğuna bağlıdır.

Ulusal güvenlik, devletlerin toprak bütünlüğünün sağlanması ve bağımsızlığının korunması olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda devletlerin toprak bütünlüğü güvenli olması ulusal güvenliğinin de sağlandığı anlamına gelmektedir. Devletler, gelebilecek her türlü tehdide karşı ulusal güvenliğini korumak amacıyla bazı stratejiler oluşturmuşlardır. Bu stratejiler şu şekilde sıralanabilir (Haser, 2018, ss. 11-12):

Yaşa ve Yaşat: Bu stratejiye göre devletler komşu devletlerle iyi ilişkiler kurarak barış içerisinde yaşamayı seçeceklerdir. Barış ortamı sayesinde hem kendisi rahat bir şekilde yaşayabilecek hem de komşuları bu stratejiden dolayı rahat olabileceklerdir.

Güçlüye Dâhil Olma: Genel olarak zayıf devletlerin benimsemeyi tercih ettikleri bir stratejidir. Kendi ulusal güvenliklerini sağlayamayacakları düşüncesiyle güçlü gördükleri bir devletin himayesi altına girerek güvenliğini bu şekilde sağlamayı tercih ederler.

Sorumluluk Teslimi: Kendi ulusal güvenliklerini tam olarak sağlayamayacaklarını düşünen kimi devletler, güvenlik sorumluluğunu güçlü bir devlete teslim ederek güvenliklerinin sağlanmasını amaçlamaktadırlar.

Tarafsızlık: Devletler ya geçici bir süre ya da sürekli olarak tarafsız olduklarını ilan ederek her türlü savaş ve anlaşmazlıklardan uzak olduklarını belirtirler. Bu bağlamda kendilerini içe kapanarak korumayı düşünmektedirler.

Güç Dengesi: Bu strateji ile devletler bir araya gelerek güç dengesi oluşturmayı ve saldırgan davranışların önlenmesini amaçlamaktadırlar.

Ulusal güvenlik stratejilerinin avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Ulusal güvenlik stratejilerinin avantajları arasında; oluşan tehditlere anında müdahale edebilmek için stratejilerin çok hızlı bir şekilde uygulanmaya başlanması, stratejilerin bağımsız bir şekilde oluşturulması ve kesin sonuç odaklı olması sayılabilirken dezavantajları arasında ise çok maliyetli olması ve tehditlerden dolayı aşırı güvenlikçilik paranoyasına kapılabilme riski sayılabilir.

Ulusal güvenlik stratejilerinin başarılı olabilmesi için devletin hem gücünün yeterli olması hem de bu gücü kullanabilme kapasitesine sahip olması gerekmektedir (İşyar, 2008, ss. 4-5).

2.2.2. Uluslararası Güvenlik Kavramı ve Stratejileri

2.2.2.1. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası güvenlik, çok geniş kapsamlı bir alan olmasından dolayı farklı bakış açılarını, görüşleri, düşünceleri içerdiğinden çok boyutluluk kazanmış kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu durum da uluslararası güvenlik kavramının net bir tanımının yapılabilmesini zorlaştırmıştır. Şartların sürekli değişerek gelişmesi, yani dinamik bir alan olması, kavramın tanımının da sürekli değişerek güncellenmesini gerektirmektedir (Özdemir, 2016, s. 34).

Ulus devletlerden oluşan uluslararası sistemin, kuvvet kullanımı ve savaş tehdidinden uzak, küresel çatışmalardan kendilerini koruyabilmesi olarak tanımlanabilen uluslararası güvenlik kavramını Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olarak ayırmak mümkündür. Soğuk Savaş döneminde uluslararası güvenlik, sıcak çatışmalar yaşanmasından dolayı tehdit olarak görülen devletlerin askerî saldırılarını kapsarken Soğuk Savaş sonrası dönemde ise sıcak çatışma yaşanması ihtimali zayıf olmasına rağmen farklı güvenlik sorunları ortaya çıkmış ve uğraşılması gereken tehditler çeşitlenmiştir. Bu yeni dönemde çeşitlenen uluslararası güvenlik sorunları devletlerin tek başlarına mücadele edemeyecekleri sorunlar olarak değerlendirilmiş; uluslararası terörizm, açlık, salgın hastalıklar gibi durumlar devletlerin birlikte hareket etmelerini zorunlu hâle getirmiştir (Sancak, 2013, ss. 131-132).

Uluslararası güvenliğin iki boyutunun olduğu söylenebilir. İlki; bir ulus devletin bulunduğu uluslararası sistem içerisindeki konumunu belirleyerek kendi ulusal güvenliğini sağlamayı gerektiren uluslararası güvenlik anlayışı iken ikinci boyutu ise uluslararası sistemin kendi güvenliğidir.

Ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Bu iki kavram birbirleriyle tamamen bağlantılıdır ki devletlerin kendi ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla attığı her adım uluslararası güvenliği de doğrudan etkilemektedir (Özcan, 2011, s. 449).

2.2.2.2. Uluslararası Güvenlik Stratejileri

Devletler, tehditler karşısında ya kendi içerisinde ulusal güvenlik stratejisi oluştururlar ya da başka devletlerle iş birliği yaparak sorunları kökten çözüme ulaştırmak için uluslararası güvenlik stratejileri benimserler. Devletler bu iki seçenekten birini seçmek zorunda değillerdir; ikisi aynı anda da uygulanabilir ancak birbirlerini destekleyici nitelikte olmalı, birbirleriyle zıt düşmemelidir. Hatta demokratik devletlerin ulusal güvenlik stratejilerini, uluslararası hukuka uygunluğu dikkate alarak uluslararası güvenlik stratejilerine göre belirlemesi gerekir ki bu durum da güvenliğin gelişimine katkı sağlayabilir. Zira devletlerin ortak tehditler karşısında birlikte strateji belirlemeleri çözüm açısından daha etkili bir yöntem sayılmaktadır.

Son dönemde sorunların uluslararası boyutlara ulaşmasından dolayı devletlerin iş birliği içerisinde olması gerekmektedir. Özellikle bu dönemde artan uluslararası güvenlik sorunları, devletlerin tek başlarına çözemeyecekleri seviyelere ulaşmış olması nedeniyle uluslararası güvenlik stratejileri izlemeyi zorunlu kılmaktadır.

Uluslararası güvenlik stratejileri, sorunların kökenine inerek çözüm aramaktadır. Aslında sorunların kökeninde neler olduğu, sorunların nasıl oluştuğu konusuyla ilgilenerek bir daha oluşmaması için gayret sarf edildiğinden konuya dair kararlar hızlı alınamamaktadır. Ayrıca tarafların güç dengesi ve çıkarlarının amaçlarının önüne geçmesi durumu da uluslararası güvenlik stratejilerinin dezavantajı olarak görülmektedir. Uluslararası güvenlik stratejileri sorunlar ortaya çıkmadan, yani bir nevi önleyici bir yaklaşım içerisindedir. Devletler gibi Avrupa Birliği (AB) de ulusal güvenlikten ziyade, uluslararası güvenlik stratejilerine öncelik vermiştir. Yani AB'ye üye devletler arasında oluşan güvenlik sorunları, iş birliği ve güven içerisinde çözüme kavuşturulmaktadır. Uluslararası güvenlik stratejilerinin başarılı olabilmesi için devletlerin birbirine güven duyması ve iş birliği içerisinde olması gerekmektedir (Güçlü, 2015, ss. 335-336).

2.2.3. Devletlerin Güvenlik Stratejileri

Devletler, uluslararası ilişkilerin birer aktörü olarak uluslararası sistemde yer aldıkları andan itibaren bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini korumak ve varlığını devam ettirebilmek için güvenlik kavramına önem vermişlerdir. Güvenliklerini sağlamak için de her devlet kendisi için belirli stratejiler ve hedefler oluşturmuştur (Yalçın, 2017, s. 344). Örneğin genel olarak son dönemde ABD'nin yayınladığı ulusal güvenlik stratejilerinde, küreselleşmenin devam etmesi ve buna yönelik tüm engellerin kaldırılması temel hedefler olarak benimsenmiştir. ABD, küreselleşmeye karşı olan ya da bu eğilime zarar verebilecek faktörleri de tehdit olarak algılamış ve belirlediği stratejiler de bu faktörlerle mücadeleye yönelik olmuştur. Bu faktörler; bazen İran, Kuzey Kore gibi devletler; bazen El-Kaide gibi uluslararası terör örgütleri ve bazen de Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) gibi salgın hastalıklar olarak ortaya çıkmıştır. NATO ve AB'nin güvenlik konseptlerinde de genel olarak bu faktörler tehdit olarak algılanmış ve böylece ABD'nin ulusal güvenlik stratejileri, genel olarak uluslararası güvenlik stratejileriyle örtüşmüştür. Güvenlik

bağlamında tehdit ve risklerin sürekli değişim içinde olması ve bazen farklı algılanması da ortak bir stratejinin belirlenmesini engelleyebilmektedir (Güçlü, 2015, ss. 338-340). Örneğin ABD ve Türkiye'nin Partiya Yekîtiya Demokrat'ı (PYD) bir güvenlik tehdidi olarak farklı algılaması, iki devletin bu örgüte yönelik ortak bir strateji belirlemesini engellemiştir.

Devletler kendilerine yönelecek herhangi bir tehdit karşısında zararı tamamen ortadan kaldırabilmek ya da en aza indirgeyebilmek için ortak stratejiler belirlemektedirler. Bu amaç için ulusal strateji ya da uluslararası stratejiyi belirleyebilecekleri gibi iki stratejiyi aynı anda da uygulayabilmektedirler (İşyar, 2008, s. 2).

3. BÖLÜM
ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNLARI VE BU SORUNLAR İÇİN GELİŞTİRİLEN STRATEJİLER

3.1. ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNLARI

Uluslararası güvenlik sorunları dinamik bir alan olduğundan her dönemin güncel sorunlarındandır. Özellikle son dönemde yaşanan küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası güvenliğe dair yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan yeni sorunların yanında küreselleşme süreciyle birlikte daha da önemli hâle gelen eski sorunlar da etkisini kaybetmediğinden yine üzerinde durulmak zorunda kalınmıştır. Bu güvenlik sorunları bireylerden başlayarak bütün toplumları, devletleri, hatta bütün dünyayı tehdit etmektedir (Karaaslan ve Demirel, 2020, ss. 4-15).

Bu başlık altında dünya gündemini meşgul eden önemli uluslararası güvenlik sorunlarından uluslararası terörizm, silahlanma, organize suçlar, çevresel güvenlik, siber güvenlik, teknolojik gelişme, küreselleşme ve salgın hastalıklar konusu incelenecektir.

3.1.1. Uluslararası Terörizm

Terörizm, Soğuk Savaş sonrası dönemin en ciddi sorunlarından birisi olsa bile sadece bu dönemin sorunu olarak değil geçmişten beri süregelen bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme sürecinin başlamasıyla birlikte daha kapsamlı ve önemli bir soruna dönüşen terörün kavramsal olarak net bir tanımı yapılamamaktadır (Haser, 2018, ss. 21-37). Terörizm ve siyasi şiddet konularında etkili isimlerden biri olan Walter Laqueur'un "Terörün ayrıntılı bir şekilde tanımlanması için yapılan tartışmalar bu kelimenin açıklanmasına ve üzerinde uzlaşıya varılmasına katkı sağlamayacaktır (Laqueur, 2001, s. 17)." sözlerine ve bu kavramın farklı tanımları olmasına rağmen genel bir tanımının yapılmasının gerekliliği savunulmuştur.

Kökeni Latince olan ve korkutmak anlamına gelen "terrere" kelimesinden türetilen terör kavramı sözlüklerde şöyle tanımlanmaktadır: Sürekli ve sistemli şekilde yapılan şiddet,

korkutma ve yıldırma hareketleridir. Bir grubun siyasi ve psikolojik sonuçlar elde etmek amacıyla şiddet faaliyetlerinde bulunulmasıdır. Genellikle siyasal bir dava uğruna girişilen, toplumu korkutmaya, yıldırmaya yönelik her türlü eylemdir. Bu tanımlardan hareketle terör, askerî amaçları olmayan bir grubun belirledikleri hedeflere ulaşmak amacıyla sivil halkı korkutup yıldırmak için savaş ya da barış zamanlarında yapılan şiddet eylemleri olarak açıklanabilir.

Terör ile savaş arasında önemli bir fark vardır. Terörde taraflar arasında ciddi bir güç farkı varken savaşta ise iki taraf da hem hazırlıklı hem de güç sahibidir. Terör, amaç ve yöntemler bakımından her ne kadar Soğuk Savaş döneminde ortaya çıktığını söylemek mümkün olsa da aslında Soğuk Savaş sonrası dönemde oldukça farklı bir nitelik kazanmıştır. Bu farklılık amaç ve yöntemlerle ilgili olup faaliyetlerin hedefindeyse herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır (Özcan, 2004, ss. 34-38). Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan terör faaliyetlerindeki amaç; halkın nezdinde hükûmetin itibarını sarsarak halkı manevi olarak yıpratmak, yeterli bulunmayan sisteme karşı çıkmak ya da sisteme tepki göstermek, ezilenler ve fakirler gibi sınıfların oluşmasına yol açanları cezalandırmaktır. Terörizmin ortaya çıkmasındaki faktörlerse şu şekilde sıralanabilir: Zayıflayan millî şuurdan dolayı terör faaliyetlerine açık hâle gelmek, ekonomik sıkıntılar yaşayan kişilerin bu güçsüz hâlleri kullanılarak terör faaliyetlerine katılımlarını teşvik etmek, etnik, dinsel ve dilsel çeşitlilik, eğitim eksikliği, yasalardaki ve otoritedeki boşluklar, zayıf güvenlik önlemleri; var olan toplumsal sorunlar, psikolojik sebepler. Soğuk Savaş sonrası dönemde ve özellikle küreselleşme süreciyle birlikte terörün, devletlerin sınırını aşan bir duruma gelmesiyle de uluslararası terörizm niteliğini almıştır. Son dönemdeyse uluslararası terörizm, birden fazla devleti hedef alan ya da birden fazla devlette aynı anda benzer eylemlerde bulunan terörizmi anlatmak için kullanılmaktadır. İster terörizm olsun isterse de uluslararası terörizm olsun tüm bu faaliyetler için teröristler, ihtiyaç duydukları maddi kaynakları organize suç örgütlerinden temin etmektedirler (Gökbunar, 2014, ss. 233-235).

Terörizm, değişen ve gelişen dünya şartlarıyla hem toplumdan topluma değişen hem de yeni olan imkânlar doğrultusunda etkinliğini artıran dinamik bir alandır (Özcan, 2004, s. 38). Dünyayı etkisi altına alan küreselleşmeden ve teknolojik gelişmelerden dolayı gerçekleştirilen terör eylemlerinde hem yöntemler hem de kullanılan araçlar değişmiştir.

Bu durum da terör eylemini gerçekleştiren tarafla sivil taraf arasındaki farkın asimetrik güç olarak daha da açılmasına sebep olmuştur (Haser, 2018, s. 34-35).

3.1.2. Silahlanma

Silahlar, devletlerin güvenliklerini sağlama konusunda en önemli araçların başında gelmiştir. Yani devletlerin güvenliğiyle silahlar birbirlerine bağımlı olarak gelişim göstermiştir. Uluslararası ilişkilerde ise bir devletin gücü, askerî varlığıyla doğru orantılı olarak belirlenmiştir. Bu durumda devletin askerî gücü de silahların niteliği ve niceliği ile saptanmıştır. Bu bağlamda güç, silahlarla belirlendiği için ilk başlarda devletler silahlanma yarışı içerisinde olmuştur. Daha sonralarıysa gelişen silah teknolojisi ve artan nükleer silahlardan dolayı devletler silahlanma yarışına dair politikalarını yeniden gözden geçirmek ve değişikliğe gitmek durumunda kalmışlardır (Özcan, 2004, ss. 41-44). Hatta son dönemde bu silahların istenmeyen örgütlerin ve devletlerin ellerine geçmesi, işleri daha karmaşık hâle getirmiştir. Aslında küreselleşme ve yaygınlaşan teknoloji, bütün politik engellemelere ve sınırlamalara rağmen bazı terör örgütlerine ve bu örgütlere destek veren devletlere bu silahlara kolayca ulaşım imkânı sağlamıştır.

Silahlanma, üçüncü dünya devletlerinin istikrarsız ortamlarından ve net politikalar yürütemeyen liderlerinin sahip olunan silahların kullanımına dair yetersizliklerinden dolayı uluslararası güvenlik sorunları arasında gösterilmektedir (Haser, 2018, s. 36). Bu uluslararası güvenlik sorunlarından dolayı küresel güçlerin de nükleer silahlara sahip olması, birbirleriyle uyumlu ve ılımlı politikalar uygulamalarına yol açmıştır. Nükleer silahların yok edici özelliği nedeniyle kullanımına cesaret edilememesinden dolayı devletlerin konvansiyonel silahlara yönelmesinde etkili olduğu ve bu açıdan bakıldığında nükleer silahların caydırıcılık özelliğinin bulunduğu söylenebilir. Ayrıca kitle imha silahları arasında sayılan biyolojik ve kimyasal silahlar da askerî amaçlarla kullanılması yasak olan silahlar olarak değerlendirilmiştir. Zira nasıl bir savaş yaşanırsa yaşansın, biyolojik ve kimyasal silahlar da çok büyük zararlara yol açabileceği için kullanılması yasak olan silahlar arasında gösterilmiştir.

Devletlerin askerî gücüyle ekonomik gücü arasında doğru orantılı bir bağlantı bulunmaktadır. Zira bir devletin ekonomisi ne kadar güçlü ise hem daha fazla konvansiyonel silahlara sahip olma imkânı hem de teknolojik olarak gelişmiş olan daha iyi konvansiyonel silahlar

alma imkânı da o kadar artmaktadır (Özcan, 2004, ss. 41-44). Bu durumun, güvenliğini sağlamaya çalışan bir devletin konvansiyonel silahlarının niteliğinin de niceliğinin de artmasına ve uluslararası güvenlik sorununa dönüşmesine neden olabilmektedir.

3.1.3. Organize Suçlar

Organize suç örgütü; tekelci, kendi kendine yetip varlığını devam ettiren, şiddete meyilli, sürekli yolsuzluk yapan ve bu yolsuzlukları tekrarlayarak organizasyonun faaliyetlerini sürdüren ve organizasyon için para toplayıp yatırım yapan yasa dışı örgütler olarak tanımlanırken organize suç ise bu örgütlerin her türlü yasa dışı faaliyetidir. Kısaca organize suç işleyenlerin iş birliği hâlinde ortak hareket etmek için toplanarak organize olup gerçekleştirdikleri yasa dışı faaliyetlerdir (Gökbunar, 2014, s. 232). Pek çok boyutu olan organize suçlar, suç tanımları içerisinde en karmaşık ve kapsamı en geniş olan başlık olmasına rağmen en az bilinen konuların başında gelmektedir. Halkın mafyalık olarak nitelendirdiği organize suçlar, dünyada hemen hemen her devlette işlenmektedir (Argün, 2013, s. 5). Organize suç örgütleri, bulundukları devletin güvenlik ve istikrarını sekteye uğrattıkları gibi yürüttükleri uluslararası faaliyetlerle başka devletlerin de güvenliklerini tehlikeye atmaktadırlar. Yürüttükleri bu yasa dışı faaliyetleri de ustalıkla gizleyerek tespit edilmesini zorlaştırmaktadırlar (Polis Akademisi, 2020). Bu bağlamda organize suç örgütleri yasal olmayan her türlü yolla ve suç faaliyetini yürüten aktörlerle ticaret yaparak haksız kazanç elde etmektedirler.

Organize suç örgütleri, en önemli organize suçlar kapsamında değerlendirilen uyuşturucu üretimi ve satışı, fuhuş, kumar, kaçakçılık gibi faaliyetlerini bazen devlet yönetimine karşı ve bazen de devlet içinde, yani yönetimde yer alarak gerçekleştirmektedirler. Organize suçların ortaya çıkmasında ise pek çok faktör etkili olmaktadır. Bunların ilki, iktidar boşluğudur; güçlü bir hükûmetin olmaması ya da hükûmetin yetersiz kalmasıdır. İkincisi, küreselleşmedir; her ne kadar suçlar ulusal olarak işlense de dünyanın küreselleşmesiyle uluslararası boyuta taşınmaktadır. Üçüncüsü ise teknolojik gelişmelerdir; teknolojinin gelişmesiyle suçlar daha kolay işlenebilir hâle geldiği gibi sayıca da çok artmıştır. Dördüncüsü de yolsuzluktur; ülkede rüşvet ve yolsuzluktaki artış hükûmetin zayıflığıyla doğrudan bağlantılı olduğundan hükûmetin zayıf olması suç faaliyetlerinin artmasına imkân vermektedir (Gökbunar, 2014, s. 232-233).

3.1.4. Çevresel Güvenlik

Çevre, canlı ve cansız bütün varlıkların bulunduğu ortamdır. Bu bağlamda çevre sorunları, insanların gerçekleştirdikleri faaliyetlerden etkilenen bu ortamın zarar görmesi olarak tanımlanabilir. Bu zararlı faaliyetler sonucu hava, su, toprak hem biyolojik hem de fiziksel olarak kirlendiğinden ortamdaki yaşam da olumsuz etkilenmektedir. Çevre sorunları, çevre kirliliği olarak görüldüğünden çevrede meydana gelen olumsuzluklar, ekolojinin bozulması olarak değerlendirilmektedir. Gelişen sanayileşmeyle birlikte daha da artan çevre sorunlarının, her ne kadar sadece sorunun kaynağı durumundaki devleti etkilediği düşünülse de bu etki uluslararası boyuta taşınmaktadır (Kaypak, 2013, ss. 11-16). Çevre sorunlarında yaşanan bu denli artış, devletlerin tek başlarına altından kalmayacakları seviyeye ulaşmasına yol açmıştır ki bu da insanlığın geleceğini tehdit eder hâle gelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda küresel ısınma, asit yağmurları ve benzeri çevreyi tehdit eden önemli sorunlar olarak değerlendirilmektedir (Haser, 2018, s. 38).

Eskiden pek fazla önemsenmeyen çevre sorunları, boyutları ekosistemin tamamen yok olması noktasına ulaştığından devletleri konuya dair daha fazla çözüm bulma çalışmasına itmiştir. Yani çevre sorunlarının iklim değişikliği, ozon tabakasının zarar görmesi, doğal kaynakların azalması, küreselleşmeden kaynaklı sorunlar gibi büyük zararlara yol açmasından ve ulusal boyuttan uluslararası boyuta ulaşmasından dolayı devletler ortak politikalar oluşturmak zorunda kalmışlardır. Son dönemdeyse çevre sorunları o kadar ciddi boyutlara ulaşmıştır ki devletler, bu sorunları insanlığa karşı işlenen suç şeklinde nitelendirerek çözülmesi gereken en temel uluslararası güvenlik sorunu olarak görmüşlerdir. Bu sebeple devletler, çevre sorunlarının uluslararası güvenliği tehdit edecek boyutlara ulaşmasından dolayı çevresel güvenliği sağlamak için Kyoto Protokolü gibi uluslararası antlaşmalar imzalamışlardır. Çevresel güvenliğin sağlanamaması durumundaysa başka sorunların da oluşmasına yol açmaktadır. Bu sorunları üçe ayırmak mümkündür: İlk olarak, tüm canlıların yaşam alanlarını ve varlıklarını tehlikeye atmaktadır. İkincisi, çevresel güvenlik sorunları ekonomik ve siyasi istikrarın bozulmasına yol açmaktadır. Üçüncüsü ise çevre sorunları ortaya çıkan küresel sonuçlarından dolayı devletler arasında anlaşmazlıklara ve çatışmalara neden olmaktadır (Kaypak, 2013, ss. 11-16). Dolayısıyla çevresel güvenlikten kaynaklanan sorunlar başka sorunların da yaşanmasını tetiklemektedir.

Örneğin kuraklığın arttığı bir ülkede aynı zamanda ekonomik sorunlar da gün yüzüne çıkmaktadır (Haser, 2018, s. 39).

3.1.5. Siber Güvenlik

Dünyada kimi devletler arasındaki çatışmalarda zaman zaman altyapıya bağlı olarak yeni ve çeşitli araçlar geliştirilmesinden kaynaklanan farklı kavramlar ortaya çıkmıştır ki bu yenilik ve çeşitlilik dünyanın gelişmesinin bir sonucudur. Siber güvenlik kavramı da bu yeniliklerle birlikte doğmuş ve uluslararası ilişkiler çerçevesinde ele alınması gereken bir boyut olarak ortaya çıkmıştır. Tarihî sürece bakılırsa 1980'lerden itibaren yeni politik oluşumların ortaya çıkmasıyla uluslararası güvenlik kavramı daha önce bilinen askerî kaynaklı tehditlerden ayrışarak kökenini iklimden ve ekonomik güncellemelerden alan ve yeni bir tehdit olan siber güvenliğe odaklanmıştı (Bıçakcı, 2012, ss. 206-209). O dönemde siber güvenlik, yalnızca devletler arasındaki askerî teknolojiler için değil aynı zamanda devletler arasındaki politika, ekonomi, akademi gibi politik, ideolojik, ekonomik, sosyal, dinî ve benzeri birçok alanda etkisi olan güç mücadelesinde kendini hissettiren bir öz güven unsuru olarak nitelendirilmekteydi (Güntay, 2017, s. 82).

1990'lardan itibarense siber güvenlik, felsefi ve ideolojik etkiye açık olan birçok devlet için tehdit oluşturmakta ve uluslararası güvenlik sorunları içerisinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda siber suçlara ve siber terörizme karşı alınabilecek önlemlere dair uluslararası çerçevede uygun, stratejik ve koordinasyonlu bir şekilde çalışmak gerektiğinden uluslararası örgütler tarafından hem yasal hem de endüstriyel çerçevede kararlar ile uygulamalar içeren örgütsel bir yapının kurulması gerekmektedir (Oğün ve Kaya, 2013, ss. 170-171).

3.1.6. Küreselleşme

1980'lerden sonra etkisini göstermeye başlayan küreselleşme, pek çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bunun nedeni, çok geniş bir alanı kapsamasından ve dinamik bir yapısı olmasından dolayı küreselleşmenin tanımının sürekli değişmesinden ve güncellenmesinden kaynaklanmıştır. Herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanımının yapılamaması da bu kavramın hâlâ tartışmalı olmasına yol açmıştır (Aktel, 2001, s. 193). Bu bağlamda küreselleşme kavramı bu başlık altında farklı tanımlar üzerinden anlatılmaya çalışılacaktır.

Küreselleşme kavramını en genel anlamıyla, uzakların yakın olduğu, devletlerin ve insanların birbiriyle yakınlaşarak sürekli etkileşimde bulunması hâli şeklinde tanımlamak mümkündür (Kıvılcım, 2013, s. 219). Küreselleşmenin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin bulunması güvenliğe etkilerinin de iki boyutlu olmasına yol açmaktadır.

Küreselleşme süreci politik, ekonomik, sosyal, kültürel gibi pek çok alanda etkisini göstermektedir (Aktel, 2001, ss. 193-198). Ancak gelişmekte olan devletlerde küreselleşme daha çok ekonomi boyutuyla anıldığından ekonomik boyutun daha ağır bastığı görülmüştür ki aslında bu durum bir tesadüfün sonucu değildir. Zira 1980'lerin ardından girişimcilerin sadece parayı değil pazarı da dünya çapında genişletmesi küreselleşmenin ekonomi boyutunun önemli bir adımıdır (Kazgan, 1994, s. 78). Böylece piyasa ekonomisi gelişmiş, ekonomik örgütlenmeler artmış, serbest ticaret yaygınlaşmış, çok uluslu şirketlerin faaliyet alanları genişlemiştir (Aktel, 2001, s. 197).

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan belirsizlikler yeni güvenlik stratejileri oluşturulmasını da zorunlu hâle getirdiğinden güvenliğe dair hızlı bir değişim süreci başlaması gerekmiştir. Küreselleşme ile tehdidin kapsamının ne olduğu ve hangi aktörlerden geleceği belirsizleşmiştir.

Küreselleşme her devleti aynı düzeyde etkilememiştir. Bazı devletlerin daha iyi düzeye gelmesini sağlarken bazı devletleriyse olumsuz yönde etkilemiştir (Ağır, 2015, ss. 109-114). Kısaca küreselleşme zengin devletlerle fakir devletlerin arasındaki uçurumun daha fazla açılmasına yol açmıştır. Gelişmiş devletlerin vatandaşlarının refah seviyesini artırırken az gelişmiş ya da gelişmekte olan devletlerin vatandaşlarının yaşam standartlarında gerileme olmuştur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerde yaşanan istikrarsızlık, kötü yaşam koşullarından kaynaklanan salgın hastalıkların ortaya çıkması diğer devletler için de tehdit unsuru olmuştur (Erdoğan, 2013, s. 287).

3.1.7. Teknolojik Gelişmeler

Yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde insan hayatı önemli ölçüde kolaylaşmıştır. Ancak bu durumun olumlu yönleri olmasına rağmen pek çok olumsuz yönü de bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde iletişim de ulaşım da kolaylaştığından

hem ortaya çıkan yeni tehditler hem de mevcut tehditler bütün dünya devletlerine yayılmış ve çok daha etkin hâle gelmiştir. Bu bağlamda suçlara ve suçluluğa dair kavramlar da yaygınlaşarak uluslararası boyut kazanmıştır, bu durum da işlenen suçlarda artış yaşanmasına yol açmıştır (Aksu ve Turhan, 2012, s. 72).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insan hakları ihlalleri, güven sorunları, insanların teknolojiye bağımlı olması gibi pek çok sorun ortaya çıkmıştır (Onat, 2002, s. 40). Ayrıca teknolojik gelişmeler sayesinde devletlerin sistemlerinde yaşanan açıklara ve zayıflıklara terör örgütlerinin erişiminin kolaylaşması da bu örgütlerin amaçlarına ulaşmalarını daha kolay hâle getirmiştir. Bu durum sadece terör örgütlerinin faaliyetlerini kolaylaştırmakla kalmayıp organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı, siber suçlar, insan kaçakçılığı gibi alanlardaki faaliyetleri de kolaylaştırdığından işlenen suçların artmasına yol açmıştır ki bu da ayrıca devletlerin güvenlik sorunlarından biri hâline gelmiştir (Aksu ve Turhan, 2012, s. 72).

Teknolojik gelişmeler sayesinde makineleşme de arttığından daha fazla üretim, daha az maliyet ve daha fazla gelir elde etmek gibi olumlu yönlerinin yanında, işsizliğin artmasına yol açması gibi olumsuz bir yönü de bulunmaktadır. İşsizliğin artması da devletlerde ekonomik ve sosyal sorunlar yaratmakta ve bu sorunlar da devletlerin güvenlik tehditleri arasında gösterilmektedir.

Teknolojik gelişmeler sayesinde kolaylaşan bilgi akışında belirsizlikler ortaya çıkmış ve doğru olmayan bilgilerin de erişilebilir olması insanlarda kafa karışıklığı yaşanmasına sebep olmuştur. Ayrıca teknolojinin gelişmesi ile birlikte siber saldırılar da yaşanmaya başlamış ve bilgilerin gizliliği konusuna dair güvensiz bir ortam oluşmuştur (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi [TASAM], 2006). Tüm bunlar devletlerin güvenlik sorunlarına dönüşmesine neden olabilmektedir.

3.1.8. Salgın Hastalıklar

Salgın, bir enfeksiyon sonucunda oluşan hastalığın belli dönemlerde normal dönemlerdeki sıklığından çok daha fazla şekilde görülmesidir. Her dönemde farklı şekillerde ortaya çıkan salgın hastalıklar, devletleri derinden etkilemektedir. Hatta salgın hastalıkların devletlerin sınırlarını aşarak bütün dünyayı etkilemesi de ciddiye alınması gereken bir

uluslararası güvenlik sorunu olduğunu göstermektedir. Salgın hastalıklar, ortaya çıktığı her dönemde hem devletlerin kamu düzeninin bozulmasına yol açarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal açından pek çok olumsuz etkiye sebep olmakta hem de devletler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir (Kıllıoğlu, 2022, ss. 53-54).

Salgın hastalıklar, insanların kitleler hâlinde ölümlerinin gerçekleşmesindeki en önemli etken olarak görülmektedir. Kitleler hâlindeki bu ölümler, devletlerin daha da zayıflamasına yol açmaktadır. Kimi devletlerse bu salgın hastalıkları önemli bir savaş stratejisi olarak kullanmaktadır. Örneğin karşı tarafın su kaynaklarının ölmüş hayvanlarla kirletilmesi, yani çeşitli hastalıklar nedeniyle ölmüş olan hayvanların bir çeşit biyolojik silah gibi kullanılması önemli bir savaş stratejisidir (Kurt, 2010, ss. 113-114).

Salgın hastalıklara neden olan virüs kaynaklı bulaşıcı hastalıklar da insanları küresel boyutta etkileyerek kitleler hâlinde ölümler yaşanmasına yol açmaktadır. Küresel boyutta insanları etkileyerek dünyanın seyrini değiştiren pek çok salgın hastalığın başlıcaları ise veba, çiçek, sıtma, tifüs, frengi grip, difteri, dizanteri, tifo, kolera, İspanyol gribi, Human Immmunodeficiency Virus/Acquired Immune Deficiency Syndrome (HIV/AIDS), Ebola ve Severe Acute Respiratory Syndrome'dır (SARS) (Şahin, 2022, s. 245).

Tarih boyunca pek çok salgın hastalık baş göstermiş olsa da ortaya çıktığı devletlerin sınırlarını aşamamıştı. İki kutuplu sistemde ise salgın hastalıklar sınırları aşsa da ortaya çıktığı bölgenin sınırları dâhilinde kaldı. Ancak küreselleşme sürecinin başlamasıyla yaşanan insan hareketliliği ve benzeri sebeplerle salgın hastalıklar da çok daha hızlı yayılım göstermiş ve oldukça geniş alanları etkisi altına almıştır. Bu hızlı yayılımdan dolayı salgının kontrol edilebilmesi ve önlenmesi de çok daha zor bir hâl almıştır.

Farklı şekillerde varlık gösteren salgın hastalıkların her ne kadar büyük etkileri yaşanmış olsa da hiçbirisi son salgın hastalık olarak öne çıkan Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) gibi tüm dünyayı aynı anda etkileyerek bu derece yıkıcı sonuçlara yol açmamıştır. Küreselleşme sürecinin hızlanması ve oluşan etkileri, COVID-19'un yayılma hızında da dikkat çekici şekilde kendini göstermiştir (Kıllıoğlu, 2022, ss. 53-63).

Salgın hastalıkların sadece sağlık alanını ilgilendirdiği düşünülse bile devletlerin politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve benzeri alanlarına da etkisi net bir şekilde hissedilmektedir. Bu bağlamda salgınların insanlığın devamlılığına dair etkileri göz ardı edilmemelidir. Geçmişten bugüne salgın hastalıklar, tarihin seyrini değiştirecek kadar büyük sonuçlara yol açmıştır (Tellan ve Özdemir, 2021, ss. 208-209).

Salgın hastalıklara neden olan ve insanların hayatını etkileyen virüs kaynaklı bulaşıcı hastalıklar, genel olarak vahşi yaşamın varlığından kaynaklanmaktadır ki ortaya yeni çıkan bir durum değildir. Bu hayvanlardan bulaşan hastalıkların tarihî geçmişi avcılık ve toplayıcılıkla hayatını idame ettiren ilk insanlara kadar gitmektedir. Bulaş da ilk olarak insanlarla hayvanların bir arada yaşamasıyla ortaya çıkmış ve insanlarda mutasyona uğramasıyla yayılmaya başlamıştır. COVID-19'a neden olan SARS virüsü ise ilk olarak 2002'de ortaya çıktı. Bu bağlamda 2019'da gündeme gelerek bütün dünyayı etkisi altına alıp uzun süreli bir pandemi yaşanmasına yol açan COVID-19'un da aslında geçmişte var olduğunu ve mutasyona uğramak suretiyle tekrar etkilerinin son derece yoğun şekilde yaşandığını söylemek mümkündür.

Sanayileşme, gereksiz kaynak kullanımı ve benzeri durumların yol açtığı iklim değişikliği, mülteci sorunu, gıda güvenliği sorunu gibi sebepler de salgın hastalıkların oluşmasına ve yayılmasına neden olmuştur. Örneğin iklim değişikliğinin sonucu olarak ortaya çıkan buzulların erimesi, küresel ısınma, çölleşme, havaların aşırı ısınması ya da soğuması gibi sorunlardan dolayı insanların ve hayvanların göç etmesi bulaşıcı hastalıkların da göç etmesine, sayılarının artmasına ve daha çok yayılmasına yol açmıştır (Şahin, 2022, ss. 245-246).

Tablo 3.1: Önemli Bulaşıcı Hastalıklar ve Ölüm Sayıları

Salgın	Dönemi	Nedeni	Tahmini Ölüm Sayısı
Justinian Vebası (1. Veba Salgını)	541-542	Yersinia pestis bakterisi	30-50 milyon
Kara Veba (2. Veba Salgını)	1347-1351	Yersinia pestis bakterisi	200 milyon
Yeni Dünya Çiçek Salgını	1520 ve sonrası	Variola majör virüsü	56 milyon

İtalya Vebası	1629-1631	Yersinia pestis bakterisi	1 milyon
Londra Büyük Vebası	1665	Yersinia pestis bakterisi	100 bin
Kolera Pandemileri	1817-1819		2-3 milyon
3. Veba Salgını	1885	Yersinia pestis bakterisi	12 milyon
Sarı Humma Salgını	1800'lerin sonu	Virüs	100-150 bin
Rus Gribi	1889-1890	H2N2 virüs	1 milyon
Tifüs	1914-1918	Tifüs	3 milyon
İspanyol Gribi	1918-1919	H1N1 virüs	40-50 milyon
Asya Gribi	1957-1958	H2N2 virüs	2 milyon
Hong Kong Gribi	1968-1970	H3N2 virüs	1 milyon
HIV/AIDS	1960-2022	Virüs	40 milyon
SARS	2002-2003	Koronavirüs	774
Domuz Gribi	2009-2010	H1N1 virüs	284.000
Kongo Kızamık Epidemisi	2011-2022		4.600
Ebola	2014-2016	Ebola virüs	11 bin
MERS	2015-2022	Koronavirüs	850

COVİD-19	2019-2022	Koronavirüs	6.389.975

Kaynak: Nişancı, 2020, s. 89.

3.1.9. Diğer Uluslararası Güvenlik Sorunları

Dünya üzerinde pek çok uluslararası güvenlik sorunu olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda hem ulusal hem de uluslararası alanda görülen fakat bütün dünyayı etkileyen önemli sorunlar bulunmaktadır. Genel olarak dünyanın karşı karşıya kaldığı bu önemli sorunları şöyle sıralamak mümkündür: İnsan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, küresel güçler arasındaki ekonomik rekabet, doğal afetler, yaşanan göçler, sınır ve kıta sahanlığı sorunu, enerji kaynaklarının dağılımı sorunu, enerji güvenliği sorunu, Dicle ve Fırat nehirlerinin durumu, Hazar'ın hukuki statüsü, Keşmir sorunu, Filistin sorunu, Kıbrıs sorunu, Afganistan sorunu, Suriye'deki karışıklık ve iç savaş sorunu ve benzerleri (Özcan, 2011, ss. 450-452). Hem küreselleşmeden hem de küreselleşmenin dinamik bir alan olmasından dolayı her dönemde yeni ve güncel güvenlik sorunları ortaya çıkmaktadır.

3.2. ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNLARI İÇİN GELİŞTİRİLEN STRATEJİLER

Devletler, karşılaştıkları ya da karşılaşabilecekleri tehditlere karşı ya kendisi ya da uluslararası örgütler içinde çeşitli stratejiler geliştirerek ilk önce bölgesel güvenliğini ve ardından da uluslararası alandaki güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Yiğittepe, 2017, s. 12). Buradan hareketle her devlet, karşılaştığı ya da karşılaşması muhtemel olan sorunlara karşı ya ulusal ya da uluslararası örgütler bazında farklı stratejiler benimser. Benimsediği bu stratejileri belirlerken de ilk olarak karşısındaki sorunu tanımlamaya çalışır. Buradan yola çıkarak genel bir değerlendirme yapılırsa devletler, ya ulusal düzeyde ya da uluslararası örgütler aracılığıyla barışçıl veya çatışmacı strateji yapar (Dedeoğlu, 2014, ss. 159-163). Bu başlık altında devletlerin güvenlik stratejileriyle uluslararası örgütlerin stratejik konseptleri incelenecektir.

3.2.1. Devletlerin Güvenlik Stratejileri

Bu başlık altında; küresel güçler olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu (RF) ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) güvenlik stratejileriyle bölgesel güçler olan Almanya, Fransa ve Türkiye'nin güvenlik stratejileri incelenecektir.

3.2.1.1. Küresel Güçlerin Güvenlik Stratejileri

3.2.1.1.1. ABD'nin Güvenlik Stratejisi

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla Soğuk Savaş sona ererek iki kutuplu dünya sisteminden çok kutuplu sisteme geçildi. Bu sisteme geçiş sürecini de ABD üstlendi. Bu bağlamda ABD Başkanı George Bush "Yeni Dünya Düzeni" adı verilen stratejiyi ilan ederek çok kutuplu sisteme geçiş sürecini başlattı. Bu geçiş sürecinde Merkezî ve Doğu Avrupa bölgesinde jeopolitik boşluk meydana geldiğinden bölge devletlerinde politik ve ekonomik istikrarsızlıkların yaşanmasına yol açtı. Yaşanan istikrarsızlıkların da ABD tarafından çözülmeye çalışılması, Batı Avrupa devletlerinin konumlarının sorgulanmasına neden oldu.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı Avrupa devletlerinin zayıf konumları, ABD'nin başat güç olarak öne çıkmasına yol açtı. Bu durum pek çok tehdit ve sorunu da beraberinde getirdi. Özellikle bu dönemde güvenlik sorunları sürekli artarak çeşitlendi. Bu bağlamda fakir devletlerin artan nüfusu, dikkat çekici boyutlara gelen çevre sorunları, pek çok yerde baş gösteren etnik çatışmalar, bütün bunların yanında küresel ekonomi sayesinde dünya pazarına açıldığından karşısına en büyük rakip olarak çıkan ÇHC ile ve enerji kaynaklarından dolayı yaşanan çıkar çatışmaları gibi pek çok sorunla karşı karşıya kalınca bu dönemde ABD'nin bu sorunlarla uğraşma zorunluluğu doğdu. Ayrıca yaşanan Körfez Savaşı, ÇHC'nin dünya pazarında kendisine rakip olması ve gerginleşen İran ilişkileri gibi sorunların da bulunması bu dönemde ABD'yi güvenlik politikalarını değiştirmeye yöneltti. Fakat 11 Eylül 2001 tarihinde uğradığı terör saldırısının sistemde büyük bir güvensizliğe yol açması, ABD'nin yeni ve farklı bir dış politika belirlemesinde etkili oldu (Özcan, 2011, ss. 452-459).

11 Eylül 2001 tarihindeki olayların ardından ABD Başkanı George W. Bush, bu saldırının teröristlerin ABD'ye açmış oldukları bir savaş olduğunu, bunun cevapsız kalmayacağını, bu saldırıyı gerçekleştirenleri bulup adalete teslim edeceklerini söyledi. Daha önce de farklı devletlere saldırılar düzenlenmişse de 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırısı ile ABD Başkanı George W. Bush teröre kesin savaş açıldığını ilan ederek bu saldırıyı El-Kaide örgütünün yaptığını ileri sürdü (Haser, 2018, s. 44). Bu saldırıdan sonra ABD Başkanı George W. Bush bir doktrin hazırlayarak "Bizden olmayan, bize karşıdır." sözüyle yeni bir strateji benimseme yoluna gitti. Böylece 2002 yılında Bush Doktrini olarak adlandırılan ABD'nin yeni güvenlik stratejisi oluşturuldu.

Bush Doktrini adı verilen bu stratejisi belgesinde, uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla ihtilaflı alanlara Birleşmiş Milletlerin (BM) yerine ABD'nin müttefikleriyle birlikte müdahalede bulunabileceği ifade edilmiştir. Bu yeni stratejide üzerinde durulan diğer bir konu da terörle mücadelede her türlü askerî gücün kullanılabileceği vurgulanırken terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletlerin askerî gücünün azaltılması gerektiği belirtilmiştir. Yine bu yeni stratejiye göre ABD, dünyanın her yerinde serbest ticaretin geliştirilmesi gerektiği tezini ileri sürmektedir, zira bu sayede devletlerin iç işlerine karışabilmesi mümkün olacaktır.

ABD'nin Bush Doktrini adlı bu stratejisi belgesindeki en önemli başlıklardan birisi ise önleyici müdahale, yani tehditler tam netleşmese bile önceden harekete geçebilmesini meşrulaştırmasıdır (Özcan, 2011, ss. 452-459). Strateji belgesindeki bütün bu maddelerden hareketle ABD'nin uluslararası sistemde ortaya çıkan sorunların kolayca karşılanması ve kontrolün kendisinde olması için çaba sarf ettiği söylenebilir.

3.2.1.1.2. RF'nin Güvenlik Stratejisi

RF'nin güvenlik anlayışı Soğuk Savaş dönemine dayanmaktadır ve güvenlik stratejileri belirlenirken de bu anlayışın ne olduğunun iyi bilinmesi gerekmektedir. Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin güvenlik anlayışında dış tehdit Batı Bloku, iç tehditse komünist veya sosyalist sistem karşıtı faaliyetlerdi. O dönemde bu güvenlik anlayışının temelini de geniş coğrafi alan, bulunduğu stratejik konum, sahip olduğu doğal kaynaklarla politik, ekonomik ve askerî güç belirlemekteydi. RF, Soğuk Savaş döneminde selefi SSCB tarafından uygulanmış

olan güvenlik politikalarından farklı olarak Soğuk Savaş sonrası döneminin ilk başlarında yeni stratejiler benimsemeye başlamış olsa da daha sonraları Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) ve Avrupa Birliği'nin (AB) doğuya doğru genişlemelerini tehdit olarak algılayıp bir anlamda Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik anlayışına dönmüştür.

Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk başlarında ve özellikle 1990'lı yıllarda RF, merkezî planlama modelinden vazgeçerek piyasa ekonomisine ve çoğulcu demokratik rejime geçiş şeklinde bir sistem değiştirdi. Özellikle işçi ve köylü sınıfına dayalı olan ekonomideki bu geçiş RF'deki bazı sorunları da beraberinde getirdi. Bu sebeple RF'nin 1990'lı yıllardaki ilk güvenlik stratejisi de ekonomisini düzeltmek oldu. Bu dönemde RF'nin geçiş ekonomisinde, sorunlar teorik ile pratik arasındaki karşılıklı etkileşim çerçevesinde "yaparak öğrenme" şeklinde çözülmeye çalışıldı (Akpınar ve Baysoy, 2020, ss. 245-252).

RF'de ekonomik dönüşüm çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle her türlü yolsuzluğun devlet içinde yaygınlaşması ve RF'de ortaya çıkan otorite ve güvenlik boşluğu nedeniyle çok etkili hâle gelen mafya gruplarının organize suç faaliyetlerinden dolayı 1993'te Karaganov Doktrini adı verilen askerî doktrin ilan edildi. Bu doktrinde; mafya grupları ve organize suçlar gibi tehditlerle mücadele edileceği, bu tehditlerin yakın çevresinden kaynaklandığı ve bu bağlamda RF'nin sınırlarının korunacağı, hatta yakın çevresine de askerî müdahalede bulunabileceği ve gerektiği takdirde asker yerleştirilebileceği belirtildi. Ayrıca bu doktrinle RF, SSCB'den kalan nükleer silahları ilk kullanan taraf olmama kararından vazgeçtiğini ve caydırıcı olarak kullanılabileceğini açıkladı (Akpınar ve Baysoy, 2020, ss. 253-254).

1990'lı yıllarda ve özellikle 1997'de yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi ile RF, politik istikrarsızlık, işsizlik ve sağlık gibi sorunları tehdit olarak algılamaktaydı. 1993'te ilan edilen Karaganov Doktrini ile 1997'de kabul edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi, ulusal güvenliğin hedefleri ve tehdit algıladığı konular benzer olmasına rağmen iki noktada ayrılmaktaydı. Ayrılan bu iki nokta, askerî yapılanmasının sivil yapıya bağlı olduğu ve stratejik nükleer silahların öne çıkarılmasıydı. 2000'de başkan seçilen Vladimir Putin dönemindeyse RF'de ekonomik yapıyı güçlendirmek için dış politikada Avrasyacılık akımı benimsenmiştir. Yani dış politikada yakın çevre ve güvenliğe dair konulara ağırlık

verilmeye başlanmış ve bu da 2004'teki askerî doktrine yansımıştır (Gümüş, 2020). 2009'da yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de RF, küresel bir güç olarak kendi güvenliğini yakın çevresinde görmeye ve NATO'nun doğuya ve özellikle de yakın çevresine doğru genişlemesini güvenliğine bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır.

NATO'nun dış tehdit olarak algılanmasından dolayı RF'nin hem 2004'teki askerî doktrininin hem de 2009'daki Ulusal Güvenlik Stratejisinin güvenlik alanında güncellenmesi ihtiyacı hissedilmiştir. RF Güvenlik Konseyi Sekreteri Nikolay Patruşev tarafından hazırlanarak 2020'de yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ise daha önce tehdit olabileceği öngörülen unsurlar gerçek birer tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir (Akpınar ve Baysoy, 2020, s. 255). 2020'de yayınlanan bu stratejinin amacı; ekonominin geliştirilmesi, halkın refahının artırılması, politik istikrarın sağlanması, millî savunmanın, devletin güvenliğinin ve hukukun güçlendirilmesi, RF'nin uluslararası arenadaki küresel gücünün artırılmasıyla birlikte yakın çevresi için tanımladığı güvenliğinin sağlanmasıdır (Gümüş, 2020).

3.2.1.1.3. ÇHC'nin Güvenlik Stratejileri

ÇHC, Soğuk Savaş döneminin ilk başlarında dünyanın en fakir devletlerinden biriyken sürekli büyüyen ekonomik yapısından dolayı devlet, 1990'lara gelindiğinde gelişmiş bir gelir düzeyine ulaştı. Ayrıca askerî harcamaları ve giderek artan nüfusuyla da ÇHC, bu dönemde dikkatleri üzerine çekti. Soğuk Savaş sonrasında ise kaydettiği ekonomik gelişmenin yanında politik olarak da gelişme gösteren ÇHC, önce Asya-Pasifik bölgesinde önemli bir güç hâline gelmiş ve daha sonraları küresel güce dönüşmüştür.

İki kutuplu dünya sisteminden çok kutuplu sisteme geçilmesiyle hızlanan küreselleşme süreci, ÇHC'yi diğer devletlerle ilişkilerinin geliştirilmesine ve geliştirilen ilişkilerin de iş birliğine dönüştürülmesine yöneltmiştir. Zaten bu dönemde ÇHC de büyük veya küçük olan dünyadaki bütün sorunların tek bir devlet tarafından çözülemeyeceği anlayışını benimsediği için devletler arasında iş birliğine ve koordinasyon ile hareket edilmesine önem vermiştir. Böyle bir anlayışı benimseyen ÇHC, en büyük tehdit olarak gördüğü ABD ile de iyi ilişkiler geliştirmiştir. Bu durum, Soğuk Savaş sonrası dönemde ÇHC'nin güvenlik anlayışının temelini oluşturmuştur.

En büyük tehdit olarak gördüğü ABD ile de iyi ilişkiler geliştirmekle birlikte aynı zamanda ÇHC, yakın çevresi olarak gördüğü Orta Asya'daki ABD etkinliğini kırmak için Şanghay İş Birliği Örgütünün (ŞİÖ) kurulmasına öncülük etti. ÇHC, yine bu örgüt sayesinde üyeleri ile karşılıklı güveni sağlamış, iş birliğini gerçekleştirmiş ve terörizme karşı daha güçlü savunma yapmıştır. Böylece örgüt içerisinde stratejik savunmayı benimseyen ÇHC, diğer devletlerin iç işlerine karışmamak, toprak bütünlüğünün korunmasına saygılı olmak gibi uluslararası hukuk ilkelerine uygun hareket ederek iyi bir üye görüntüsü oluşturmuştur. Ayrıca diğer uluslararası örgütlere de aktif katılım sağlayarak çok taraflı diplomasinin oluşmasına öncülük etmiştir (Deniz, 2014, ss. 192-198).

ÇHC, uluslararası örgütlere aktif katılım sağlamakla birlikte dış politikada da belirli ilkeleri benimsemiştir. Bu ilkeler; bağımsızlığını korumak amacıyla güvenlik ve egemenliğinden taviz vermemek, nüfuzunu oluşturmak isteyen devletlere karşı gelmek, dünya barışını engelleyecek uygulamalara karşı çıkmaktır. Ayrıca ÇHC'nin diğer devletlerle ilişkileri incelendiğinde tarafsız bir tutum takınarak eşit mesafede yakınlaşmaya da özen gösterdiğini söylemek mümkündür.

Ulusal güvenliğini sağlamak için ÇHC'nin, belli noktalara yoğunlaşması gerekmiştir. Bunların ilkinde, istikrarın olmadığı Mekong Nehri'nin kalkınması için uluslararası iş birliği hedeflenmiştir. İkincisinde ise ihtiyacı olan petrolün %70'ini Malakka Boğazı yoluyla ithal ettiği dikkate alındığında ÇHC'nin, ulusal güvenlik stratejileri arasında deniz hakları ve çıkarlarının korunmasına da yer verilmiştir (Yılmaz, 2008, ss. 79-86).

3.2.1.2. Bölgesel Güçlerin Güvenlik Stratejileri

3.2.1.2.1. Almanya'nın Güvenlik Stratejileri

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa bütünleşmesinin hızlanmasındaki en önemli olay, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ikiye ayrılan Almanya'nın birleşmesidir. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Almanya tekrar birleşmiş ve büyümeye başlamıştır (Kıratlı, 2016, ss. 213-214).

Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle yaşananların ağırlığından kurtulabilmek amacıyla yeni stratejiler geliştirme yoluna gitmişti. Bu doğrultuda benimsediği stratejiyi; Sivil Güç, Yalnız Başına Asla, Bir Daha Asla gibi kavramlarla açıklamıştı. Bu yeni güvenlik ve dış politikasını oluşturan kavramlar çerçevesinde Almanya, Batı'yla yeniden bütünleşmek için girişimlerde bulundu. 1949'da Avrupa Konseyi (AK), 1951'de Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı (AKÇT), 1952'de Avrupa Savunma Topluluğu, 1954'te Batı Avrupa Birliği (BAB) ve 1955'teyse NATO'ya katılması Almanya'nın bu girişimlerinin birer sonucuydu (Pak ve Birdişli, 2020, ss. 162-163). Zira dönemin Alman liderleri tarafından, Batı'daki uluslararası kurumlarla ilişkilerin geliştirilmesi ve bütünleşmenin sağlanması Almanya'nın gelişmesi ve büyümesinde önemli adımlar olarak görülmüştü. Almanya'nın Batı'daki uluslararası kurumlarla ilişkilerin geliştirilmesi ve bütünleşme sağlanması girişimleri aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinden kurtulmak için maddi ihtiyaçların artmasından da kaynaklanmıştı. Almanya'nın yaşadığı tüm bu gelişmeler, Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin lideri olması yolunda da önünü açmış olmasına rağmen Almanya liderlik için ciddi bir çaba sarf etmemişti.

Batı Bloku içerisinde sivil bir güç olan Almanya; ülkesindeki kurumsal yapıları, insan hakları gibi pek çok unsurunu Avrupa Topluluklarına (AT) göre oluşturdu. Almanya'da gerçekleşen bu değişimin, Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel değişime de yol açtığı belirtilebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya ile Avrupa'nın ve özellikle de AB çıkarlarının artık birbiriyle tamamen örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya, dış politikada değişikliğe gitmiştir. Almanya Temel Yasası gereği NATO ve BM operasyonları dışında Alman ordusunun kullanılması yasaklanmıştır. Bu nedenle Almanya, Kürt sorunu sebebiyle Türkiye'ye 1991'den itibaren lojistik destek sağlamaya başlamıştır. İlerleyen dönemlerde de pek çok devlete lojistik destek sağlamaya devam etmiştir. Aslında Almanya'nın sivil bir dış politika benimsemiş olması ancak NATO'nun da kolektif güvenlik ve askerî yapıda olması, NATO ile Almanya arasında uyumsuzluğa neden olmuştur. Bu durum da ABD'nin, Almanya'nın dış politikasında daha pasif olmasına yol açmıştır (Kıratlı, 2016, ss. 213-214).

İçinde bulunduğu şartlardan ve benimsediği stratejiyle politikalardan dolayı Almanya, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) oluşturulduktan sonra AB'nin sivil ve

askerî alandaki krizleri yönetmesine önem vermiştir. Ancak bir Avrupa ordusunun kurulmasınaysa hiç sıcak bakmamıştır (Ünver, 2022, ss. 86-103).

3.2.1.2.2. Fransa'nın Güvenlik Stratejileri

Fransa, AB'nin lideri olabilmek için büyük bir çaba sarf etmiş olmasına rağmen bunun için gücü yeterli olmamıştır. Aslında büyük güç olabilmek için gerekli pek çok faktöre sahiptir. Bunların ilki, BM'nin veto yetkisi olan beş daimî üyesinden birisidir. İkincisi, nükleer silahlara sahiptir. Üçüncüsü, kolonici geçmişinden dolayı dünyanın pek çok devleti ile politik, ekonomik ve kültürel bağları bulunmaktadır. Dördüncüsü, Avrupa'da önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Beşincisi ise sahip olduğu nitelikli iş gücüyle ekonomisinin gelişmiş olmasıdır. Sahip olduğu bütün bu avantajlara rağmen İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinden sonra kendisini tam olarak toparlayamamış ve büyük güç olma niteliğine erişememiştir.

1952'den 1969'a kadarki bu gerileme sürecini Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, Fransa'nın lehine çevirmek için çaba sarf etmişti. Fransa'nın güvenlik politikaları için Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle dönemi başlangıç kabul edilmişti (Demirkıran, 2007, s. 79). Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, Fransa'nın güvenliği için Avrupa'yla bütünleşmeyi önemli bir adım olarak görmüş ve bu stratejiyle ABD'nin Avrupa'nın güvenliğine dair hâkim konumunu kırarak oluşacak boşluğu doldurmak istemişti. Bu bağlamda ABD'nin Avrupa'daki önemli bir ayağını oluşturan İngiltere'nin AT'ye üyeliğini iki kez veto ederek gücünü kırmaya çalışmıştı. Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, Fransa'nın küresel arenada bağımsız hareket etmesi ve daha etkin rol alması gerektiğine çok inanmıştı. Bu doğrultuda NATO'dan uzaklaşmaya başlamış ve 1966'da Fransız askerlerini ABD'nin komutasına vermeyi reddederek NATO'nun askerî kanadından çekilmişti. Ayrıca dünya siyasetinde etkinliğini artırmak için kendi nükleer gücünü oluşturmak ve geliştirmek amacıyla girişimlerde bulunmuştu.

Charles de Gaulle hükûmetinden sonra iktidara Georges Pompidou geldi. 1972'de yayınlanan Beyaz Kitap'ta, Georges Pompidou döneminde de Charles de Gaulle'nin güvenlik ve savunmaya dair düşüncelerinin geçerliliğini koruduğu görüldü. Belgenin içeriğinde; ulus devletin önceliğine ve Fransa'nın etkin güç olmasının gerekliliğine değinildi.

Daha sonraki dönemlerde iktidara gelenler de genel olarak Charles de Gaulle'nin fikirlerini benimsedi. Ancak bazı değişiklikler yapmak isteyenler olmuşsa da Charles de Gaulle savunucuları tarafından engellendiler (Demirkıran, 2007, s. 83).

Fransa'nın, Charles de Gaulle'nin güvenlik ve savunmaya dair düşüncelerinden uzaklaşması ise Soğuk Savaş sonrası dönemde başlamıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi bitene kadar NATO'nun hiçbir operasyonuna katılmayan Fransa, 1992'den itibaren NATO'nun operasyonlarına katılmaya başlamış ve nihayet 2009'da Nicolas Sarkozy liderliğinde NATO'nun askerî kanadına geri dönmüştür.

Bütün bu gelişmeler ışığında bir değerlendirme yapılırsa, Fransa'nın AB politikasının ABD'nin bölgedeki gücünü kırmak üzerine kurulduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle de Fransa'nın, ABD'nin Avrupa'daki ayağı olarak değerlendirilen İngiltere ile stratejilerinin birbirleriyle tamamen ilgili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Fransa hem kendisinin hem de AB'nin küresel güç olmasını sağlamak amacıyla İngiltere'nin etkisini en aza indirmeye çalışmıştır.

Fransa genel olarak dış politikada, topluluk olarak hareket edilmesine karşı çıkmış ve devletlerin veto haklarının korunmasından yana tavır almıştır. Fakat 2001 sonrasında başlayan anayasa yapma çalışmaları ve Lizbon Anlaşması'nın imzalandığı esnada Almanya ile yakınlaşarak daha samimi ilişkiler kurmuştur (Kıratlı, 2016, ss. 215-218).

3.2.1.2.3. Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri

Türkiye'nin güvenlik anlayışı üzerinde belirleyici olan güvenlik kültürünü tarihsel ve coğrafi faktörler oluşturmuştur. Tarihsel faktöre bakıldığında Türkiye'nin, Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olması sorunlarını da üstlenmesi anlamına gelmiştir ki bu durum, Türkiye'nin güvenliğini etkileyen fırsat ve sorunları Osmanlı Devleti'nden devralması demektir. Bu bağlamda Türkiye'nin, Osmanlı Devleti'nden miras kalan diğer devletlerle ekonomik bağımlılığı güvenlik açığını da ortaya çıkarmıştır. Fakat son dönemde en önemli güvenlik sorunu olarak terörizme değinilmesi gerekmektedir ki terörizm de beraberinde politik, ekonomik ve toplumsal sorunları getirmiştir (Ereker ve Aydın, 2014, ss. 146-147).

Türkiye'nin güvenlik kültürünü oluşturan coğrafi faktörler de jeopolitik ve jeostratejik konumudur. Asya ile Avrupa'yı bağlayan bir köprü niteliğinde olması ve sınır komşularının Türkiye üzerindeki politik amaçları, ülkedeki terör örgütlerine destek verilmesine neden olmuştur (Dursun, 2008, ss. 422-423).

Türkiye'nin güvenlik anlayışının tarihsel arka planına bakıldığında mirasçısı durumunda olduğu Osmanlı Devleti, 17. yüzyıldan sonra "fethe dayalı" ve "ganimet elde etme" stratejisinin yerine "kendi güvenliğini sağlama" ve "önlemler alma" stratejisini benimsemişti. Türkiye ise 20. yüzyılın başlarından NATO üyeliğine kadar "toprak kaybetmeme" ve "dış politikada yalnız kalmama" stratejisini benimsedi. Türkiye, NATO'ya üye olmasıyla birlikte Soğuk Savaş boyunca askerî stratejisini neredeyse NATO politika ve stratejileri çerçevesinde belirledi. Bu bağlamda Türkiye'nin askerî stratejisinin çerçevesi de NATO'nun "sınırlı savaş stratejisi", "kitlesel karşıtlık stratejisi", "esnek karşıtlık stratejisi" ve "caydırıcılık stratejisi" oldu. 1980 darbesinden sonra güvenlik önlemleri üst seviyeye çıkarılınca 1961 Anayasası'nın yetersiz olduğu anlaşıldı ve 1982 Anayasası hazırlanarak ilan edildi. 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye'nin kendi stratejisini belirlemesi gerektiği düşüncesi oluşmaya başladı (Ereker ve Aydın, 2014, ss. 148-150).

Soğuk Savaş sonrası döneme gelindiğinde Türkiye'nin güvenlik sorunları ve çıkarları değişikliğe uğramıştır. Bununla beraber güvenlik sorunları da giderek artmıştır. Bunun en önemli sebebi ise jeopolitik konumu itibarıyla dünyanın en çok sorun yaşanan ve istikrardan yoksun bölgelerinden olan Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya'nın ortasında yer almasıdır. Terörizm, kitle imha silahlarının artması, bölgesel çatışmalar, sosyal ve ekonomik sorunlar Türkiye'nin güvenliğe dair kaygılarını oluşturan faktörler olduğunu söylemek mümkündür.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin güvenlik sorunları ve çıkarlarının değişmesi uyguladığı güvenlik politikaları ile stratejilerin de dönüşümüne neden olmuştur. Bu çerçevede devletin aynı anda iki bölgede savaşırken içten gelecek saldırılara karşı da hazırlıklı olmak üzere kurulu yeni bir strateji belirlenmiştir. "İki Buçuk Savaş Stratejisi" olarak da adlandırılan bu stratejide Yunanistan'la birlikte güneyde Suriye, içeride de Partiya Karkeren Kurdistane (PKK) önemli bir tehdit odağı olarak hesaba katılmıştır (Ereker ve Aydın, 2014, ss. 151-152).

Soğuk Savaş sonrası dönem Türkiye'nin hem içte hem de dışta önemli adımlar atarak kendini bulma ve güvenliğini sağlama çalışmalarının yapıldığı bir dönemdir. Soğuk Savaş döneminde güvenliğini sağlamak için savunmada önemli harcamalar yapan Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde de bu alandaki harcamaları azalmamıştır. Bu durum Türkiye'nin güvenlik politikalarına çok önem verdiğinin bir göstergesidir. Türkiye, 1990'larda savunma alanına Gayri Safi Millî Hasılanın (GSMH) %4,2'si oranında harcama yapmıştır. Bu oran 2006'da %2,8'e düşmüştür. Türkiye, otuz NATO üyesi arasında ABD ve Yunanistan'dan sonra savunmaya en çok pay ayıran üçüncü ülkedir (Ereker ve Aydın, 2014, ss. 144-147). Ayrıca Türkiye, NATO'ya üye müttefikler arasındaki sıralamada ABD'den sonra en büyük orduya sahip ikinci ülkedir.

2000'e gelindiğinde Türkiye, yeni güvenlik tanımlamaları yapmış ve bu tanımlamalarda ekonomik refah, politik istikrar, sosyal refah gibi yeni güvenlik politikaları oluşturmuştur. Fakat yine de uyguladığı strateji gelenekselci anlayışta olduğu gibi askerî strateji olup bu bağlamda uyguladığı İki Buçuk Savaş Stratejisiyle savunmaya daha fazla önem vermiştir.

2000'e gelindiğinde yapılan yeni güvenlik tanımlamalarında belirtilen Türkiye'nin değişen ve artan güvenlik sorunlardan birkaçı; teknolojik gelişmelere ayak uydurulamaması, halkın isteklerine cevap verilememesi, çevre devletlerdeki istikrarsızlıklar, komşu devletlerle yaşanan ve hâlen çözüm bekleyen sorunlar olarak sayılabilir. Yaşanan bu sorunlar zaten ülkeyi olumsuz etkilerken bir de 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığına alınmaması morallerin daha da çok bozulmasına neden oldu. 1999'da bu karardan dönen AB, Türkiye'nin adaylık başvurusunu kabul etti (Ereker ve Aydın, 2014, ss. 147-148).

2002 seçimleriyle iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Türkiye'de hem güvenlik politikaları hem de uygulanan stratejiler açısından yeni bir döneme geçilmiştir. Bu dönemde sert güç içeren stratejilerin yerine bölgesel iş birliği, demokratikleşme, çok taraflılık gibi unsurları içeren yumuşak güç stratejileri benimsenmiştir. AKP'nin yumuşak güç stratejilerini ilke edinmesi ise kendi varlığını meşrulaştırma, demokratik ve daha özgür bir ülkede varlığını sağlamlaştırma amacını gütmesinden kaynaklanmıştır. ABD'de yaşanan 11 Eylül olaylarında görüldüğü gibi sert güç politikalarıyla bir yere varılamayacağı, bu durumun ülke için olumlu sonuçlar doğurmayacağı Türkiye'de de görülmüştür.

Bu dönemde Türkiye, AB üyeliği için demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Yine bu dönemde, 2001'de Uluslararası Para Fonuyla (International Monetary Fund-IMF) yeniden yapılandırma gerçekleştirildiğinden dolayı ekonomide daha istikrarlı bir ortam oluşmuştur.

Türkiye, dışta yaşanan olumsuzlukların ve sorunların içteki durumunu da etkilediğinin farkına varmıştır. Bu durumun önüne geçmek için üç maddeden bahsedilmiştir: Bunların ilki, dış politikada uzunca bir zamandan beri çözümsüz kalan ekonomik sorunlar, AB üyeliği, Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile olan sorunlar, terörizm meselelerin çözüme kavuşturulmasıdır. İkincisi ise dış politikada askerî güçlerden ziyade diplomatik yolların tercih edilmesidir. Üçüncüsü de Türkiye'nin küreselleşme sürecine dâhil olabilmesi için AB'ye üyelik amacını gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Bu bağlamda Türkiye, dış ticaret hacminin artırılması, BM, NATO gibi büyük kapsamlı küresel ve bölgesel uluslararası örgütlerde varlığını daha aktif sürdürmesi gibi politikalar benimsenmeye çalışmıştır (Bakan, 2007, ss. 43-49).

3.2.2. Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Stratejileri

Bu başlık altında; küresel uluslararası örgüt olan BM'nin ve bölgesel uluslararası örgütlerden NATO ile AB'nin güvenlik anlayışı ve politikaları incelenecektir.

3.2.2.1. Küresel Uluslararası Örgüt Olan BM'nin Güvenlik Anlayışı

BM, San Francisco Konferansı'nda imzalanan Şart ile 24 Ekim 1945 tarihinde kuruldu. BM Şartı, Türkiye'nin de dâhil olduğu 51 devlet tarafından imzalanmıştı. BM Şartı'nın 1. maddesinde örgütün kuruluş amacı belirtilmiştir: Uluslararası barış ve güvenliği korumak. Şartın 2. maddesinde de bu amaca ulaşmak için örgüt ve üye devletlerin uyacağı 7 ilke sıralanmıştır: Egemen eşitlik ilkesi, iyi niyet ilkesi, barışçıl yöntem ilkesi, kuvvet kullanmama ilkesi, örgüte yardım ilkesi, diğer devletler ilkesi, iç işlerine müdahale etmeme ilkesi (Birleşmiş Milletler [BM], t.y., ss. 5-7). Bu bağlamda BM'nin amaç ve ilkeleri birlikte değerlendirildiğinde örgüt, uluslararasında savaşların engellenmesi ve barışın kalıcı bir şekilde sağlanması temel hedefi çerçevesinde uluslararasında savaş, çatışma ve sürtüşmelere neden olabilecek her türlü sorunla ilgilenme ve bunların barışçıl biçimde çözülmesi

konusunda, devletlerin egemen eşitliğine dayalı anarşik uluslararası sistem içinde gerekli çabaları sarf ederek girişimlerde bulunmaktadır. Buradan hareketle BM'nin geleneksel bir güvenlik anlayışına sahip olduğu söylenebilir.

En temel kuruluş gerekçesi olan uluslararası barış ve güvenliğin korunması kapsamında BM, uygulamada Güvenlik Konseyinde veto yetkisine sahip beş devlet arasında çıkabilecek sorunların müzakereler yoluyla aşılabileceği bir platform olmuştur. Diğer devletler açısından düşünüldüğündeyse uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacının gerçekleştiğini söylemek pek mümkün değildir. Yani BM kurulduğundan beri dünyanın çeşitli bölgelerinde yüzlerce savaş olmuş ve bu savaşlarda milyonlarca insan ölmüştür. Bu bağlamda BM'nin varlığı Güvenlik Konseyinde veto yetkisine sahip beş devlet için barış ve güvenliğin tesisine katkı sağlarken diğer devletler açısından böyle bir katkı pek söz konusu olamamıştır. Bu durum da örgütün varlığındaki asıl kaygının, Güvenlik Konseyinde veto yetkisine sahip beş devlet arasındaki muhtemel savaşı engellemek olduğunu göstermektedir.

BM'nin geleneksel güvenlik anlayışına bağlı olarak başarılı kabul edilebileceği önemli bir uygulama da önleyici tedbirlerdir. Yani ateşkes sağlanması ve gerektiğinde bölgeye barış gücü sevk edilmesi bu kapsama dâhildir. Örneğin Kıbrıs'taki ateşkes, BM barış güçlerinin varlığıyla sürekli hâle getirilebilmiştir (Ateş, 2021, ss. 171-175).

BM'nin güvenlik anlayışına bağlı olarak son dönemde bölgesel veya ulusal ölçekte baş gösteren pek çok çatışma sırasında kolektif güvenlik mekanizması değil ancak insani müdahale konusu gündeme gelmiştir. Özellikle insani müdahale kararları Güvenlik Konseyi tarafından zorlayıcı tedbirler kapsamında alınmaktadır. Bunun en yaygın uygulaması, herhangi bir askerî güç oluşturmadan sadece sivil halka zulmeden devletin askerî hareketliliğine sınırlama getirilmesidir. Örneğin Saddam Hüseyin döneminde Irak kuvvetlerinin askerî hareketliliğine sınırlama getirilerek Irak'ın kuzeyine geçişi engellenmiştir. İkinci uygulamasını da bizzat sınırlı askerî güç oluşturarak ilgili devlete veya silahlı gruplara müdahale edilmesi ve sivillerin korunması oluşturmaktadır. 1994'teki Bosna-Hersek ve 2011'deki Libya müdahalelerinde de görüldüğü gibi bu uygulama genellikle önleyici kuvvet sevki olarak kavramlaştırılmaktadır (Ateş, 2021, ss. 175-178).

Son olarak BM'nin güvenlik anlayışına uygun olarak uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözümlenmesi konusunda bir dizi ilke ve yöntem belirlenmiştir. Bir anlamda bunlar üye devletlere, Genel Kurula, Güvenlik Konseyine, Uluslararası Adalet Divanına (UAD) ve Genel Sekretere belli yükümlülükler getirmektedir (Ateş, 2021, ss. 179-181).

Kısaca BM'nin benimsediği geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde dünyadaki pek çok sorun örgütün girişimleri sayesinde çözüme kavuşmuştur. Bunların bazılarında BM'nin girişimleri değil tarafların kendi konumları belirleyici olmuştur. Burada BM'nin en başarılı olduğu konuysa taraflar arasında ateşkes sağlanması ve bunun kalıcı kılınmasıdır. Ancak ateşkes sonrasındaki müzakere ve barışçıl çözüm girişimleri genellikle başarısız olmuştur.

3.2.2.2. Bölgesel Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Anlayışı ve Politikaları

3.2.2.2.1. NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Politikaları

NATO, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından SSCB tehdidinin artmasıyla birlikte ABD'nin öncülüğünde Batılı devletler tarafından 4 Nisan 1949 tarihinde kurulmuştu. NATO'nun da tıpkı devletler gibi güvenliğini sağlamak için farklı dönemlerde değişen güvenlik ortamına göre farklı stratejiler benimsediği (Aksu Ereker, 2019, s 1) söylenebilir. NATO'nun örgütsel gelişimiyse benimsediği stratejilerden farklı olarak 1949-1962, 1963-1969, 1970-1984, 1985-1999 (Doğan, 2005, s. 71) ve 2000-2022 dönemleri olmak üzere beşe ayırmak mümkündür.

NATO'nun kuruluş tarihi Soğuk Savaş'ın en sert dönemine denk geldiğinden dönemin şartlarına uygun güvenlik stratejileri benimsenmişti (Yiğittepe, 2020, s. 289). Bu dönemde NATO'nun benimsediği güvenlik stratejisi, devlet merkezli olarak gelebilecek tehditlere karşı savunma ve mevcut nükleer silahlar ile bunların caydırıcılığına dair olmuştu.

NATO'nun ilk güvenlik strateji belgesi 6 Ocak 1950 tarihinde yayınlanmıştı. Bu belgeye göre örgüte üye devletler herhangi bir saldırı gerçekleştirmeyecek, sadece saldırıya uğrama durumunda kendilerini korumak adına kuvvet kullanılabilecekti. Ayrıca bu belgede caydırıcılık unsuru da önemini korumuştu. Ancak 1950'de başlayan Kore Savaşı örgütün askerî alanda güçlenmesi gereğini ortaya çıkardığından 1951'de NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı kuruldu (Pekşen, 2012, ss. 40-41).

NATO'nun kabul ettiği ikinci stratejik belge de ilkinden pek farklı olmadı, sadece 1952'de gerçekleşen Lizbon Zirvesi'nde NATO'nun konvansiyonel kuvvetlerinin SSCB'den daha güçlü hâle getirilmesi kararı alındı (Biçer, 2022, ss. 327-328). Bu dönemde NATO'nun stratejisiyle bunun oluşumuna öncülük eden ABD'nin stratejisi paralellik göstermekteydi. Çünkü SSCB karşısında nükleer silahları zayıf olan ABD, konvansiyonel kuvvetleri güçlendirerek kendini korumaya çalıştı. Ancak bunun mümkün olmadığının fark edilmesiyle nükleer silahlarının güçlendirilmesi stratejisine yöneldi. Bu bağlamda NATO'nun 1957'de kabul ettiği "kitlesel karşıtlık stratejisi"ne göre SSCB, NATO üyesi Avrupa devletlerinin herhangi birine ne şekilde saldırırsa saldırsın NATO nükleer silahlar da dâhil, her türlü silahla karşılık verecekti. Ancak 1962'de patlak veren Küba Krizi, bu stratejinin uygulanabilir olmadığını gösterdi. Bunun üzerine ABD, "esnek karşılık stratejisi"ne yönelmeye başladı (Pekşen, 2012, ss. 40-41). Bu durum, NATO üyesi Avrupalı devletlerin ABD'nin elindeki nükleer güçten vazgeçmesini kabullenememesine neden oldu. Özellikle bu durumdan rahatsız olan Fransa, NATO'nun askerî kanadından çekildi. NATO ise 1968'de "esnek karşılık stratejisi"ne geçti (Doğan, 2005, ss. 78-79).

Soğuk Savaş dönemi SSCB'nin dağılmasıyla sona erince NATO'nun kurulma amacı da ortadan kalktı. Bu bağlamda NATO'nun ne olacağı tartışmaları gündeme geldi (Yiğittepe, 2020, s. 290) ve 1990'daki Londra Zirvesi'nde NATO'nun konseptinin değiştirilmesi kararlaştırıldı. 1991'deki Roma Zirvesi'nde de Avrupa'nın değişen güvenlik sorunlarına yönelik iş birliğinin önemi vurgulandı (Demirdöğen, 2011, ss. 156-157). Buna göre NATO yine askerî gücünü ve nükleer silahlarını elinde bulunduracak fakat bunları son aşamaya kadar kullanmayacaktı.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye düzenlenen terör saldırılarının ardından Afganistan'a gerçekleştirilen askerî operasyon, 2003'te ABD'nin Irak'a müdahalesi, 2008'de RF-Gürcistan Savaşı'nın çıkması gibi gelişmeler örgütün yeni güvenlik stratejileri geliştirmesi gereğini doğurmuştur. Bu bağlamda terörizm önemli güvenlik sorunları arasında sayılmış; 2002'deki Prag Zirvesi'nde örgütün savunma gücünü artırmak için adımlar atılması kararlaştırılmış ve 2006'daki Prag Zirvesi'nde bu doğrultuda kararlar alınmıştır. Böylece uluslararası terörizm ve kitle imha silahları sorunlarına dair NATO ilk defa küresel düzeyde kararlar almıştır (Doğan, 2005, s. 90).

NATO'nun son strateji belgesi 2010'daki Lizbon Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Bu belgede kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, ayrıca son dönemde dikkat çeken siber tehdit gibi küresel sorunların gündeme gelmesi NATO'nun daha çok küresel çapta kararlar alması gereğini ortaya çıkarmıştır (Yiğittepe, 2020, s. 292). Bu belgeye göre kuvvetlerin konuşlanabilme yeteneklerini artırmak, savunma güçlerini artırmak, kaynakları en verimli şekilde kullanmak amacıyla reform ve değişimler yapılmasına karar verilmiştir. 2010 strateji belgesinin ortaklık ve diyalog stratejisi kapsamında RF ile ortaklık yapılması barış ve güvenliğin sağlanmasına büyük katkıları olmuştur (Aksu Ereker, 2019, ss. 1-7).

3.2.2.2.2. AB'nin Güvenlik Anlayışı ve Politikaları

Soğuk Savaş sonrası dönemde AB, oluşturduğu güvenlik politikalarıyla bölgesel barışa katkı sağlamanın yanında dünya barışı ve istikrarına da katkı sağladığını belirtmiştir. Aslında AB'nin bu güvenlik anlayışı ve politikalarının temeli, Soğuk Savaş döneminin başlarına dayanmaktadır. Soğuk Savaş döneminin ilk başlarında Batı Avrupalı devletler, SSCB tehdidinden dolayı BAB, Avrupa Savunma Topluluğu (AST) gibi yapılanmalarla güvenliğini sağlamaya çalışmıştı (Yiğittepe, 2017, s. 15). Daha sonralarıysa güvenliğini, "ortak pazar"ın kurulmasını hedefleyen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile atom enerjisi alanında iş birliğinin geliştirilmesini öngören Avrupa Atom Enerji Topluluğunu (AAET) kurarak ekonomik boyutlu örgütlenmelerde buldular. 1965'te imzalanan Füzyon Antlaşması ile AKÇT, AET ve AAET'nin organları AT içinde ortak kurumlar hâline dönüştü. Soğuk Savaş dönemindeki gelişmeler genel olarak değerlendirildiğinde kısaca şu söylenebilir: Bu toplulukları kuran antlaşmaların hiçbiri uluslararası güvenlikle ilgili özel düzenlemeler içermezken bu toplulukların her birinin kuruluşunun zaten Batı Avrupalı devletlerin karşılaştığı güvenlik sorunlarına çözüm olarak güçlü bir Avrupa oluşturulması hedefiyle uyumlu olduğudur.

Soğuk Savaş döneminde mevcut olan iki kutuplu sistem ve SSCB tehdidinin varlığı, AT'nin güvenlik ve savunma konusunda ABD'ye bağımlı olmasına sebep oldu. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından iki kutuplu sistem yerini çok kutuplu sisteme bırakmış ve ayrıca SSCB tehdidi de ortadan kalkmıştır. Bu durum da AB'nin güvenlik ve savunma konusunda ABD'ye bağımlılığını azaltmıştır.

SSCB'nin dağılmasıyla Avrupa'da saldırı tehlikesi büyük oranda ortadan kalkmış olmasına rağmen bağımsızlığını yeni kazanan devletlerdeki istikrarsızlıklar, SSCB'nin askerî mühimmatlarının teröristlerin eline geçmesi, bölgesel sorunlar; bunların yanı sıra uyuşturucu kaçakçılığı, göç, nükleer silahların yayılması gibi yeni tehditlerin ortaya çıkması AB'yi yeni güvenlik ve savunma politikaları yapmaya yöneltmiştir (Efe, 2008, ss. 70-71).

Bu bağlamda AB, yeni tehditlere karşı güvenliğini sağlamak için en önemli adımı Maastricht Antlaşması'yla atmıştır. Bu antlaşmayla yeni tehditler karşısında güvenli bir ortam oluşturmak amaçlanmış ve bunda da başarıya ulaşılmıştır. Maastricht Antlaşması'yla AT, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP), Adalet ve İçişlerinde İş Birliği Politikası (AİİP) başlıklı üç sütunlu bir yapı sayesinde güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır. ODGP sütunu zaman içerisinde ortak savunmaya doğru evrilmiştir. ODGP'nin içeriğinde; AB'nin bağımsızlığı, çıkarların korunması, AB'ye üye devletlerin güvenliğinin sağlanması gibi başlıklar yer almaktadır (Çayhan, 2002, ss. 45-46).

AB, ODGP'yi kurumsallaştırmak amacıyla Eurocorps'u kurmuştur. Eurocorps; insani misyonlar, üye devletlerin vatandaşlarının ülkeden çıkarılmasına ilişkin misyonlar ve barış operasyonlarına destekte bulunulması gibi amaçlar içermektedir (Yiğittepe, 2017, s. 15). ODGP içerisinde üye devletlerdeki uyuşturucu kaçakçılığı, organize suçlar, kaçakçılık ve terörizm gibi suçlarla mücadele edebilmek amacıyla Europol güvenlik birimi oluşturulmuştur. Üye devletlerde operasyon yapma yetkisi tanınmış olmasına rağmen Europol'ün asıl aktör olarak görev yapması değil üye devletlerin kolluk kuvvetlerine destek olması amaçlanmıştır (Koçöz, 2012, s. 372).

AB, 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması'yla güvenlik politikalarını değiştirmeye karar vermiştir. Bu bağlamda AB'nin; BAB, Petersberg Deklarasyonu ile NATO ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatıyla (AGİT) gerçekleştirilecek insani yardımlar, kriz yönetimi, barışı koruma gibi faaliyetlere dâhil olacağı belirtilmiştir (Hürsoy, 2005, s. 38). Ancak AB ile BAB'ın birleştirilmesi kararını İngiltere'nin veto etmesi, AB'nin savunma politikalarının kurumsallaşmasının önünde bir engel olmuştur.

1990'larda Balkanlar'da yaşanan savaşlarla AB'nin güvenlik ve savunma politikalarının sadece bölgesel değil küresel kapsamlı olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda 1999 Helsinki Zirvesi'nde ODGP'nin kapsamı genişletilmiş ve ismi de Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) olarak değiştirilmiştir (Turhan, 2019, s. 348). Daha sonraki süreçte de AGSP'nin eksiklikleri sürekli giderilmeye ve kapsamı genişletilmeye çalışılmasına rağmen eksikliklerin tam olarak giderilmediği görülmektedir. Zira AB üyesi devletlerin savunma için ayrılan bütçelerinin ve gerekli malzemelerin eksik olması AGSP'nin geliştirilmesinin önündeki büyük sorunlardandır (Efe, 2008, s. 76).

2000'lere gelindiğinde AB güvenlik ve savunma politikalarında yeni adımlar atmış, kurumsallaşmak amacıyla girişimlerde bulunmuştur. AB'nin giriştiği yeni arayışlarının arkasındaki asıl sebep ise Balkanlar, Kafkasya gibi krizlerin yoğun yaşandığı bölgelere yakın konumda olmasıdır (Yiğittepe, 2017, s. 19).

2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) oluşturulmuş ve bu antlaşmayla AB'nin güvenlik ve savunma politikaları daha etkin ve uyumlu hâle getirilmeye çalışılmıştır (Turhan, 2019, s. 348). Lizbon Antlaşması ile OGSP iki boyutta ele alınarak genişletilmiştir. Birincisi, kurumsal yapının kendi içerisindeki uyumu; ikincisi de antlaşmanın OGSP'nin geliştirilmesi adına bazı hükümler içeriyor olmasıdır (Özdal, 2013, s. 187).

AB, güvenlik politikalarını sürekli geliştirmeye çalışmıştır. OGSP bağlamında son aşamada sadece üye devletler için değil üye olmayan komşu devletler için de genişleme, derinleşme ve komşuluk politikaları geliştirilerek AB'nin güvenliğine destek sağlanmıştır (Yiğittepe, 2017, s. 23).

4. BÖLÜM
CORONAVİRUS DİSEASE 2019 SALGINI VE BU SALGIN İÇİN ALINAN TEDBİRLER

4.1. CORONAVİRUS DİSEASE 2019 SALGININ GENEL KAPSAMI

4.1.1. Coronavirus Disease 2019 Salgını

Uluslararası güvenliği tehdit eden faktörler arasında sayılan terörizm, organize suçlar, çevresel güvenlik, siber güvenlik ve silahlanmaya ek olarak salgın hastalıklar da önemli bir yere sahiptir. Küresel boyutta etkili olan ve uluslararası güvenliği tehdit eden salgın hastalıklardan adı en fazla duyulanı Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS) ve Severe Acute Respiratory Syndrome'dır (SARS) (Ateş, 2009, s. 3). Son dönemdeyse tüm dünyayı aynı anda etkileyerek yıkıcı sonuçlara yol açan Coronavirus Disease 2019 (COVID-19), adı en fazla duyulan salgın hastalıkların da önüne geçmiştir.

COVID-19 da dâhil olmak üzere genellikle koronavirüs grubu, hem hayvanlarda hem de insanlarda hastalıklara yol açan kapsamlı bir virüs ailesidir. Birkaç tür koronavirüs insanlarda, soğuk algınlığı gibi daha kolay atlatılan hastalıklardan Middle East Respiratory Syndrome (MERS), SARS gibi çok daha şiddetli seyreden hastalıklara kadar solunum yolunda enfeksiyonlar oluşmasına neden olabilmektedir. Genel olarak büyük bir virüs ailesi olan koronavirüslerin şiddetli solunum yetmezliğine neden olduğu bilinmektedir.

Son dönemde bütün dünyada etkili olup salgının yaşanmasına yol açan hastalığın nedeni ise Severe Acute Respiratory Syndrome-Coronavirus 2 (SARS-CoV-2) virüsüdür. En son koronavirüs ailesine SAR-CoV-2 eklenmiştir (Erdem, 2020, s. 379) ki bu virüs ve neden olduğu hastalık, Aralık 2019'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) Hubei eyaletinin Wuhan bölgesinde ortaya çıkan ve kısa sürede dünyanın birçok ülkesini etkisi altına alarak son derece ciddi sorunlara yol açan bir virüs olarak kaynaklara geçmiştir (Kıllıoğlu, 2022, s. 53). Gerek sebep olduğu ölümlerden dolayı gerekse ekonomi, siyaset, sosyal hayat ve sağlık sektörüne etkilerinden dolayı tarihte daha önce maruz kalınmış virüsleri geride bırakmıştır (Alpago ve Oduncu Alpago, 2020, s. 109). Yol açtığı sektörel değişimlerin

ve sarsılmaların sonraki dönemde de etkisinin devam edeceği düşünülmektedir. Bu durum açıkça göstermektedir ki bu virüsten dolayı yaşanan salgın süreci çeşitli dinamiklere önayak olmakta ve hem farklı hem de yeni çatışmaları tetikleyebilecek bir hâle dönüşmektedir (Köse, 2020, ss. 112-115). Ayrıca bu virüsün, hayatın her alanında dönüşümlere yol açmakla kalmayıp pek çok uluslararası konuda da köklü değişimlere sebep olacağı düşünülmektedir. Bu salgın hem kişilerin hem de devletlerin politikalarını değiştirmeleri gerektiğini gözler önüne sermiştir (Güder, 2020, s. 185).

SARS-CoV-2 virüs olarak bilinen COVID-19 salgını, önceden yaşanan salgınlardan daha farklı özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin ilki, COVID-19 salgını tüm dünyayı etkileyen küresel bir salgındır. İkincisi, COVID-19 salgınının etkileri az gelişmiş ya da gelişmekte olan devletlerle sınırlı kalmayıp gelişmiş devletleri de doğrudan etkilemiştir. Üçüncüsü, dünyada faiz oranları minimum seviyedeyken ve ekonominin çok iyi düzeyde olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Dördüncüsü ise hem arz hem de talep tarafını derinden etkileyerek yıkıcı sonuçlara yol açmıştır (Börke Tunalı, 2020, s. 26).

4.1.2. COVID-19 Salgınının Ortaya Çıkışı

Son dönemde dünyayı en derinden etkileyen virüs, ilk olarak Aralık 2019'da ÇHC'nin Hubei eyaletinin Wuhan bölgesinde canlı hayvan marketini gezen insanlarda ortaya çıktı. Yapılan araştırmalara göre deniz ürünleri satılan bir pazarla ilişkili olarak yarasa kaynaklı bir virüs olabileceği iddia edildi. Ortaya çıktığı dönemde solunum yolu enfeksiyonlarına dair ateş, öksürük, nefes darlığı şikâyetleri ve sebebi anlaşılamayan zatürre vakalarında artış yaşandı. 5 Ocak 2020 tarihine gelindiğindeyse daha önce hiç karşılaşılmamış bir virüs tespit edildi (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 62) ve 13 Ocak 2020 tarihinde de bu virüs, SARS-COV-2 olarak tanımlandı. Genel olarak virüsü taşıyan kişilerin ağzından öksürük, hapşırık ya da konuşma esnasında çıkan sıvı damlacıkları havaya yayıldığından bunların solunması veya bulaştığı yüzeylere temas edilmesi suretiyle bulaşır (Uğraş Dikmen ve diğerleri, 2020, s. 29).

ÇHC'den sonra ilk vaka 13 Ocak 2020 tarihinde Tayland'da, Wuhan'dan gelen bir kadında tespit edildi (Varol ve Tokuç, 2020, s. 579). ÇHC'den sonra salgının ciddi artış gösterdiği ilk yer olan Güney Kore'de alınan önlemler ve yapılan testlerle vakaların hızı

azaltıldı. Ardından Orta Doğu'da İran ve Avrupa'da İtalya, COVID-19'un en çok yayıldığı ülkeler oldu. Böylece İtalya, Avrupa'da virüsün merkezi hâline geldi. Bu çerçevede COVID-19 virüsünün sadece ÇHC ve İtalya'yı etkileyecek bir tehdit olarak görülmesi virüsün yayılımının hızlanmasına ve çözüm için geç kalınmasına neden oldu (Türk ve diğerleri, 2020, s. 614). Zira COVID-19 virüsü üç ay gibi çok kısa bir sürede dünyanın 213 ülkesini etkisi altına alarak çok hızlı bir yayılım gösterdi (Börke Tunalı, 2020, s. 26). Bu gelişmeler üzerine Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 12 Mart 2020 tarihinde pandemi, yani bir hastalığın bir kıta ya da birkaç ülke üzerinde aynı anda yaygın şekilde görülmesi, büyük salgın ilan edilmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 62).

11 Şubat 2020 tarihinde DSÖ tarafından COVID-19 olarak isminin belirlenmesinden itibaren virüs, bütün dünyayı etkileyen sorunların en başında gelmiştir (Hacıalioğlu ve Sağlam, 2021, s. 18). Virüsün tanımlanıp adlandırılmasının ardından DSÖ, salgınla ilgili 30 Ocak 2020 tarihinde "uluslararası kamu sağlığı acil durumu" ilan etti. DSÖ'nün bu ilanından sonra devletler sınırlardan giriş çıkış kontrollerine başladı (Euronews, 2020a). Mayıs 2020'ye gelindiğinde beş milyon kişi COVID-19'a yakalanmış ve 330.000 kişi de hayatını kaybetmişti (Börke Tunalı, 2020, s. 26). İlk görüldüğü andan sonraki 6-7 ay gibi kısa sürede 14 milyona yakın kişi COVID-19'a yakalanırken yarım milyondan fazla insan da COVID-19 sebebiyle yaşamını yitirdi. Bütün dünyayı yoğun bir şekilde etkileyen bu hastalık sadece birkaç ada ülkesinde görülmemiştir (Varol ve Tokuç, 2020, s. 579).

Tablo 4.1: COVID-19 Vaka Sayılarının En Fazla Olduğu İlk On Ülke

	Vaka Sayısı	**Test Sayısı**	**Bir Milyon Nüfusa Düşen Test Sayısı**
ABD	101.369.163	1.145.374.885	1.109.983
İspanya	13.632.635	471.036.328	116.422
İtalya	24.709.404	259.639.054	182.419
Fransa	38.612.758	271.490.188	160.008
Almanya	36.812.671	122.332.384	159.177
ÇHC	367.627	160.000.000	5.235
Birleşik Krallık	24.053.576	522.526.476	197.723
İran	7.560.247	54.420.785	144.658

Türkiye	17.042.722	162.743.369	101.492
Belçika	4.654.473	36.163.288	33.133

Kaynak: Veri Kaynağı, 2022.

4.1.3. COVID-19 Belirtileri

Koronavirüslerin genel olarak insanları hafif soğuk algınlığı düzeyinde etkileyen Ribonükleik Asit (RNA) virüslerinden olduğu bilinse de aynı aileden olan Severe Acute Respiratory Syndrome-Associated Coronavirus (SARS-CoV) ve Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus (MERS-COV) virüslerinin insanlarda daha ciddi seyrettiği görülmüştür.

SARS-CoV-2 virüs olarak bilinen COVID-19'un belirtileriyse hafif, orta ve ağır semptomlar olarak kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. En yaygın görülen belirtileri olarak hâlsizlik, baş ağrısı, koku ve tat alma kaybı, öksürük, boğaz ağrısı, yüksek ateş, kas ve eklemlerde ağrı gibi semptomlar görülmektedir (Türk Toras Derneği, 2020, ss. 41-62). Hastalık daha ağır duruma gelip de ilerlediğinde solunum yetmezliği, zatürre gibi ciddi hastalıklara evrilebilmektedir (Sağlığım, 2020). Ancak bu hastalık herkeste farklı semptomlarla da ortaya çıkabilmektedir. Hatta enfekte olan kişinin günden güne gösterdiği semptomlarda bile farklılıklar görülebilmektedir. İnsanlarda herhangi bir durumda koku ve tat kaybı yaşandığında genellikle akla ilk olarak COVID-19 gelmektedir. Enfekte olanların %81'i hafif ve orta ağırlıkta semptomlarla karşılaşırken %14'ü daha ağır semptomlar göstermiş ve %5'lik bir dilimse kritik seviyede semptomlarla hastalığa yakalanmıştır. Hasta olanların bazıları ise hiçbir semptom göstermeden hastalığı atlatabilmektedir ki bunlar genellikle hasta olduğunu bilmediklerinden daha çok taşıyıcı olarak hastalığın yayılmasına neden olurlar.

COVID-19 enfeksiyonu geçiren kişilerin bazılarındaysa sırt, bel, kemik ve eklem ağrılarına neden olabildiği gibi çok yaygın olmamakla birlikte ciltte döküntüler yaşanması ve saç dökülmesi gibi dermatolojik etkileri de görülmüştür. Bunların yanında COVID-19 kimi vakalarda kalp kası iltihabı, hipertansiyon, kalp yetmezliği gibi damarlarda sıkıntılara da yol açabilmektedir (Medical Park, 2022).

COVID-19 da çoğu enfeksiyon hastalıklarındaki gibi ilk bulaştığında genellikle belirti göstermez. Ortalama dört ya da beş günlük bir kuluçka süresi vardır, tamamlandıktan

sonra semptomları hissedilmeye başlanır. Virüs bulaşan çoğu kişide semptomlar genellikle iki ile yedi gün arasında görülmeye başlar (Doktor Takvimi, 2021).

COVID-19 virüsü mutasyona uğrayıp farklı şekillerde ortaya çıktığı her varyantla beraber belirtiler de farklılaşmıştır. Son dönemde ortaya çıkan COVID-19'un yeni varyantları Delta ve Omicron ise boğaz ağrısı, burun akıntısı, öksürük, ateş gibi daha çok nezleye benzeyen belirtilerle kendini göstermektedir.

4.2. COVID-19 SALGINININ ETKİLERİ

COVID-19 virüsü ortaya çıktığı günden itibaren vakaların görüldüğü her devleti derinden etkilemiştir (Varol ve Tokuç, 2020, ss. 579-580). Bugün bile bu etkilerinin devam ettiği görülmektedir. COVID-19'un etkileri sadece sağlık alanıyla sınırlı kalmamış; eğitim, turizm, ticaret, siyaset, ekonomi gibi pek çok alanda devletleri son derece olumsuz etkilemiştir. Bu başlık altında COVID-19 salgınının ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri incelenecektir.

4.2.1. Ekonomik Etkileri

COVID-19 salgını devletleri her açıdan etkilediği gibi ekonomik olarak da derinden etkilemiştir. Salgının ilk başlarında ortaya çıkan ekonomik boyutlu sorunlar, hastalara tıbbi ekipmanla müdahale yetersizliği ve sağlık maliyetleri açısından değerlendirilmiştir (Türk ve diğerleri, 2020, s. 614). Devletler bu salgın sürecinde sağlık sorunlarıyla ilgilenirken aynı zamanda ekonomik sorunlarla da baş etmek zorunda kalmışlardır. Ekonomik faaliyetler ile COVID-19 arasında karşılıklı bir ilişki olduğu söylenebilir. Zira ekonomik faaliyetlerin daha çok küresel çapta ve birbiriyle bağlantılı şekilde ilerlemesi salgının yayılmasını hızlandırmış, salgın hastalığın artması da ekonomiyi olumsuz etkilemiştir (Bakırtaş ve Ozcan, 2021, ss. 59-60).

Küreselleşmenin etkisiyle ticaret sınır aşan bir faaliyete dönüşmüştür. Salgınla birlikte gelen kısıtlamalar, sınırların kapatılması, ilişkilerin sınırlandırılması ticareti olumsuz etkilemiştir ki bu durum da doğal olarak ekonominin bozulmasına yol açmıştır. Aslında genel olarak salgınlar ekonomik faaliyetleri etkilediğinden devletleri krize sürükleyebilmektedir. Hâliyle bir devletin ekonomisinin bozulması ise dolaylı olarak diğer devletleri de

etkilemektedir. Salgının doğrudan etkilerine dair tahminde bulunmak mümkün iken dolaylı etkilerini değerlendirebilmek son derece zordur. Zira doğrudan etkiler salgın sürecinde kısa vadede gözlemlenebilirken dolaylı etkileri ise ancak uzun vadede görmek mümkündür (Türk ve diğerleri, 2020, s. 612).

Salgın ekonomik olarak sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan devletleri değil dünyanın önemli ekonomileri arasında sayılan gelişmiş devletleri de derinden etkilemiştir. Hâliyle bütün dünya devletlerinin etkilenmesi de uluslararası para sistemini ve ticareti de etkilemiştir.

COVID-19 salgını, dünyada ekonomi çok iyi düzeydeyken ve faiz oranları minimum seviyedeyken ortaya çıkmıştır. Ancak salgından dolayı alınan tedbirler sonucunda ekonomik yatırımlar neredeyse durma noktasına geldiğinden üretim sınırlanmış, istihdam azalmış, bu da arzı düşürmüş, hatta dünyadaki tedarik zinciri bile kopma noktasına gelmiştir. Dolayısıyla salgın dünyadaki bütün devletlerin ekonomisinde ciddi boyutlarda tahribata yol açmıştır. Bu bağlamda gerekli tedbirler alınmadığı takdirde COVID-19 salgını dünyadaki çoğu devletin ekonomisi için önemli derecede olumsuz sonuçlar doğurabilecektir (Börke Tunalı, 2020, s. 26).

COVID-19 salgını, tüm dünyada en fazla iş gücü piyasalarını etkilemiştir. Salgın sebebi ile yaşanan krizden en çok etkilenenler üretim yapan firmalardır ki gelen kısıtlamalar ücretli ya da ücretsiz izinler, haftalık mesai saatlerinin azaltılması gibi durumlar üretimin de önemli ölçülerde azalmasına yol açmıştır (Abdullah, 2021, s. 623).

4.2.2. Sosyal Etkileri

Geçmişten bugüne tüm salgınlar gibi COVID-19'un da hayatın hemen her alanına pek çok etkisi olmuştur. Salgınlar ağır hastalıklara ve ölümlere neden olmakla birlikte insanların sosyal hayatlarında ve yaşam tarzlarında değişikliklere yol açmıştır. Salgınların herkesi derinden etkilemesine sebep olarak ne zaman ortaya çıkacağı, insanları ne derecede etkileyeceği ve ne kadar yayılım göstereceğinin bilinmemesi gösterilebilir.

Salgının yayılımını önlemek ve etkilerini kontrol altında tutmak amacıyla sokağa çıkma kısıtlamaları, okulların kapatılması, esnek ya da uzaktan çalışma, seyahat sınırlaması gibi

alınan önlemler insanların sosyal hayatlarında önemli ve büyük değişikliklere yol açmıştır. Bu durum ise insanların sosyal hayatında sebep olduğu büyük değişikliklerin yanında başka sorunları da beraberinde getirmiştir (Türk ve diğerleri, 2020, s. 626).

Salgından korunmak için alınan tedbirler kapsamında insanların evde kalmaları, sosyal mesafenin korunması, maske takma zorunluluğu, hijyene dikkat edilmesine dair sürekli uyarılar, marketlerin kapatılması gibi pek çok uygulama insanları şaşkına çevirmiştir (Karakaş, 2020, s. 552). Bütün bunlara ek olarak sürekli evde kalan insanlar bunaldığından hem aile içi çatışmalar hem de kavgalar artmıştır. Okulların da kapanmasıyla çocuklar hem eğitimlerinden hem de sosyal çevrelerinden uzak kalmışlardır. Bu durum da yine aile içi sorunları tetiklemiştir.

Salgından dolayı uygulanan tedbirler topluma farklı şekillerde yansıdığından alt sosyoekonomik kesimin yaşamı ve içinde bulunduğu şartlar çok daha sıkıntılı hâle geldi. Evden çalışmak durumunda kalan ya da sokağa çıkma kısıtlaması olduğu hâlde özel sektörde veya dışarıda çalışmak zorunda olan kesim diğerleri ile eşit haklara sahip olmamış, risk altında hayatlarını idame ettirmeye çalışmıştır (Yıldırım, 2020, s. 1345).

Salgınların sosyal etkilerinden birisi de göçe neden olmasıdır. Geliri düşük kimi insanlar daha iyi şartlarda yaşayabileceklerini düşündükleri kentlere göç etmeye başlamışlardır. Bu da insanların yaşamlarını değiştirirken aynı zamanda salgının da yayılmasına yol açmıştır (Türk ve diğerleri, 2020, s. 628).

İnsanlar hem korunma ihtiyacından hem de eve kapanmadan dolayı diğer insanlardan da toplumdan da kendilerini soyutlamıştır ki bu durum ekonomik, ruhsal, sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Örneğin çoğu toplumda önem verilen düğün, cenaze törenleri, kutlamalar gibi organizasyonların salgın döneminde yasaklanması insanların bir boşluğa düşmesine neden olmuştur. Acılarını, sevinçlerini birlikte yaşayamayan insanlar bu durumdan rahatsızlık hissetmişlerdir (Ahmadi, 2020, s. 67).

Yapılması gereken öncelikle sakinliğin korunması, herkesin kendisine dikkat etmesi ve aile fertleriyle bile fiziksel mesafenin korunmasıdır. Sakinlik korunamadığı takdirde kaygı düzeyi yükselecek ve hem aile içerisinde hem de sosyal çevreyle çatışmalar artacaktır.

4.2.3. Psikolojik Etkileri

COVID-19 salgını insanların hem bireysel hem de sosyal hayatında aniden ortaya çıkan beklenmedik etkilere yol açmıştır. Salgınla birlikte insanlar sosyal ilişkilerini uzaktan yürütmüş ya da ara vermişlerdir. Bu durum da genel olarak depresif hâlleri, kaygıyı, yalnızlık hissini artırmıştır. COVID-19 salgını çocuklar, yaşlılar, sağlık çalışanları gibi pek çok grup üzerinde farklı psikolojik etkiler bırakmıştır.

Çocukların ileri dönemlerdeki davranışları erken çocukluk çağında belirlendiğinden çocuklardaki etkilerin dikkate alınması gerekmektedir. Salgın önlemleri kapsamında okul, park, oyun alanları gibi çocukların sosyalleştiği, eğlendiği alanların kapatılması streslerinin artmasına neden olmuştur. Salgın sürecinde hem ailelerin kaygıları hem de sosyal medya, televizyon gibi platformlarda sürekli risklerden bahsedilmesi çocuklarda anksiyete gibi psikolojik sorunları tetiklemiştir. Bu sorunlar da çocukların beyin gelişimlerini olumsuz etkilemiştir. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda ise bu durumlar daha fazla davranış bozukluğuna yol açmıştır.

COVID-19 salgınında riskli grup olarak değerlendirilen 65 yaş üstü kişiler daha dayanıksız oldukları için korku, kaygı ve stres onları da derinden etkilemiştir. Bu gruptaki kişilerin yüksek ölüm korkusu ve yalnızlık kaygıları gibi yoğun duygular yaşamışlardır. Bu durumda depresyona ek olarak baş ağrısı, mide krampları gibi fiziksel etkiler de göstermiştir (Hisar Hospital, 2022).

Salgın sürecinde en aktif grup olan sağlık çalışanları ise sürekli hasta kişilerle bir arada olması, salgın sebebiyle ölenlerin sayıca fazla olması, yoğun çalışması gibi nedenlerden dolayı kendilerini psikolojik olarak çaresiz ve korunaksız hissetmişlerdir (Kara, 2021, ss. 27-29).

Genel olarak herkeste oluşan psikolojik etkiler de bulunmaktadır. Hastalığın kişinin kendisine veya sevdiklerine bulaşması korkusu, uykuda dengesizlik, beslenmede düzensizlik, konsantrasyon bozuklukları, alkol ve sigara kullanımı gibi bağımlılıkların artması görülmüştür (Hisar Hospital, 2022).

Kitle iletişim araçları ile sürekli ve yoğun bilgi akışı, bununla beraber farklı farklı haberler çıkması insanlar paniğe sürüklemiştir. İnsanların yaşamlarını idame ettirmeye çalışırkenki bu panik hâli de hem psikolojilerini hem de davranışlarını olumsuz etkilemiştir. Yaşanması yalnızlık duygusu, ölüm korkusu ve benzerine ek olarak yayınlanan vaka ve ölüm sayıları insanların kaygı düzeylerini daha da artırmıştır.

COVID-19 salgınının bir diğer psikolojik baskı unsuru da dışlanmaktır. Bu dönemde hastalığa yakalanan kişilerin düşüncesiz şekilde ifşa edilmesi, hastalara farklı davranışlarda bulunulması insanların COVID-19'dan dolayı dışlanma korkularının artmasına neden olmuştur (Karakaş, 2020, ss. 556-557).

4.3. COVİD-19 SALGINI İÇİN ALINAN TEDBİRLER

4.3.1. Devletlerin Salgınla Mücadele Örnekleri

Ortaya çıktığı günden itibaren bütün devletlerin en önemli gündem maddelerinden birini oluşturan COVID-19 salgınıyla ilgili çok sayıda araştırma yapılmış ve bilgi akışı sağlanmış olmasına rağmen bu hastalık çoğu konudaki gizemini korumaya devam etmiştir. Bu bağlamda tüm devletlerin yaşadığı deneyimleri aktarması ve bilgi alışverişinde bulunulması, yapılan hataları düzeltmek ve süreci doğru yürütülmek adına önem arz etmektedir (Varol ve Tokuç, 2020, s. 579). Salgına karşı her devlet kendi yöntemine ve sahip olduğu imkânlara göre mücadele etmeye çalışsa da dünyadaki tüm devletlerin salgına hazırlıksız yakalandığı açıkça ortadadır.

Tablo 4.2: Devletlere Göre COVID-19 Salgınında Kısıtlamalar

Devletler	Başlangıç Tarihi	Sokağa Çıkma Yasağı
ABD	12 Mart	Dışarı çıkma sınırlaması (17 eyalette 22:00-06:00 arası)
İspanya	14 Mart	Sokağa çıkma yasağı
İtalya	9 Mart	Sokağa çıkma yasağı

Fransa	17 Mart	Sokağa çıkma yasağı
Almanya	23 Mart	Dışarı çıkma sınırlaması
Birleşik Krallık	23 Mart	Dışarı çıkma sınırlaması (çalışmayan kişiler için)
Türkiye	21 Mart	Sokağa çıkma yasağı (65 yaş üstü ve 20 yaş altı için)
ÇHC	23 Ocak	Sokağa çıkma yasağı (Hubei bölgesi için)
RF	30 Mart	Sokağa çıkma yasağı (27 bölgede)

Kaynak: Veri Kaynağı, 2022.

Devletlerin salgınla mücadele örnekleri başlığı altında; küresel güçler olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu (RF) ve ÇHC'nin salgınla mücadeleleri ile bölgesel güçler olan Almanya, Fransa ve Türkiye'nin salgınla mücadeleleri incelenecektir.

4.3.1.1. Küresel Güçlerin Salgınla Mücadeleleri

4.3.1.1.1. ABD'nin Salgınla Mücadelesi

ABD'nin Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezinin (Centers for Disease Control and Prevention-CDC) 7 Ocak 2020 tarihinde salgın için "2019-nCoV Olay Yönetim Sistemi"ni kurmasının ardından Başkan Donald Trump "Koronavirüs Görev Gücü" adıyla bir danışma kurulu görevlendirdi. Bu kapsamda CDC, 17 Ocak 2020 tarihinde ABD'nin en büyük üç havaalanında ÇHC'den gelenler için geliştirilmiş bir giriş sistemi kurulmasını sağladı.

ABD'deki ilk COVID-19 vakası 20 Ocak 2020 tarihinde görüldükten sonra ülkede virüs çok hızlı yayılınca ABD'nin pek çok eyaletinde salgına karşı önlemler alınmaya başlandı. Alınan bütün önlemlere rağmen COVID-19 sürecinde ABD'nin izlediği politikanın pek de başarılı olduğu söylenemez. Küresel Sağlık Güvenliği Endeksi'nde 83,5 puan ile dünyada ilk sırada olan ABD, sağlık sektörüne diğer devletlerden daha fazla yatırım yapmasına rağmen başarısız olmuştur (Özdemir, 2020, s. 1). ABD'de sağlık sektörüne yapılan yatırımların çok parçalı olması, sağlıkta daha çok özel sektörün etkin olması ve uygulamadaki eşitsizliklerden dolayı ABD'nin sağlık sisteminin yeterli düzeyde olmadığı

salgın sürecinde açığa çıkmıştır. Zira ABD, COVID-19 salgınının yayılma hızı ve yüksek ölüm sayılarıyla dünyada ilk sırada yer almıştır (Çağlayan, 2022, s. 26). ABD'deki vakaların ve ölüm oranının tüm dünyanın %20'sine karşılık gelmesi de hem ülke içinde yönetimin eleştirilmesine hem de dünyada gündem olmasına yol açmıştır.

31 Ocak 2020 tarihinde ABD Sağlık Bakanı Alex Azar, hızla yayılmaya başlayan COVID-19 virüsünden dolayı ülke genelinde "kamu sağlığı acil durumu" ilan etti (Euronews, 2020b). Yine 31 Ocak 2020 tarihinde ABD Başkanı Donald Trump, ÇHC'de bulunmuş yabancı uyruklu kişilerin ABD'ye girişini kısıtladı ancak bu kısıtlama ABD vatandaşlarını kapsamadı.

Vaka sayılarındaki sürekli artıştan dolayı vatandaşların evlerinde kalmaları istendi ve evden çalışma sistemine geçildi. ABD'de görülen ilk vakadan iki ay sonra okullar kapatıldı ve uzaktan eğitime geçildi. Yapılacak pek çok spor müsabakası ya iptal edildi veya ertelendi.

ABD'de COVID-19 salgınına dair imzalanan tasarılarda testlerin ücretsiz yapılması, ücretli izin hakkı, rapor alma hakkı, işsizlik sigortası ve benzeri konulara yer verildi (Özdemir, 2020, s. 3). Yine bu kapsamda N95 maske alımı, ventilatör üretimi, test kitleri alımı, hastanelere destek verilmesi, çocuk bakım yardımı yapılması ve benzerine dair özel fonlar ayrıldı. Sağlık sigortalarının süreleri uzatılırken telefonla verilen sağlık hizmetlerinin kapsamı da genişletildi. COVID-19 salgını için üretilecek aşılar için de ödenek ayrıldı (Gündüz, 2020, s. 452).

Salgının başlarında testi pozitif çıkanlarla temaslı olanların sosyal mesafeye riayet etmeleri gerektiği belirtilirken sonraki dönemlerde vaka sayılarının artmasıyla 60 yaş üzeri ve kronik rahatsızlığı olanların yüz yüze temastan kaçınıp sosyal mesafeyi korumaları önerildi. 29 Mart 2020 tarihinde okullar, restoranlar gibi toplu bulunulan mekânların hepsi kapatıldı. 30 Nisan 2020 tarihine kadar alınan bu önlemler uzatıldı. ABD'deki 30 eyalette zorunlu olarak açık kalması gerekenler dışında tüm mekânlar kapatıldı (Çağlayan, 2022, ss. 31-33).

4.3.1.1.2. RF'nin Salgınla Mücadelesi

RF'de ilk COVID-19 vakasıyla güneydeki Tümen bölgesinde 31 Ocak 2020 tarihinde karşılaşıldı. İkinci vakaysa 12 Şubat 2020 tarihinde güneydoğudaki Çita bölgesinde ÇHC uyruklu bir kişide tespit edildi ve bu kişi tedavisi tamamlandıktan sonra sınır dışı edildi.

2 Mart 2020 tarihinde İtalya'dan Moskova'ya dönen 29 yaşındaki kişi, ülkedeki Rus uyruklu ilk vaka olarak tespit edildi. Günden güne vaka sayıları artarken COVID-19 kaynaklı ilk ölüm ise 19 Mart 2020 tarihinde gerçekleşti (Güler, 2020, s. 1).

RF'de küresel salgından nüfus yoğunluğundan dolayı en çok Moskova etkilense bile diğer şehirlerdeki vaka sayıları da endişe verici seviyelere ulaştı. Zira salgın RF'de çok hızlı yayıldı. Bu durumun sebebiyse nüfusun yaşlı olması ve sağlık sisteminde yaşanan sorunlardı. Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütünün (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD) 2019 verisine göre RF nüfusunun %14,75'i 65 yaşın üstündeydi. Ayrıca hastanelerin yetersiz olması, sağlık çalışanlarının eksikliği, sağlık çalışanlarını tatmin etmeyen ücretler, özellikle pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının koruyucu ekipmanlara ulaşımında sorunlar olması salgının yayılmasını daha da hızlandırdı (Özdal, 2020, ss. 1-2).

RF yönetimi, ÇHC'de salgının ortaya çıkmasıyla birlikte ülke içerisinde tedbirler almaya başladı. RF'de halkın sağlık ve epidemiyolojik olarak refahın sağlanmasından sorumlu kurum olan Rospotrebnadzor, vatandaşlara ÇHC'ye gitmemeleri konusunda uyarıda bulunduktan sonra Moskova-Wuhan uçak seferlerinin durdurulduğunu açıkladı. RF Başbakanı Mihail Mişustin'in kararıyla 29 Ocak 2020 tarihinde COVID-19 İle Mücadele Kurulu oluşturuldu. 30 Ocak 2020 tarihindeyse ÇHC ile komşu olan tüm bölgelerin sınır kapılarının kapatıldığı duyuruldu. Görüldüğü üzere RF yönetimi, salgın daha ülkeye gelmeden önlemler almaya başladı (Hasanoğlu, 2020, s. 2).

COVID-19 salgını tedbirleri çerçevesinde ÇHC uyruklu kişilerin ülkeye girişi yasaklandı ve ülkede karantina kurallarına uymayan yabancı uyruklu kişiler sınır dışı edildi. 1 Mart 2020 tarihinden itibaren Avrupa devletlerine giden tren seferiyle uçuşların çoğu iptal edildi, vizeler durduruldu ve en sonunda RF uyruklu kişilerin tahliye edileceği uçuşlar dışında tüm giriş çıkışlar yasaklandı (Güler, 2020, ss. 2-3). Merkez Bankası, virüsün paralar üzerinden yayılmasının önlenmesi amacıyla Automatic Teller Machine'lerdeki (ATM) paraların dört gün bekletildikten sonra çekilmesini önerdi (Türkkan ve Çağaç, 2020, s. 16).

RF'de virüsün yayılma sürecine girmesiyle birlikte yönetim, tüm öğretim kurumlarında uzaktan eğitime geçilmesi kararı aldı. Ayrıca ülkede tüm sinema salonları, müzeler, tiyatrolar, eğlence merkezleri kapatıldı ve toplu yapılacak tüm etkinlikler iptal edildi. Yurt dışından

gelen herkese test yapılması kararı alındı ve testi pozitif çıkanlar belli bir süre izole edildi (Hasanoğlu, 2020, s. 2). 30 Mart 2020 tarihinden 11 Mayıs 2020 tarihine kadar sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Bu tarihler arasında çalışanlar ücretli izinli sayıldılar. Ancak bu durum genel olarak özel sektör için geçerli olmadığından hem özel sektör çalışanları hem de işverenler için ekonomik süreç zorlayıcı oldu. Süreçten en fazla zarar görenler ise hizmet ve ulaşım sektörleri oldu. Durum böyle olunca da 12 Mayıs 2020 tarihinde hem sokağa çıkma yasağı hem de ücretli izin uygulamasına son verildi. Bu bağlamda ekonomik çöküş salgının önüne geçti ve 1 Haziran 2020 tarihi itibarıyla RF, vaka sayısı bakımından dünyanın en yüksek üçüncü ülkesi oldu (Özdal, 2020, ss. 2-3). Bunun üzerine radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarını denetleyen kurum olan Roskomnadzor da salgın sürecinde basın yayın yoluyla huzuru bozarak insanları tedirgin edebilecek haberleri yapanların akreditasyonlarının iptal edileceğine dair karar aldı (Hasanoğlu, 2020, s. 2).

RF, COVID-19 geçirenlerin kan plazmalarının diğer hastaların tedavisinde kullanılması için çalışma başlattı. Yine COVID-19 ile mücadele kapsamında çoğu devlet gibi RF'de de COVID-19'a karşı aşı çalışmalarına başlandı. RF'de bu süreçte ondan fazla aşı çalışması yürütüldü. Hızlı bir şekilde maymunlar üzerinde test yapmaya başladıklarını ve Haziran 2020'de ise insanlar üzerinde çalışmalara başlanacağı açıklandı (Sputnik Türkiye, 2020). Bu bağlamda pek çok farklı merkezde aşı çalışmaları tüm hızıyla devam etti. Bunlardan birisi de Novosibirsk'te bulunan merkezdi. Ağustos 2020'ye gelindiğinde Gam-COVID-Vac adı verilen bir Rus aşısı RF tarafından tescillenmesine rağmen uluslararası bilim kurulları bu aşının klinik testlerinin tamamlanmadığını ve yayımlanmadan tescillenmediğini ileri sürerek hem karşı çıktılar hem de eleştirdiler. Aşının güvenilir olup olmadığı, COVID-19'a karşı etkili olup olmadığına dair bilgi bulunmamaktaydı. RF'ye göre ise I. ve II. fazlar tamamlandı, III. fazına başlanacağı duyuruldu. Fakat tamamlanan fazların eş değer aşılarla değerlendirildiği sonuçlar RF tarafından paylaşılmadı (Lovelace Jr., 2020).

RF'de COVID-19 salgını için kitlesel şekilde aşılama süreci 18 Ocak 2021 tarihinde başladı. Bu tarihten itibaren 49 milyondan fazla kişi aşılandı ve toplumsal bağışıklık oranı %45,7 olarak tespit edildi (Milliyet, 2021).

RF'de de her devlette olduğu gibi yavaş yavaş normalleşme çalışmalarına başlanmasına rağmen vaka sayılarındaki hızlı artış önlemlerin gerekliliğini yeniden gündeme getirdi.

Restoran, kafe, bar gibi toplu bulunulan yerlere artık COVID-19 aşılarını yaptıran ya da hastalığı geçirerek bağışıklık kazanan kişiler alınmaya başlandı. Tüm bunlarla birlikte RF yönetimi, vaka sayılarındaki artış sebebinin COVID-19'un mutasyona uğrayarak yeni varyantlarının çıkmasına ve aşılama programının yavaş ilerlemesine bağladı (British Broadcasting Corporation [BBC] News Türkçe, 2021).

4.3.1.1.3. ÇHC'nin Salgınla Mücadelesi

Son dönemde dünyayı en derinden etkileyen virüs, ilk olarak Aralık 2019'da ÇHC'nin Hubei eyaletinin Wuhan bölgesinde ortaya çıktı. Bu durum daha sonraları bütün devletlerde büyük endişelere yol açtı. Çok hızlı yayılan virüs küreselleşmenin etkisinin de çok derinden hissedildiğini gösterdi. Bu bağlamda küreselleşen dünyada devletlerin tek başlarına değil de uluslararası sistemle beraber hareket ettiklerinde daha etkin olacakları fark edildi. Bu sebeple ÇHC, COVID-19 salgınının önlemlerini dünya çapında almaya çalışarak güvenliği sağlamaya çalıştı.

ÇHC'de, hükûmetin tedbir almakta geç kalmasından dolayı çok hızlı yayıldığı ileri sürülerek eleştirilse de aslında salgının yayılmasına karşı hükûmet önleyici ve kısıtlayıcı tedbirler almaya başlamıştı. İlk olarak virüs ortaya çıkar çıkmaz Wuhan şehrinden Henan eyaletine giden tren seferleri iptal edilmişti. Ocak 2020'ye gelindiğindeyse Henan eyaleti yönetimi, insanları virüs konusunda bilgilendirerek salgından korunmalarını sağlamak amacıyla girişimlerde bulundu. 23 Ocak 2020 tarihinden itibaren de Wuhan'dan gelen tüm otobüs ve feribot seferleri askıya alındı ve istisnalar hariç vatandaşların Wuhan'dan ayrılmaları yasaklandı. Wuhan'daki havaalanı ve demir yolları da kapatıldı (Jianhua, 2020, s. 91). Eğitim Bakanlığının, ilk olarak özel okulların, ardından da tüm eğitim kurumlarının bir sonraki döneme kadar kapatılması tavsiyesiyle eğitime ara verildi. 25 Ocak 2020 tarihindeki ÇHC Yeni Yılı kutlamaları iptal edildi. Salgın kontrolü komuta alanları oluşturularak Hubei eyaletinden gelen herkese test uygulandı. Daha sonraysa Hubei eyaletinden gelenlerin 14 günlük karantinaya alınacağı alanlar yapıldı. Ülke içi seyahatlerde ateş kontrolü yapıldı, sonrasında ise pek çok eyalet arası otobüs ve demir yolu ulaşımı durduruldu. Hubei eyaletinin tüm şehirleri 29 Ocak 2020 tarihine kadar karantinaya alındı. Bazı şehirlerde sokağa çıkma kısıtlaması getirildi, ihtiyaçlarını ise ailenin bir ferdi belli günlerde dışarı çıkarak gidermeye çalıştı. Toplu etkinliklerin tamamı durduruldu ve

müzeler, kütüphaneler ve benzeri merkezler de geçici olarak kapatıldı. Maske ve tıbbi ekipman konusunda önemli bir merkez olan ÇHC, sıkıntı baş gösterince dışarıdan tıbbi malzeme yardımı aldı. Bahar Festivali tatili uzatıldı ve hem eğitime verilen ara hem de işe gitmeye verilen aranın bir süre daha devam etmesine dair karar alındı. Cep telefonu uygulamaları ile salgının yayılması kontrol altında tutulmaya çalışıldı. Mart 2020'ye kadar yabancı uyrukluların ülkeye girişi yasaklandı ve uçuşlar sınırlandırıldı. Bu bağlamda salgın için ek bütçeler çıkarıldı (Türkkan ve Çağaç, 2020, ss. 6-11).

Wuhan bölgesinde benimsenen "sıfır vaka" stratejisiyle vakalar tespit edildiği yerde izole edilerek virüsün bulaşmasını önlemek adına herkesle temas kesildi. Wuhan bölgesinde uygulanan bu strateji de sonuç vererek 76 günün sonunda vaka sayısı sıfırlandı ve ardından 7 Nisan 2020 tarihinde karantina uygulaması kaldırıldı. Bu strateji, ÇHC'nin diğer bölgelerine de örnek oldu (Anadolu Ajansı, 2021a). 25 Mart 2020 tarihinde Wuhan bölgesinin dışındaki kontrol noktalarının dışarıya yönelik trafik kısıtlamaları kaldırıldı. Wuhan bölgesinden çıkışlar ise enfekte olunmadığına dair "yeşil sağlık kodu" gösterme zorunluluğu getirildi. 1 Nisan 2020 tarihinden sonra ÇHC'nin tüm liman ve terminallerinde dışarıdan gelen gümrük malları için nükleik asit testi uygulamaya konuldu (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi [TASAM], 2020).

ÇHC'de hükûmet, salgının yayılmasına karşı önleyici ve kısıtlayıcı tedbirler almasının yanında aşı çalışmalarına da açık destek verdi. ÇHC'de yapılan çalışmalar sonucunda üç aşının insanlar üzerinde test edilmesine onay verildi. Sinovac aşısı kullanım onayı alarak insanlar aşılanmaya başlandı (Nergis Televizyonu [NTV], 2020).

4.3.1.2. Bölgesel Güçlerin Salgınla Mücadeleleri

4.3.1.2.1. Almanya'nın Salgınla Mücadelesi

Almanya, federal yapıda bir devlet olduğu için salgında önlem almak daha zor olmuştur. Alman Temel Yasası'na göre yasama yetkisi büyük oranda federal hükûmette iken yürütme yetkisi ise eyaletlerin hükûmetlerine verilmiştir. Bu parçalı yapı da eyaletler ile merkezî hükûmet arasında koordinasyon eksikliğinden dolayı COVID-19 salgını sürecinin yönetilmesinde

büyük zorluklara yol açmıştır. Bundan dolayı da Almanya, salgının yönetiminde başarısız sayılmıştır (Zavalsız ve Kırışık, 2022, s. 79).

COVID-19, her devleti etkilediği gibi 27 Ocak 2020 tarihinde ilk vakanın görüldüğü Almanya'yı da derinden etkilemiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Virüsün ortaya çıktığı ilk zamanlarda diğer devletlere nazaran Almanya'da ölüm oranlarının daha düşük seyrettiği görülmüştür. Bunun sebebi de Almanya'nın daha erken test yapmaya başlaması olmuştur. Ancak daha sonraları halktan gelen çok yoğun test talebine karşı yetersiz kalınması ile sadece ağır semptom gösterenlere test yapılması kararı alınmıştır. Bu bağlamda ölüm oranlarında da bu test sayılarına paralel olarak artış yaşanmıştır.

COVID-19, Alman sağlık sistemindeki sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Almanya'da kamu hastanelerinin özelleştirilmesi sonucu halkın yararı gözetilmeden personel sayısının azaltılması ve ekipmanların yetersiz olması COVID-19 gibi olağanüstü durumlarda daha net görülmüştür ki bu durum da Almanya'nın sağlık sisteminin eleştirilmesine yol açmıştır.

Almanya'da ilk virüs vakaları Baden-Württemberg ve Bavyera eyaletlerinde ortaya çıktı. Bavyera, virüsün yayılması ile birlikte spesifik olarak kısıtlamalar getiren ilk eyalet oldu (Ayvaz ve Alboğa, 2020, ss. 1-2). Daha sonralarıysa Alman hükûmeti, Mart 2020'den itibaren pek çok tedbir almaya başladı. İlkokuldan üniversiteye tüm okulları ve iş yerlerini kapattı. Sokakta iki kişiden fazla yan yana bulunmak yasaklandı. Vaka sayılarının azalmasıyla 15 Nisan 2020 tarihinden sonra okulların son sınıfları yeniden yüz yüze eğitime başladı ve iş yerleri kademeli olarak açılmaya başladı (Anadolu Ajansı, 2020).

Her eyalette farklı tedbirler alınmasıyla salgının önlenemeyeceği anlaşıldığından 2 Nisan 2020 tarihinde federal hükûmetin ulusal düzeyde kararlar alabilmesini sağlayacak Enfeksiyondan Korunma Yasası kabul edildi. Bu yasayla Almanya'nın salgın için alınacak önlemleri merkezden tüm eyaletleri kapsayarak yönetilebilmesi sağlandı. Bu bağlamda alınan tedbirler şu şekilde sıralanabilir: İşe veya doktora gitmek gibi gerekli hâller dışında 22.00-05.00 saatleri arasında gece sokağa çıkma kısıtlaması getirildi; market, eczane gibi zorunlu ihtiyaçları karşılayan yerler dışında tüm dükkânlar ile sanat ve eğlence mekânları kapatıldı; derslere devam eden öğrenci ve öğretmenlerin haftada iki kez test vermeleri zorunlu tutuldu. Alınan bu önlemler 25 Kasım 2021 tarihine kadar devam etti. Bu tarihten sonrası için tekrar

toplanılarak yeni tedbirler için kararlar alınmaya başlandı. Yeni düzenlemede sokağa çıkma; okul, kafe, mağaza gibi yerlerin kapatılmasına dair kısıtlamalara yer verilmeyip salgının seyrine göre daha küçük tedbirler alınması söz konusuydu. Bu bağlamda pek çok yere girilebilmesi için ya aşı yaptırmış olmak veya bağışıklık kazanmış olmak zorunluluğu getirildi (Zavalsız ve Kırışık, 2022, ss. 79-82). Tüm bunlarla birlikte Alman hükûmeti, aşı çalışmalarına da açık destek verdi ve durum da dünyada geliştirilen 240 aşı projesinin 26'sını Almanya'da yapılmasını sağladı. Bunların en önemlisi ve en hızlı onaylananı ise BioNTech oldu (Deutschland.de, 2021).

4.3.1.2.2. Fransa'nın Salgınla Mücadelesi

Fransa'nın sağlık sistemi merkezîleşme ve bölgeselleşme olarak birbirine zıt şekilde gelişmiştir. COVID-19 salgını ile birlikte ise merkezî hükûmetin sorumluluk üstlenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Fransa'nın sağlık güvenceleri bütün halkı kapsamaktadır.

Fransa'nın sağlık sistemi Ulusal Sağlık Güvencesi (National Health Insuranca-NHI) ve özel sağlık hizmetlerini içeren La Medicine Libarale arasında dengeli bir şekilde yürütülmektedir. Fransa'nın sağlık harcamaları ABD'den daha az olmasına rağmen başarılı olduğu görülmüştür. Bu başarının sebebi ise sağlık harcamalarının vergi gelirleriyle sürdürülebilir kılınmasına bağlanmıştır. Buna rağmen COVID-19 salgını ortaya çıktığında Fransa'nın sağlık sisteminin olumlu etkileri olsa da merkezî otoritenin salgını kontrol altına almakta zorlandığı söylenebilir (Sarıyıldız ve diğerleri, 2021, ss. 322-324).

Fransa'da ilk COVID-19 vakası, 22 Ocak 2020 tarihinde ÇHC'den Fransa'ya dönen kişide 24 Ocak 2020 tarihinde Bordeaux şehrinde tespit edildi. Bu hem Fransa'da hem de Avrupa'da görülen ilk COVID-19 vakasıydı. Yine ilk beş COVID-19 vakası ÇHC'den dönen kişilerde tespit edildi. 28 Ocak 2020 tarihinde ise COVID-19'dan dolayı hastaneye kaldırılan Çinli bir turistin 14 Şubat'ta hayatını kaybetmesi, Fransa'da COVID-19 kaynaklı ilk ölüm olarak kayıtlara geçti (Malatya Ticaret ve Sanayi Odası [MTSO], 2020, s. 16).

Fransa'da COVID-19 vakasının tespit edilmesiyle birlikte Sağlık Bakanlığı, 30 Ocak 2020 tarihinde ÇHC'nin Wuhan bölgesinden Fransa'ya gelenlerin 14 gün karantinada kalmalarına dair karar alarak bunun için bir misafirhane ayarladı (Şirin, 2020 s. 1016). Ancak 17-24

Şubat 2020 tarihinde Mulhouse şehrinde yapılan Evanjelist Kilisesinin olağan yıllık toplantısına katılan 2500 kişinin yarısının COVID-19 virüsü kaptığı ve Fransa'da yayılımın hızlandığı da yetkililerce kabul edildi (MTSO, 2020, s. 16).

COVID-19 önlemleri kapsamında Fransa'da ilk olarak 4 Mart 2020 tarihinde beş binden fazla kişinin kapalı alanlarda toplanması yasaklandı, daha sonra bu sayı bine düşürüldü. Toplu taşıma kullanılması ve yurt dışı uçuşları sınırlandırıldı, insanların bir arada bulunduğu restoran, spor salonu gibi yerler kapatıldı. Restoran ve içki satışı yapan yerlerse kapıdan satış yapabilecek ve evlere servis götürebileceklerdi. Sonraki zamanlarda bin olan toplanma sayısı hem açık hem de kapalı alanlarda yüz kişiyle sınırlandı, 29 Mart 2020'ye kadar bütün okullarda eğitime ara verildi. Stoklarda bulunan maskelerin sağlık çalışanlarına ücretsiz dağıtılması kararlaştırıldı (Şirin, 2020, ss. 1016-1017).

6 Mart 2020 tarihinde COVID-19 ile mücadele stratejisi benimsendi ve bu çerçevede Paris ile çevresini kapsayan Beyaz Plan adlı bir program hazırlandı. Uzmanlara göre Fransa'nın salgınla mücadelede başarısız addedilmesi bölgeselleşme yerine merkezî yaklaşımın daha fazla tercih edilmesinden kaynaklandı. Bu süreçte özel laboratuvarların test yapmasına izin verilmemesi hükûmetin eleştirilmesine neden oldu.

Salgın konusunda önerilerini dile getirmek amacıyla gönüllü çalışan tıp ve sosyal bilimler uzmanları bir araya gelerek COVID-19 Bilim Konseyini kurdular. 16 Mart 2020 ile 11 Mayıs 2020 tarihleri arasında tüm eğitim kurumlarında uzaktan eğitime geçildi. 17 Mart 2020 tarihinde ise sokağa çıkma kısıtlaması getirildi ve sadece zorunlu hâllerde çıkılması kararı alındı. 19 Mart 2020 tarihinde yapılacak olan 73. Cannes Film Festivali iptal edildi. Online alışveriş sitelerinde bile ihtiyaç dışı ürün alımı engellendi. Ücretsiz bir COVID-19 danışma hattı kuruldu. Haziran ayında yapılması planlanan üniversite sınavları sonraki bir tarihe ertelendi. Fransa hükûmeti Mayıs 2020'de yüz kilometreden uzak yolculukları yasakladı. Paris ve çevresinde, yani daha riskli bölgelerde müzeler ve barlar kapatıldı (MTSO, 2020, s. 24). Fakat yerel yöneticiler bu yasakları pek uygulayamadılar. Merkezî hükûmetin kararlarının yerel yönetimlerce uygulanamaması da COVID-19 salgınıyla mücadelede başarısızlığa yol açtı.

Fransa, iş dünyası ve bireyler için ekonomik destek sağlamak amacıyla programlar yapan ilk Avrupa Birliği (AB) devleti oldu. Bu kapsamda Fransa halkının %80'ninin maaşı devlet tarafından karşılandı. Bu desteklerin yanı sıra Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron turizm, otomotiv ve havacılık sektörleri için ek bütçe çıkardı. Yine küçük ve orta ölçekli işletmelerin iflasını önlemek için de bütçe ayrıldı (Sarıyıldız ve diğerleri, 2021, ss. 322-324).

Paris ve çevresinde bahar aylarındaki vaka artışları bölgenin yüksek riskli bölge ilan edilmesine yol açtığından ek önlemler alınması gerekti. Bu kapsamda maske takma zorunluluğu kapalı alanlardan açık alanlara genişletildi ve takmayanlara 135 avro ceza verildi. 11 Mayıs 2020 tarihinde hem iş yerlerinin hem de okulların açılmasına karar verildi fakat veliler çocuklarını okula gönderip göndermeme konusunda serbest bırakıldı. Eylül 2020'ye gelindiğinde ise bu serbestlik sona erdi ve tüm öğrencilerin okula gitmeleri gerekti. Eğitime evden devam etmek isteyenler ise yerel yöneticilerin iznine tabi tutuldu. Bu süreçte 11 yaşından büyük çocukların maske takması zorunlu iken küçüklerin maske takmasının tavsiye edilmeyip sadece COVID-19 belirtileri gösteren çocukların maske takmasına karar verildi (MTSO, 2020, ss. 24-27).

Normalleşme dönemine gelindiğinde karantina süresi 14 günden 7 güne indirildi. İki bin yeni personel istihdam edilerek vakaların takibinin daha hızlı yapılması amaçlandı. Alınan bütün önlemlere ve yapılan sağlık harcamalarına rağmen salgının yayılması engellenemediğinden hükûmet sürekli eleştirildi (Sarıyıldız ve diğerleri, 2021, ss. 322-324).

4.3.1.2.3. Türkiye'nin Salgınla Mücadelesi

Türkiye, COVID-19 vakalarının komşu devletlerde yayılmaya başlamasıyla birlikte tedbirler almaya başladı. İlk olarak, Ocak 2020 tarihinde büyük bir kısmı uzman doktor olan 26 kişilik Bilim Kurulu oluşturularak COVID-19 salgınıyla mücadeleye hazır hâle gelindi. 23 Ocak 2020 tarihinden itibaren ÇHC'den gelenler havaalanında termal kameralarla kontrol edildi ve Wuhan uçuşları tamamen iptal edildi. Vakaların artmasıyla 5 Şubat 2020 tarihinde ise ÇHC'ye tüm uçuşlar iptal edildi (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 72).

11 Mart 2020 tarihinde Cumhurbaşkanlığı takibinde Sağlık Bakanlığına bağlı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından Bilim Kurulunun hazırladığı COVID-19 Rehberi yayınlandı.

Bu rehberde COVID-19'a dair bilgiler verildi, geçmişinden bahsedildi ve nasıl bulaştığı ve yayıldığı anlatıldı. Sağlık Bakanlığınca yayınlanan bir başka kitapçıkta ise hac ve umreye gideceklerin salgından nasıl korunmaları gerektiği, belirti gösterdiklerinde ne yapmaları ve nasıl davranmaları gerektiğine yönelik bilgilere yer verildi. Bunlara ek olarak COVID-19 ve korunma yollarına dair bilgilerin bulunduğu afişler hazırlanıp insanların görebileceği her yere asılarak halk bilinçlendirilmeye çalışıldı. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından COVID-19 salgınıyla ilgili kamu spotları hazırlanarak yayınlanması sağlandı (Erdem, 2020, ss. 379-380).

Hastalığa yakalanan kişilerin Sağlık Bakanlığı tarafından kontrol edilebilmesi için COVID-19 Vaka Bilgi Formu oluşturuldu ve temaslı olabilecek kişiler de belirlendi. Bu süreçte pandemi hastaneleri oluşturularak hastanelerin yoğunluğu azaltılmaya çalışıldı (Erdem, 2020, s. 380).

Türkiye'de ilk vaka 10 Mart 2020 tarihinde tespit edilerek 11 Mart 2020 tarihi gecesinde basın açıklamasıyla duyuruldu. İlk vakanın tespitinden sonra alınan önlemler artırılmaya başlandı. Bu kapsamda ilk olarak 12 Mart 2020 tarihinde tüm eğitim öğretim kurumları kapatılarak uzaktan eğitime geçildi (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 72).

Üniversitelerin uzaktan eğitime geçmesiyle boşalan öğrenci yurtlarının bir kısmı umre ve hac ziyaretinden dönenlerin 14 günlük izolasyon sürecinde kullanılmak üzere hazırlandı. Avrupa başta olmak üzere pek çok devlete seyahat kısıtlaması getirildi. Komşu devletlerden gelebilecek riskleri de azaltabilmek amacıyla sınır güvenliği çerçevesinde girişlerde önlemler artırıldı. Bu önlemler dâhilinde sınır kapıları termal kameralarla sürekli izlendi; ateş, öksürük, burun akıntısı ve benzeri belirtiler gösterenler tespit edildiğinde ülkeye girişleri engellendi. Sınır kapılarına 24 saat boyunca hizmet veren sağlık personelleri görevlendirildi (Erdem, 2020, s. 380). Bu dönemde özellikle yurt dışından Türkiye'ye gelenler virüs taşıyıcısı veya vaka olabileceği ihtimalinden dolayı aile hekimleri tarafından takip edildi.

13 Mart 2020 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığının talimatıyla cuma namazlarının camilerde toplu olarak kılınmasına ara verildi. 16 Mart 2020 tarihinde de spor müsabakalarının seyircisiz oynanması kararı alındı ve cuma namazı gibi diğer vakit namazlarının da camilerde toplu olarak kılınması kısıtlandı (Budak ve Korkmaz, 2020, ss. 72-73).

Türkiye'de COVID-19'dan ilk ölüm ise 17 Mart 2020 tarihinde gerçekleşti. Virüsün 65 yaş üstünü daha fazla etkilemesi sebebiyle 22 Mart 2020 tarihinde 65 yaş üstü kişiler ve kronik hastalığı olanlara, 3 Nisan 2020 tarihinde de 20 yaş altı gençlere sokağa çıkma kısıtlaması getirildi. 1 Haziran 2020 tarihinde ise sokağa çıkma kısıtlamasındaki 20 yaş alt sınırı 18'e indirildi. 20 Nisan 2020 tarihinden itibaren ilk yerli ve millî solunum cihazının üretimine başlandı (Erdem, 2020, s. 380).

Türkiye'de salgının başladığı ilk günlerde tanı testleri ve test sayılarındaki düşüklük, sağlık çalışanlarının koruyucu ekipmanlara erişiminde yaşanan sıkıntılar, maske satışlarının yasaklanması, fahiş fiyatlara maske ve tıbbi ekipman satılması en çok eleştirilen konular oldu. Bu süreçte COVID-19'un tespiti için kullanılan tanı kitinin sınırlı sayıda üretilmesi sebebiyle az sayıda test yapılması da yaşanan olumsuzluklar arasında sayıldı (Varol ve Tokuç, 2020, s. 588).

Sağlık personellerinin zaman kaybına uğramaması ve acil durumlarda hemen kurumlarına gidebilmeleri amacıyla sağlık kuruluşuna yakın yerlerde bulunan kamuya ait sosyal tesislerde ücretsiz olarak kalabilmeleri için düzenleme yapıldı. Ayrıca sağlık çalışanlarının toplu taşımadan ücretsiz yararlanabilmelerine dair karar alındı (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 73).

16 Mart 2020 tarihli Genelge ile toplu faaliyetlerin tamamı durduruldu. Aynı genelgeyle sivil toplum kuruluşlarının toplantı ve toplu faaliyetleri de kısıtlandı veya ertelendi. Ayrıca tüm restoran, pastane, kafe gibi kapalı alanlarda oturmak yasaklandı sadece al-git şeklindeki hizmete izin verildi. Hizmet esnasında yoğun fiziksel temastan dolayı riskin yüksek olduğu kuaför, güzellik salonları ve benzeri merkezlerin faaliyetleri de geçici bir süre kısıtlandı. 22 Mart 2020 tarihinden itibaren kamu kurumlarında çalışanların mesai saatleri esnetildi. Marketlerin 09.00-21.00 saatleri arasında açık olacağı bildirildi, içeride bulunan kişi sayısı da marketin kapasitesine göre sınırlandırılarak bunun da girişlere asılmak suretiyle müşterilerin bilgilendirilmesi istendi. Hem şehir içi hem de şehirler arası toplu taşıma araçlarının mevcut kapasitelerinin %50'si oranında yolcu taşıyabileceğine dair karar alındı ve araç içinde temas olmayacak şekilde düzenlemeye tâbi tutuldu. İçişleri Bakanlığının kararı ile hafta sonları mesire alanları, piknik alanları ve benzeri yerlerde

bulunmak ve toplu faaliyet yapmak kısıtlandı. İstanbul, Ankara ve İzmir'de taksiler plakasının son rakamına göre belirli bir düzende trafiğe çıkabildiler (Erdem, 2020, ss. 380-383).

27 Mart 2020 tarihinden itibaren Sağlık Bakanlığı gün gün COVID-19 verilerini tablolar hâlinde yayınlamaya başladı. 30 Mart 2020 tarihinde "Biz Bize Yeteriz" kampanyası kapsamında durumu iyi olmayanlar için destek programı hazırlandı (Budak ve Korkmaz, 2020, s. 73).

COVID-19 salgını Türkiye'de de turizm, inşaat, hizmet sektörü gibi pek çok alanı olumsuz etkiledi. Hükûmet ise hem firmaları hem de çalışanları bu tür olumsuzluklardan korumak amacıyla pek çok tedbir aldı. Bu çerçevede özel sektörde çalışanlar için kısa çalışma ödeneği tahsis edildi. Yine Cumhurbaşkanlığı kararları kapsamında faiz indirimleri ve kredi ödemelerinin ileri bir tarihe ertelenmesi gibi önlemlerle bozulan ekonomi düzeltilmeye çalışıldı (Erdem, 2020, s. 383).

COVID-19 salgınıyla mücadeleye her kesimden destek geldi. Otomotiv şirketleri başta olmak üzere pek çok işletme tıbbi cihaz, maske, dezenfektan gibi zaruri malzemeleri üretmek için işe girişti (Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret Anonim Şirketi [STM] Teknolojik Düşünce Merkezi, 2020).

COVID-19 hızla yayılmaya devam edince tedbirler de artırılmaya başlandı. 11 Nisan 2020 tarihinde 30 büyükşehir ve Zonguldak'ta hafta sonları sokağa çıkma kısıtlaması getirildi ve 6 Haziran 2020 tarihine kadar devam etti (Soylu, 2020, ss.175-176).

Türkiye'de de COVID-19 aşısı geliştirmek için çalışmalar yapıldı. Türk ilaç şirketleri BioNTech, Pfizer ile ortak çalışmalar yaparak klinik denemelere başladı. Ayrıca Ankara Üniversitesi Kanser Araştırma Enstitüsü tarafından da aşı projesi yürütüldü. Bu projede Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunun (TÜBİTAK) desteğiyle Deoksiribo Nükleik Asit (DNA) ve peptit aşı çalışması yürütüldü (Kazak ve diğerleri, 2020, s. 574). Pandeminin en önemli aşaması olan aşı için çalışmalar sürekli devam etti. Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB) birçok bilim insanıyla birlikte geliştirilen Turkovac aşısına hem bilimsel aşamada hem de mali boyutta destek sağladı (Anadolu Ajansı, 2021b).

4.3.2. Uluslararası Örgütlerin Salgınla Mücadeleye Katkıları

Bu başlık altında; küresel uluslararası örgüt olan Birleşmiş Milletlerin (BM) ve bölgesel uluslararası örgütlerden Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) ile Avrupa Birliğinin (AB) salgınla mücadeleye katkıları incelenecektir.

4.3.2.1. Küresel Uluslararası Örgüt Olan BM'nin Salgınla Mücadeleye Katkısı

BM, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 24 Ekim 1945 tarihinde uluslararası barış ve güvenliği korumak için kurulmuş bir örgüttür. Soğuk Savaş döneminin güvenlik anlayışına sahip olan BM de COVID-19 salgınının ortaya çıkmasıyla birlikte diğer devletler ve uluslararası örgütler gibi çözüm aramaya başladı (Halatçı Ulusoy, 2020, s. 528). COVID-19 salgınının dünya güvenliğini tehdit etmesi ile birlikte misyonu gereği BM, küresel uluslararası örgüt ve en önemli aktör olarak öne çıktı. Bunun sonucunda da BM'nin tüm organları görevler üstlense da en başta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), bir uluslararası güvenlik sorunu olan COVID-19 ile mücadeleye başlayarak güvenliğin bölünmezliği ilkesi kapsamında uluslararası iş birliğine her türlü katkının sağlanması ve destek verilmesi için kararlar çıkardı (Karaaslan ve Demirel, 2021, ss. 130-132).

COVID-19 virüsünün pek çok devlette hızla yayılmasıyla birlikte BM'nin uzmanlık kuruluşu olan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) de 12 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan etti. Pandemi ilan etmesinden sonra DSÖ, BMGK'nin kararları çerçevesinde COVID-19 salgını ile mücadelede politikasını üç önemli başlık üzerine oluşturdu. Bunların ilki; virüsün kontrol altına alınması amacıyla aşının geliştirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması; virüsün tespit edilmesini ve virüs kaynaklı hastalığın tedavisini içeren sağlık politikalarının belirlenmesidir. İkincisi; COVID-19 salgınının etkisiyle ortaya çıkan sosyal, ekonomik, psikolojik ve benzeri yıkıcı etkilere karşı önlem alınması politikasıdır. Üçüncüsü ise COVID-19 salgınının ardından oluşacak tahribatın giderilebilmesi için toparlanma politikasıdır (Karaaslan ve Demirel, 2021, s. 130). Fakat salgına karşı tam bir çözüm geliştiremeyen ve zamanında gerekli önlemleri alamayan hem BM hem de DSÖ için büyük eleştiriler yapıldı. BM için yapılan eleştiriler genellikle Soğuk Savaş döneminin güvenlik anlayışını benimsemesi ve bu bağlamda BMGK'de COVID-19 salgınıyla ilgili alınan kararların tavsiye niteliği taşıması üzerineydi. DSÖ için yapılan eleştirilerse pandemiyi

geç ilan etmesi ve COVID-19 salgınıyla mücadele politikasının belirlenmesinde de çok geç kalması üzerineydi. Bu sebeplerden dolayı hem BM hem de DSÖ salgında kontrolü sağlayamayarak etkisiz kaldı (Halatçı Ulusoy, 2020, s. 538).

4.3.2.2. Bölgesel Uluslararası Örgütlerin Salgınla Mücadeleye Katkıları

4.3.2.2.1. NATO'nun Salgınla Mücadeleye Katkısı

Önemli bir savunma ve güvenlik örgütü olan NATO da salgına karşı önlem almakta geç kalmasından ve üye devletlere yeteri kadar destek olmamasından dolayı eleştirildi. Salgın hastalıkların genel olarak örgüt içerisinde bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaması ve belirlenen stratejilerin içerisinde bir yer bulamaması da NATO'nun eleştirilmesine yol açtı. Bu bağlamda NATO'nun COVID-19 pandemisine kadar salgın hastalıklara dair herhangi bir strateji geliştirmedi. Fakat COVID-19 pandemi süreciyle birlikte NATO'nun da bu virüse ilişkin yeni stratejiler geliştirmesi gerekliliği ortaya çıktı (Erdağ, 2020, ss. 2-4). Salgının ilk dönemlerinde İtalya'da çok hızlı yayılan virüse karşı üyesi olduğu NATO ile AB'nin müdahalede geç kalması ve ilk tıbbi yardımın Rusya Federasyonu'ndan (RF) gelmesi diğer bir eleştiri konusu oldu. NATO'nun öncüsü durumundaki devletin ABD olmasından dolayı RF'nın İtalya'ya sağladığı bu yardım politik bir yaklaşım olarak da algılandı (Independent Türkçe, 2020).

Salgının hızlı bir şekilde yayılmasıyla birlikte hem devletler hem de uluslararası örgütler gibi NATO da önlemler almaya başladı. NATO da kurumun işleyişindeki bazı faaliyetlerinin ertelenmesi, sınırlandırılması ve iptal edilmesi kararı aldı. NATO çalışanlarından virüse yakalananlar tespit edildikten sonra personel sayısında azaltmaya gidildi ve örgüte dışarıdan ziyaretçi kabul edilmedi. Örgütün süreç içindeki olağan toplantıları ise online olarak yapılmaya başlandı (Erdağ, 2020, ss. 4-7).

Salgına alınan önlemler çerçevesinde, ABD'den Avrupa'ya silah ve mühimmat sevkiyatı durduruldu, NATO'nun üye devletlerde gerçekleştirdiği tüm tatbikatlar da ya ertelendi ya da iptal edildi. Dönemin ABD Başkanı Donald Trump, 11 Eylül 2001 saldırıları gerçekleştiğinde NATO'nun uyguladığı 5. maddeyi küresel salgın konusunda da uygulaması gerektiğini ileri sürdü. Dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın bu söylemleriyle kendi ülkesinde

yaşanan tıbbi malzeme sıkıntısı, salgınla baş edememe ve benzeri durumların sorumluluğunu ülkesinin dışında bir yerlere atmayı amaçladığı düşünüldü (Erdağ, 2020, ss. 8-13).

4.3.2.2.2. AB'nin Salgınla Mücadeleye Katkısı

Salgından önce Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasından kaynaklanan ekonomik değişimler, mülteci meselesi gibi pek çok sorun salgınla birlikte AB'de daha da büyüdü (Karaağaç, 2020, s. 36). AB'ye üye devletler, ekonomik alanda genellikle birlikte hareket etseler de sağlık alanında ulusal düzeyde kararlar alırlardı. Bu sebeple COVID-19 salgını patlak verdiğinde üye devletler hem beraber hareket etmekte zorlandılar hem de ilk başlarda salgını pek ciddiye almadıklarından süreci yönetmekte geciktiler (Akdoğan ve diğerleri, 2020, s. 32). AB, tıbbi malzeme stoklarını ancak DSÖ COVID-19'u pandemi ilan ettikten sonra yapmaya başladı (Boztaş ve Öztürk, 2021, ss. 27-28). AB her ne kadar sağlık konusundaki kararları üye devletin kendi inisiyatifine bırakmış olsa da tüm halkın sağlığının gözetilmesi ve eşit haklara sahip olmasına da önem vermiştir. Bu sebeple salgın ciddi şekilde ilerlemeye başladığında ortak karar almaya başladılar. Virüsün yayılmasını engellemek amacıyla Mart 2020'de acil müdahale ekibinde AB'nin görev almasını üye devletler de kabul etti. Böylece üye devletlerin liderleri düzenli bir şekilde bir araya gelerek belli kararlar almaya başladılar. COVID-19 testleri, karantina uygulaması ve aşı geliştirilmesi gibi başlıca konularda ortak hareket etmeye karar verdiler (Özalp ve diğerleri, 2020).

AB, 2020 bütçesinde COVID-19 tedbirleri için bir miktar fon ayırdı. Bu fon, tıbbi malzemelerin alınması, test kitlerinin hazırlanması, sahra hastaneleri yapılması ve diğer devletlerde kalan vatandaşların getirilmesi için kullanıldı (Ökten Sipahioğlu, 2021, s. 2). Yine bu fon ile üye devletlerin sağlığa dair işlerine destek olmak ve salgından ekonomik olarak etkilenen işletmelere yardım etmek de amaçlandı (Üstün, 2020, s. 4).

AB, salgın sürecinde sınırlarını geçici olarak kapattı, gıda ürünlerinin sevkiyatı için yeşil hat kuruldu ve risk haritası belirlendi. Tıbbi malzeme ihracatı için düzenlemeler yapıldı, acil tıbbi ekipman stoku yapıldı ve ihtiyaç duyulan malzemelerin üretimi artırıldı. 21 Temmuz 2020 tarihinde ise üye devlet başkanları AB'nin salgına karşı dayanıklılığını artırmak için 2021-2027 dönemini kapsayacak "Çok Yıllı Mali Çerçeve" bütçesine onay verdiler (Güner, 2020, ss. 216-218). 11 Eylül 2020 tarihinde de oluşturulan ek bir fon ile

COVID-19 aşısının geliştirilmesi ve dağıtımının yapılması planlandı ve aşıların ön siparişi verildi. İlerleyen zamanlarda 220 milyon avro fon ayrılarak COVID-19 hastalarının tedavileri ve aşı çalışmalarının yapılabilmesi kararlaştırıldı (Ökten Sipahioğlu, 2021, s. 2).

COVID-19 aşıları AB devletlerinin ayrışmasına yol açtı. Zira salgınla mücadelenin en önemli unsuru olan aşı konusunda hem RF hem de ÇHC aşılarına karşı bakış açıları olumsuz olduğundan sadece Batı'da geliştirilen aşıları uygulamak istemelerinden dolayı devletlerin aşı stoku yetersiz kaldı. Bu bağlamda AB'nin İngiliz-İsveç firması olan Oxford-AstraZenaca aşısının siparişinin istenen tarihe kadar yetiştirilemeyeceği açıklanınca devletlerin belli kesimlerinin aşılanma tarihi de ötelendi. Bu gelişmenin ardından yaşanan süreçte bazı üye devletler RF ve ÇHC aşılarıyla ilgilendiklerini açıklayarak AB'den bağımsız hareket etmeye başladılar (Boyraz ve Yeşiltaş, 2021).

AB'de bilgilerin ortak bir yerde toplanması ve paylaşılabilmesi için COVID-19 veri platformu oluşturuldu. Ayrıca AB, bu süreçte yaşananların etkisini en aza indirilebilmek amacıyla salgın sonrası dönem için de belirli miktarlarda bütçe ayırdı ve gerekli hâllerde kullanılması için ek fon çıkardı.

AB'nin organları salgının ekonomik etkilerini en aza indirebilmek için çalışmalar yürüttü. Bunun için oluşturulan komisyon 750 milyar avroluk AB kurtarma planını hazırladı. Parlamentonun olumlu yaklaşımına rağmen planın yürürlüğe girmesi AB Konseyinde üye devletlerin oy birliğiyle kabul etmesine bağlıydı. Ancak oy birliği sağlanamadığından plan yürürlüğe girmedi (Yurttaş, 2020, ss. 118-119).

5. SONUÇ

Güvenlik, en genel anlamıyla kişilerin kendilerini korumaya çalışması, dışarıdan gelebilecek tehditlerin bertaraf edilmesini sağlaması olarak tanımlanabilir. Uluslararası İlişkiler disiplini için her zaman en önemli konuların başında gelen güvenlik kavramının kapsamı oldukça geniş olduğundan tam olarak bir tanımının yapılması da aslında çok zordur. Güvenlik kavramının herkes tarafından farklı algılanması, buna ek olarak aktörlerin de sorunların da sürekli değişime uğraması net bir tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır.

Güvenlik kavramını Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası olarak iki dönemde incelemek mümkündür. Soğuk Savaş döneminde güvenlik kavramı yaşanması muhtemel sıcak çatışmalardan dolayı askerî bağlamda şekillendi. Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse sıcak çatışma ihtimalinin daha az olması sebebiyle askerî bağlamdan ziyade, daha çok farklı sorunlarla kendini göstermiştir. Güvenlik kavramını ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik olarak ayırmak mümkündür. Ulusal güvenlik kavramı devletlerin kendilerini tehditlere karşı koruma isteği olarak tanımlanabilir. Uluslararası güvenlik ise devletlerin küresel sistem içerisinde kendisini gelebilecek tehditlere karşı koruma çabası olarak tanımlanabilir. Ulusal güvenlik, her ne kadar sadece sorun yaşayan devletleri ilgilendiriyor gibi görünse de söz konusu sıkıntılar uluslararası güvenliği de olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik konuları iç içe geçmiş olarak değerlendirilmektedir.

Güvenliğin net bir tanımı yapılmış olmamasına rağmen güvenlik tehdidi olarak tanımlanan sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar dönem dönem farklılık göstermekte, hatta daha geniş kapsamlı güvenlik sorunları ortaya çıkmaktadır. Geçmişte güvenlik denilince akla sadece askerî güvenlik gelirken son dönemde ekonomik, çevresel, terör, kaçakçılık gibi pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu sorunlar, küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası sistemde bütün devletlerin ortak sorunu hâline gelmiş ve çözülmesi için ortak politikalar belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Son dönemde başat güç olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bile uluslararası sorunlar söz konusu olduğunda, özellikle de uluslararası terörizm konusunda tek başına çözüme ulaşamamaktadır.

Sorunlar eskiden sadece yaşandığı devleti etkilerken küreselleşmenin etkisiyle küresel hâle gelmiştir. Uluslararası terörizm, silahlanma, organize suçlar, çevre sorunları, siber

güvenlik, salgın hastalıklar gibi yeni tip güvenlik sorunlarının çözümünde devletler iş birliği dâhilinde hareket etmek durumunda kalmışlardır. Bu yeni tip güvenlik sorunlarının çözümlenebilmesi bağlamında devletlerin hem istekli hem de gönüllü olarak iş birliğiyle hareket etmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede ABD'yi iyi bir iş birlikçi ve çözüm taraflısı devlet olarak değerlendirmek mümkündür. ABD'nin güvenlik politikaları her ne kadar kimi devletler tarafından beğenilse de bu devlet aynı zamanda hem güvenlik sorunlarının kaynağı hem de bu sorunlara neden olan taraf olarak görülmeye devam etmiştir.

Bu tezde uluslararası güvenlik sorunlarından uluslararası terörizm, silahlanma, organize suçlar, çevresel güvenlik, siber güvenlik, küreselleşme, teknolojik gelişmeler, salgın hastalıklar konularına değinilmiştir. Salgın hastalıklar kapsamında ise üçüncü bölümde bu teze konu olan ve uluslararası güvenlik çerçevesinde son dönemde bütün dünyayı yakından ilgilendiren Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) salgını ve bu salgına karşı yürütülen mücadele faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Uluslararası güvenlik sorunlarının çözümü konusunda devletlerin politikaları değerlendirilecek olursa genel olarak sorunlara kökten çözüm bulunamamıştır. Devletler özellikle askerî alanda başarılı oldukları söylenebilirken son dönemde neredeyse tüm dünyanın baş etmeye çalıştığı COVID-19 konusuna dair devletlerin başarılı bir mücadele verdiklerini söylemek pek mümkün değildir. Uluslararası örgütlerse devletlere katkıları bakımından COVID-19 ile mücadelede hem geç kaldığı hem de etkisiz olduğu söylenebilir.

Devletler bu sorunlar karşısında ülkelerinin güvenliklerini sağlamak adına farklı farklı güvenlik stratejileri benimsemişlerdir. Devletler bazı durumlarda ulusal güvenlik stratejileri benimserken bazen de uluslararası güvenlik stratejileri benimsemişlerdir. Uluslararası örgütler de devletlerin benimsedikleri güvenlik stratejilerine yardımcı olmak güvenlik konsepti oluşturmuşlardır. Bu çerçevede tezde; küresel ve bölgesel güçler olan ABD, Rusya Federasyonu (RF), Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Almanya, Fransa ve Türkiye'nin güvenlik stratejilerine; küresel ve bölgesel uluslararası örgütler olan Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) ve Avrupa Birliği'nin (AB) güvenlik anlayışına değinilmiştir.

Devletler tehditler karşısında ya çatışmacı ya da barışçıl stratejiler geliştirmişlerdir. Her ne kadar devletler çatışmacı stratejiyi benimsemiş olsa bile kendi ülkelerinin güvenliklerini de düşündüklerinden geri çekilme yoluna gitmişlerdir. Ayrıca küreselleşmenin ve teknolojinin gelişmesi ile olası bir çatışmada büyük yıkım olacağından dolayı devletler çatışmacı stratejiler yerine genellikle ılımlı barışçıl stratejiler belirleyerek güvenliklerini sağlaya çalışmışlardır.

Bu teze konu olan son dönemin güvenlik sorunları arasında sayılan salgın konusuna gelince dünya geçmişten bugüne pek çok salgınla karşı karşıya kalmıştır. ÇHC'de kimsenin beklemediği bir anda ortaya çıkan ve büyük bir hızla yayılan COVID-19 salgını bireysel olarak hem insanları hem de tüm dünya devletlerini sadece sağlık alanında değil ekonomik, psikolojik, sosyal ve daha pek çok alanda derinden etkilemiştir.

COVID-19 salgını daha önceki salgınlardan, küreselleşmenin de etkisiyle hem daha farklı seyretmiş hem de çok hızlı yayılmıştır. COVID-19 salgını diğer salgınlardaki gibi ortaya çıktığı ülke içerisinde kalmamakla birlikte etkilediği kesimde de farklılıklar görülmüştür. Diğer salgınlar genel olarak gelişmemiş ya da gelişmekte olan devletlerde etkili olurken COVID-19 salgınının etkileri gelişmiş devletlerde de derinden hissedilmiştir.

COVID-19, ÇHC'nin Hubei eyaletinin Wuhan bölgesinde Aralık 2019'da ortaya çıktı. Yarasa kaynaklı olarak canlı hayvan pazarında ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu salgın, 12 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edildi. COVID-19'un bir anda tüm dünyaya yayılması, vaka sayılarının hızla artması, ölüm oranlarının çok yüksek olması önceki salgınlardan daha farklı olduğunun göstergelerindendir.

Devletler, salgının ortaya çıkması ve hızla yayılmasıyla birlikte önlemler almaya başladılar. Her devlet ilk aşamada sınırlarını kapatarak seyahat kısıtlaması getirdi. İnsanlara maske takma zorunluluğu getirilerek insanlar arası sosyal mesafenin önemine değinildi. Enfekte olmuş kişilerin belirli sürelerde karantinada kalmaları sağlandı. Okullar kapatılıp uzaktan eğitime geçildi, iş yerleri için de uzaktan çalışma sistemi uygulandı. Kafeler, restoranlar, spor salonları gibi yerler kapatılıp toplu etkinlikler yasaklandı. Sürekli yenilenen tedbirlerle salgının önüne geçilmeye çalışıldı. COVID-19 salgınındaki en önemli aşama ise yapılan aşı çalışmaları ve aşının bulunmasıyla birlikte tüm devletlerde aşılamanın başlamasıydı.

Neredeyse bütün devletler salgına karşı benzer tedbirler alsalar da devletlerin sağlık sistemlerindeki farklılıklar, teknolojik altyapıları, malzeme stoku, personel sayıları gibi pek çok farklı unsurdan dolayı her devlette aynı sonuçlar alınamadı.

ABD, sağlık sistemine çok fazla harcama yapmasına rağmen COVID-19 salgınının yayılmasını önleyemedi. Bu bağlamda vaka ve ölüm sayıları çok yüksek olan ABD'de salgında daha büyük felaketlerin yaşanmasının önüne ancak en etkili yöntem olan aşılamayla geçilebildi. Yani ABD'de salgın aşılama yapılarak etkin şekilde kontrol altına alınabildi. Tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde ABD'nin salgını yönetme konusunda başarısız sayıldığı söylenebilir.

RF de dünyanın diğer devletleri gibi salgından ciddi derecede etkilendi. RF, sağlık alanındaki sıkıntıların yanında ekonomik olarak da büyük sıkıntılar içine düştü. RF'nin ekonomisi büyük oranda enerji kaynaklarına bağlı olduğu için salgının önlenmesi amacıyla getirilen kısıtlamalardan dolayı ekonomisi de geriledi. RF'nin salgına dair bilgileri şeffaf olarak paylaşmaması ve henüz üzerinde yapılan çalışmalarla aşı aşamaları tamamlanıp sonuçları açıklanmadan aşılamaya başlaması, halkın hükûmete olan güvenini sarstı. RF'nin de salgınla mücadelesi değerlendirildiğinde salgını yönetme konusunda başarısız sayıldığı söylenebilir.

ÇHC, COVID-19 ilk ortaya çıktığı andan itibaren gerekli tedbirleri almamasından dolayı virüsün tüm dünyaya yayılmasına neden olduğu için suçlandı. ÇHC ise salgınlara karşı başarı sağlayabilmek amacıyla sağlık sistemini geliştirdi ve salgın esnasında çok sıkı tedbirler almaya başladı. Kendi aşı çalışmalarını hızlandırıp aşının bulunmasıyla birlikte ülkede hızlı bir şekilde aşılama çalışmalarına başladı. Bu gelişmeyle birlikte ÇHC'nin, COVID-19 salgını karşısında daha başarılı bir politika izlediğini söylemek mümkündür.

Almanya'nın federal yapıda olması ve eyaletlerle merkezî hükûmet arasındaki koordinasyon eksikliği salgının kontrol altına alınmasını zorlaştırdı. Ayrıca sağlık sistemi özelleştirilirken halkın yararının gözetilmemesinin de salgının yayılmasını hızlandıran etkenler arasında saymak mümkündür. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda bulunan ve dünya çapında kabul gören aşıyla birlikte aşılamaya başlanması Almanya'nın salgınla mücadelede başarılı sayılmasını sağladı.

Fransa'da da sağlık sisteminde merkezîleşme ve bölgeselleşme arasında yaşanan sıkıntılar ve koordinasyon eksiklikleri oldu ki bu durum da salgının yayılmasını hızlandırdı. Fakat yine de Fransa sağlık sistemine ABD'den daha az harcama yapmasına rağmen salgınla mücadelede başarılı sayıldığı söylenebilir.

Türkiye, salgın ortaya çıktığı ilk andan itibaren önlemler almaya başladı. Ülkedeki ilk vakanın ardından ise önlemleri daha da artırdı. Sonraki süreçte salgının seyrine göre hareket etmeye devam ederek kısıtlamalarla süreci yönetti. Son aşamada aşılamanın başlamasıyla ve ülkenin çoğunun aşılanmasıyla birlikte toplumsal bağışıklığın büyük ölçüde sağlandığı görüldü. Türkiye bu salgın sürecinde çoğu gelişmiş devletten daha başarılı bir performans sergiledi.

Uluslararası örgütlere gelince Soğuk Savaş döneminin güvenlik anlayışını benimseyen BM, COVID-19 salgınıyla ilgili mücadelede Güvenlik Konseyinin aldığı tavsiye niteliğindeki kararlarla devletlere destek vermekteydi. DSÖ ise COVID-19 salgınını pandemi ilan ederek bu salgınla mücadele politikasının belirlenmesinde devletlere destek verdi. NATO da kurumun işleyişindeki bazı faaliyetlerini sınırlandırarak, erteleyerek ve ya iptal ederek devletlerin COVID-19 salgınıyla mücadelesine katkı sağladı.

AB'nin, ekonomik boyutta bütünleşmesine rağmen ortak bir sağlık sistemi bulunmadığından salgının ortaya çıktığı ilk zamanlarda devletler kendi kendilerine mücadele çabasına giriştiler. Önlem almakta biraz geç kaldıkları için de salgının hızla yayılmasının önüne geçemediler. Sonraki aşamada birlik sağlanmaya çalışılsa da tam anlamıyla birliktelik gerçekleştirilemedi. AB'nin, salgın sürecinde üye devletlere ekonomik olarak da sağlık alanında da gerekli desteği sağlayamaması konumunu önemli ölçüde olumsuz etkiledi. Bu durum da AB'nin salgınla mücadelede başarısız bir politika izlediğini gösterdi.

Tüm bu bilgilerden yola çıkılarak tezin "COVID-19 salgını bir güvenlik sorunu mudur? Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin aktörleri nasıl bir performans sergilemiştir?" temel varsayımına karşılık COVID-19 salgınının bir güvenlik sorunu olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda devletleri çok ciddi derecede etkileyen salgın sürecinde kimi devletler başarısız olarak değerlendirilirken kimi devletler ise başarılı sayılacak bir performans sergilediler.

COVID-19 salgına karşı tam bir çözüm geliştiremeyen ve zamanında gerekli önlemleri alamayan uluslararası örgütler ise salgında kontrolü sağlayamayarak etkisiz kaldılar.

COVID-19 salgınıyla birlikte ekonomik, askerî ve sosyal olarak en güçlü devletlerin bile böyle bir güvenlik tehdidi karşısında çaresiz kaldığı görüldü. Hatta bütün güçlerinin yanında ABD gibi sağlık sistemine çok fazla yatırım yapan ve sistemleri çok gelişmiş olan devletler bile salgın karşısında başarısız sayıldılar. Salgın tamamen bittiğinde devletlerin mevcut sağlık sistemlerini ve planlamalarını revize etmeleri gerekliliği ortaya çıktı.

KAYNAKÇA

Abdullah, A. (2021). COVID-19 koronavirüs pandemisinin Rusya'da sosyo-ekonomik eşitsizliğe ve yoksulluğa etkisinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(3), 622-637.

Afacan, E. ve Avcı, N. (2020). Koronavirüs (COVID-19) örneği üzerinden salgın hastalıklarına sosyolojik bir bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 1-14.

Ağır, B. S. (2015). Güvenlik kavramını yeniden düşünmek: Küreselleşme, kimlik ve değişen güvenlik anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 97-131.

Ahmadi, R. (2020). Koronavirüs pandemisinin (COVID-19) toplumsal etkileri. *Bilim Armonisi Dergisi*, 3(2), 65-72.

Akdoğan, M., Günay Atalı, A., Say, B. ve Gündoğan Gür, N. (2020). Avrupa Birliği'nin COVID-19 yönetimi. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(Özel Sayı), 32-58.

Akgül Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, söylem mi? Kopenhag okulu ve yeni-klasik gerçekçilikte güvenlik tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), 43-73.

Akpınar, İ. E. ve Baysoy, E. (2020). Küreselleşmenin güvenliğe etkileri: Rusya'nın güvenlik stratejisi üzerine bir değerlendirme. T. Sakman, A. Yılmaz ve U. Çiçek (Ed.), *Yeni güvenlik ekosistemi ve çok taraflı bedeli* içinde (ss. 241-260). İstanbul: Türk Asya stratejik Araştırmalar Merkezi.

Aksu Ereker, F. (2019). NATO'nun güvenlik anlayışı ve stratejik konseptleri. *Güvenlik Yazıları Serisi*, (23), 1-10.

Aksu, M. ve Turhan, F. (2012). Yeni tehditler, güvenliğin genişleme boyutları ve insani güvenlik. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 69-80.

Aktel, M. (2001). Küreselleşme süreci ve etki alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 193-202.

Alpago, H. ve Oduncu Alpago, D. (2020). Korona virüs ve sosyoekonomik sonuçlar. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 99-114.

Anadolu Ajansı. (2020, 17 Nisan). *Almanya'nın COVID-19'la mücadelesinin anatomisi*. https://www.aa.com.tr/tr/analiz/almanya-nin-kovid-19la-mucadelesinin-anatomisi/1808549 adresinden 15 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Anadolu Ajansı. (2021a, 30 Aralık). *COVID-19'un ortaya çıktığı Wuhan, Çin'in salgınla mücadele stratejisini şekillendirdi*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kovid-19un-ortaya-ciktigi-vuhan-cinin-salginla-mucadele-stratejisini-sekillendirdi/2461586# adresinden 22 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Anadolu Ajansı. (2021b, 28 Haziran). *Türkiye'nin ilk yerli aşısı TURKOVAC ile bilimsel bilgi teknolojiye dönüştürüldü*. https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-ilk-yerli-asisi-turkovac-ile-bilimsel-bilgi-teknolojiye-donusturuldu/2287431 adresinden 22 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Argün, U. (2013). *Küreselleşme süreci bağlamında organize suç örgütlerindeki değişimin karşılaştırmalı analizi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Ateş, D. (2009). Küresel şehirde güvenlik sorunu. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 36(1), 1-23.

Ateş, D. (2021). *Uluslararası örgütler (Devletlerin örgütlenme mantığı)*. Bursa: Dora Yayınları.

Ayvaz, M. E. ve Alboğa, İ. (2020). Almanya'nın koronavirüs salgınına karşı mücadelesi. *SETA Perspektif*, (265), 1-8.

Baharçiçek, A. ve İnan, C. E. (2013). Dış politikanın belirlenmesinde ulusal güvenlik algısının rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 101-120.

Bakan, S. ve Şahin, S. (2018). Uluslararası güvenlik yaklaşımlarının tarihsel dönüşümü ve yeni tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.

Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş sonrasında yeni güvenlik teorileri ve Türkiye'nin güvenlik algılamaları. *21. Yüzyıl*, 1(4), 35-50.

Bakırtaş, İ. ve Ozcan, E. C. (2021). COVID-19'un ekonomik etkileri üzerine genel bir inceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13(4), 59-74.

Baylis, J. (2008). Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı. *Uluslararası İlişkiler,* 5(18), 69-85.

Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag okulu ve güvenlikleştirme teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 61-96.

Bıçakcı, S. (2012). Yeni savaş ve siber güvenlik arasında NATO'nun yeniden doğuşu. *Uluslar arası İlişkiler*, 9(34), 205-226.

Biçer, R. S. S. (2022). NATO'nun savunma ve caydırıcılık çalışmaları ile ilgili bir değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(42), 323-346.

Birdişli, F. (2011). Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), 149-169.

Birleşmiş Milletler. (t.y.). *Birleşmiş Milletler antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı statüsü*. Ankara: Birleşmiş Milletler Türkiye Ofisi.

Boyraz, H. M. ve Yeşiltaş, S. (2021). Koronavirüs salgını AB'yi ayrıştırıyor. *Kriter Dergi*, 5(56). https://kriterdergi.com/dis-politika/koronavirus-salgini-abyi-ayristiriyor adrsinden 2 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Boztaş, A. ve Öztürk, S. (2021). Son dönemde Avrupa Birliği'nin uluslararası sorunlar perspektifi: Brexit, mülteci krizi, COVID-19 pandemisi. *InTraders International Trade Academic Journal*, 4(1), 19-32.

Börke Tunalı, Ç. (2020). COVID-19 pandemisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. D. Demirbaş, V. Bozkurt ve S. Yorgun (Ed.), *COVID-19 pandemisinin ekonomik, toplumsal ve siyasal etkileri* içinde (ss. 25-34). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

British Broadcasting Corporation News Türkçe. (2020, 13 Mart). *Koronavirüs (COVID-19): Salgına karşı hangi ülke, ne tür önlemler aldı?*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51864424 adresinden 20 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

British Broadcasting Corporation News Türkçe. (2021, 22 Haziran). *COVID: Rusya'da Şubat ayından beri en fazla günlük can kaybı yaşandı, Moskova yeni önlemler getirdi*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57574826 adresinden 20 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi,* (1), 62-79.

Burtan Doğan, B. (2011). Kalkınma iktisadının 20. yüzyildaki gelişim süreci, iktisat politikalarına etkisi ve son on yıllık konjonktürün disiplinin geleceğine olası etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 41-83.

Çağlayan, Ç. (2022). COVID-19 pandemisi ve Amerika Birleşik Devletleri sağlık sistemi. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 37(1), 26-49.

Çayhan, B. E. (2002). Avrupa güvenlik ve savunma politikası ve Türkiye. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (*3), 42-55.

Çoban, G. S. (2021). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizli yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6(1), 111-118.

Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası güvenlik ve strateji*. İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınevi.

Demirdöğen, Ü. (2011). Soğuk savaş sonrasında NATO ve yeni stratejisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46(1), 155-162.

Demirkıran, Ö. (2007). Fransa'nın güvenlik politikası: De Gaulle dönemi (1958-1969). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 79-92.

Deniz, T. (2014). Yükselen güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin stratejik hamleleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50), 188-212.

Deutschland.de. (2021, 11 Mart). *Almanya'dan korona avcıları*. https://www.deutschland.de/tr/topic/bilim/universite-ve-arastirma/almanyada-gelistirilen-korona-asilari adresinden 23 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Doktor Takvimi. (2021). Coronavirüs kuluçka dönemi ne kadar sürüyor?. https://www.doktortakvimi.com/blog/coronavirus-kulucka-donemi-ne-kadar-suruyor adresinden 14 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Doğan, N. (2005). NATO'nun örgütsel değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik ittifakından Avrupa-Atlantik güvenlik örgütü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(3), 69-108.

Dursun, S. (2008). Türkiye'nin güvenlik algılamasındaki değişim: 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrası dönem. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16-17), 421-433.

Efe, H. (2008). Avrupa Birliği'nin ortak ve dış güvenlik politikası. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(*1), 66-78.

Efegil, E. ve Musaoğlu, N. (2009). Soğuk savaş sonrası dönemin uluslararası sisteminin yapısına ilişkin görüşler üzerine bir eleştiri. *Akademik Bakış Dergisi*, 2(4), 1-24.

Erdağ, R. (2020). Koronavirüs sonrası NATO'nun geleceği. *SETA Analiz*, (319), 1-18.

Erdem, İ. (2020). Koronavirüse (COVID-19) karşı Türkiye'nin karantina ve tedbir politikaları. *Turkish Studies*, 15(4), 377-388.

Erdoğan, İ. (2013). Küreselleşme olgusu bağlamında yeni güvenlik algısı. *Akademik Barış Dergisi*, 6(12), 265-292.

Ereker, F. A. ve Aydın, M. (2014). Türkiye'de güvenlik: Algı, politika, yapı. *Uluslararası İlişkiler,* 11(43), 127-156.

Euronews. (2020a, 4 Mayıs). *Dünyada COVID-19: İlk dört ayında neler yaşandı? Salgının seyri ne durumda?*. https://tr.euronews.com/2020/05/04/dunyada-covid-19-salg-n-n-ilk-100-gununde-yasananlar-ilk-nerede-ortaya-c-kt-nas-l-yay-ld adresinden 12 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Euronews. (2020b, 20 Eylül). *COVID-19 güncel verileri / ülkelere göre can kaybı ve vaka sayısı*. https://tr.euronews.com/2020/09/20/koronavirus-covid-19-hangi-ulke-ne-kadar-vaka-kac-kisi-iyilesti-olum-tedavi-ikinci-dalga adresinden 15 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Gökbaş, S. (t.y.). Çok kutuplu yeni uluslararası sistemde "Güvenlik" algısı. 1-6. http://kamudiplomasisi.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf adrsinden 31 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Gökbunar, A. R. (2014). Organize suç ve terör örgütleri ile mücadelede sivil silah: Sosyal destekler. *Manisa celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler* Dergisi, 12(2), 230-242.

Güçlü, İ. (2015). Uluslararası güvenlik ilişkileri ve stratejileri. F. M. Harmancı, M. Gözübenli ve C. Zengin (Ed.), *Güvenlik sektöründe temel stratejiler* içinde (ss.331-347). Ankara: Nobel Yayınevi.

Güder, S. (2020). COVID-19'un uluslararası sistem ve Türkiye siyasetine yansımaları. D. Demirbaş, V. Bozkurt ve S. Yorgun (Ed.), *COVID-19 pandemisinin ekonomik, toplumsal ve siyasal etkileri* içinde (ss. 185-201). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

Güler, M. Ç. (2020). Rusya'nın koronavirüs salgınıyla mücadelesi. *SETA Perspektif*, (273), 1-6.

Gümüş, N. T. (2020, 14 Şubat). 'Batı'nın iflası' İdlib ve Rusya. https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nilgun-tekfidan-gumus/?p=11 adrsinden 27 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

Gündüz, F. (2020). Türkiye'nin yeni koronavirüs (COVID-19) salgını ile sınavı: Güvenli gelecek inşası çalışmaları ve kamuoyu algısı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(23), 447-467.

Güner, O. (2020). Avrupa Birliği'nin pandemiye karşı kurtarma fonu planı ve temel beklentiler. *Euro Politika Dergisi*, 4(2), 215-226.

Güntay, V. (2017). Uluslararası sistem ve güvenlik açısından değişen savaş kurgusu; siber savaş örneği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6(2), 81-108.

Hacıalioğlu, A. B. ve Sağlam, M. (2021). COVID-19 sürecinde tüketici davranışları ve e-ticaretteki değişimler. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3(1), 16-29.

Halatçı Ulusoy, Ü. (2020). Birleşmiş Milletler' in COVID-19 ile mücadelede sınavı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 527-541.

Hasanoğlu, İ. (2020). Rusya'nın COVID-19 ile mücadelesi: İç ve dış politika boyutları. *TASAV, (*23), 1-10.

Haser, D. (2018). *Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavram: Soğuk savaş sonrası dönem güvenlik*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hisar Hospital. (2022). https://hisarhospital.com adrsinden 31 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Hürsoy, S. (2005). Avrupa güvenlik ve savunma politikası kıskacında Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(1), 34-47.

Independent Türkçe. (2020, 27 Mart). *Korona sonrası ABD, AB ve NATO'nun yerini, Rusya ve Çin mi alıyor?*. https://www.indyturk.com/node/153356/t%C3%BCrkiyeden-sesler/korona-sonras%C4%B1-abd-ab-ve-nato%E2%80%99nun-yerini-rusya-ve-%C3%A7in-mi-al%C4%B1yor adrsinden 29 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

İşyar, Ö. G. (2008). Günümüzde uluslararası güvenlik stratejileri: Kavramsal çerçeve ve uygulama. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2(3), 1-42.

Jianhua, G. (2020). Çin'in yeni koronavirüs zatürresine karşı savaşı: Mücadeleler, sonuçlar ve yansımalar. *BRIQ*, 1(2), 91-102.

Kalkan Küçüksolak, Ö. (2012). Güvenlik kavramının realizm, neorealizm ve Kopenhag okulu çerçevesinde tartışılması. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 4(14), 202-208.

Kanat, S. ve Aktel, M. (2019). Küreselleşme ve güvenlik: Ulusal güvenliğe yönelik yakın yeni tehditler. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6(15), 86-100.

Kara, A. M. (2021). COVID-19 pandemisi ve psikolojik etkileri. *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi*, 2(1), 26-30.

Karaağaç, Y. (2020). COVID-19 sonrası Avrupa Birliği'nin olası görünümü. *AREL USAM Stratejik Bakış*, 1(1), 35-42.

Karaaslan, H. ve Demirel, M. (2020). *Güncel uluslararası güvenlik sorunları*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Karaaslan, H. ve Demirel, M. (2021). Bir uluslararası güvenlik sorunu olarak COVID-19 ile mücadelede uluslararası iş birliği: Güvenliğin bölünmezliği ilkesi kapsamında bir değerlendirme. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, (2. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı), 115-138.

Karakaş, M. (2020). COVID-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 541-573.

Kaypak, Ş. (2013). Çevresel güvenlik ve sınıraşan çevre suçları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38), 11-22.

Kazak, A., Hintistan, S. ve Önal, B. (2020). Dünya'da ve Türkiye'de COVID-19 aşı geliştirme çalışmaları. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(4), 571-575.

Kazgan, G. (1994). *Yeni ekonomik düzende Türkiye'nin yeri*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kıllıoğlu, M. E. (2022). Salgın hastalık tehdidi ve ulusal güvenlik. *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 53-69.

Kıratlı, O. S. (2016). Avrupa dış ilişkiler ve güvenlik politikası ve üç büyükler: Almanya, Fransa ve İngiltere. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(1), 204-224.

Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülke Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.

Koçöz, R. (2012). *Avrupa uluslarından birleşik Avrupa'ya.* Ankara: Nobel Yayınları.

Kolektif, C. (2020). *Salgın sonrası yeni dünya düzeni*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Kolektif, K. (2020). *Salgın hastalıklar ve koronavirüs: COVID-19 hakkında önemli bilgiler*. Ankara: Koloni Yayınevi.

Köse, T. (2020). Koronavirüs ve küresel çatışma dinamikleri. SAM (Der.), *COVID-19 sonrası küresel sistem: Eski sorunlar yeni trendler* içinde (ss. 112-117). Ankara: SAM Yayınları.

Kurt, E. (2010). Savaşların sonuçlarını etkileyen salgın hastalıklar. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, 18(2), 113-122.

Küçükşahin, A. (2006). Güvenlik boyutu açısından Türkiye'nin enerji stratejisi ne olmalıdır?. *Enerji Dergisi*, 11(4), 8-53.

Laqueur, W. (2001). *A history of terrorism*. London: Routledge.

Lovelace Jr., B. (2020). Scientists worry whether Russia's 'Sputnik V' coronavirus vaccine is safe and effective. *Consumer News and Business Channel*. https://www.cnbc.com/2020/08/11/scientists-worry-whether-russias-sputnik-v-coronavirus-vaccine-is-safe-and-effective.html adrsinden 1 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Malatya Ticaret ve Sanayi Odası. (2020). *Fransa'da COVID-19 salgını.* Malatya: Malatya Ticaret ve Sanayi Odası.

Medical Park. (2022, 29 Nisan). *Corona virüsü (koronavirüs) nedir, belirtileri nelerdir?*. https://www.medicalpark.com.tr/koronavirus-nedir-belirtileri-nelerdir/hg-2287 adrsinden 11 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Merdan, A. S. (2021). COVID-19 salgınının Kafkas devletlerinin ekonomilerine ve toplumlarına etkisi. Ç. Ezikoğlu (Ed.), *COVID-19 ve küresel siyaset* içinde (ss. 177-191). Ankara: ORİON Kitabevi.

Milliyet. (2021, 23 Ekim). *Rusya'da COVID-19'la mücadelede 24 saat: Rekor can kaybı*. https://www.milliyet.com.tr/dunya/rusyada-covid-19la-mucadelede-24-saat-rekor-can-kaybi-6625817 adrsinden 21 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Nergis Televizyonu. (2020). Aşı çalışmalarında son gelişmeler: COVID-19 aşısı için çalışmalar sonuca yaklaşıyor. https://www.ntv.com.tr/galeri/saglik/asi-calismalarinda-son-gelismeler-covid-19-asisi-icin-calismalar-sonuca-yaklasiyor,0mIxowXuuUKcUykQrxuixA/zoSfd1i-MU2fwioDNJ8pQg adrsinden 17 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Nişancı, D. (2020). Salgın hastalıklar ve salgın hastalıklar özelinde sağlık hakkına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bakış açısı ile ulusal mevzuatın COVID-19 özelinde değerlendirilmesi. *TBB Dergisi*, (150), 85-122.

Onat, H. (2002). Küreselleşme üzerine. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 37-47.

Oğün, M. N. ve Kaya, A. (2013). Siber güvenliğin milli güvenlik açısından önemi ve alınabilecek tedbirler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (18), 145-181.

Ökten Sipahioğlu, B. (2021). AB'nin COVID-19 mücadelesi ve Avrupa bütünleşmesinin geleceği. *ATAUM*, 1(1), 1-5.

Özalp, O. K., Demirci, E. A., Ardıç, Y., Gülal, B., Taşbunar, G. ve Böçkün, H. (2020). COVID-19'un dünya üzerine etkisi: Bölgesel rapor çalışması. *TUİÇ Rapor*. https://www.tuicakademi.org/wp-content/uploads/2021/01/Covid-19un-Dunya-Uzerine-Etkisi-1.pdf#page=11 adrsinden 16 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Özcan, A. B. (2004). *Uluslararası güvenlik sorunları ve ABD'nin güvenlik stratejileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özcan, A. B. (2011). Uluslararası güvenlik sorunları ve ABD'nin güvenlik stratejileri. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 445-466.

Özdal, B. (2013). *Avrupa Birliği siyasi bir cüce, askeri bir solucan mı?*. Bursa: Dora Yayınları.

Özdal, H. (2020). Rusya'nın COVID-19 ile imtihanı. *Dış Politikada Kadınlar*, (13), 1-6.

Özdemir, G. S. (2020). Koronavirüs ve ABD: Bir süper güç nasıl başarısız oldu. *SETA Perspektif*, (272), 1-7.

Özdemir, Ö. (2016). Değişen uluslararası güvenlik inşasında toplumsal cinsiyet meselesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 5(2), 33-59.

Özdoğan, M. (2019). Realizm ve neorealizm bağlamında soğuk savaş sonrası güvenlik anlayışının değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-24.

Pak, E. B. ve Birdişli, F. (2020). Alman stratejik kültürünün yükselişi: 1969-2016 arası yayımlanan Alman ulusal güvenlik stratejisi belgelerinin nitel analizi. *International Journal of Politics and Security*, 2(5), 158-198.

Pekşen, H. D. (2012). NATO'nun dönüşümünün sınırları: Bir uygulama vakası olarak enerji güvenliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (23), 35-69.

Polis Akademisi. (2020). https://www.pa.edu.tr/ adrsinden 11 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

Sağlığım. (2020). https://sagligim.gov.tr/ adrsinden 28 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Samancı, M. (2020). Küresel bir salgın: COVİD-19. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 6-11.

Sancak, K. (2013). Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 123-134.

Sarıyıldız, A. Y., Paşaoğlu, M. T. ve Yılmaz, M. E. (2021). Türkiye, Çin, ABD, Fransa sağlık sistemleri ve COVID-19 politikaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(10), 314-327.

Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret Anonim Şirketi Teknolojik Düşünce Merkezi. (2020). *COVID-19 ile mücadelede örnek ülkeler.* İstanbul: Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret Anonim Şirketi Teknolojik Düşünce Merkezi.

Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye ekonomisinde COVID-19'un sektörel etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7(5), 169-185.

Sputnik Türkiye. (2020). *Rusya'da koronavirüs salgını*. https://sputniknews.com.tr/ rusyada-koronavirus-salgini/ adrsinden 5 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Şahin, S. (2022). COVID-19'un çevresel güvenlik bağlamında değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 238-255.

Şirin, M. C. (2020). Fransa'da COVID-19 ile mücadele kapsamında ulusal düzeyde alınan kolluk tedbirlerinin hukuki rejimi: İlk izlenimler. *İstanbul Hukuk Mecmuası,* 2(78), 1009-1046.

Tellan, T. ve Özdemir, Ö. (2021). Değişen güvenlik stratejisinde sağlık ve küresel salgınlar. M. Bulut ve İ. H. Demircioğlu (Ed.), *İstihbarat ve güvenlik üzerine çalışmalar* içinde (ss.207-219). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Turhan, E. (2019). Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik ve savunma politikasının savunma boyutunun gelişiminde PESCO'nun rolü: Fırsatlar ve zorluklar. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 20(2), 347-374.

Türk, A., Ak Bingül, B. ve Ak, R. (2020). Tarihsel süreçte yaşanan pandemilerin ekonomik ve sosyal etkileri. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, (Özel Sayı), 612-632.

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2006, 14 Aralık). *Küreselleşmenin boyutları ve etkileri*. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri adrsinden 18 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2020, 23 Temmuz). *Çin'in COVID-19 mücadelesi*. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/54644/beyaz_kitap_cinin_kovid-19_mucadelesi adrsinden 21 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Türk Toras Derneği. (2020). *COVID-19 makalelerinin özetleri*. Ankara: Türk Toras Derneği.

Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Akademi. (2014, 8 Mart). *Teoriler ışığında güvenlik algısı*. https://www.tuicakademi.org/teoriler-isiginda-guvenlik-algisi/ adrsinden 8 Nisan 2022 tarihinde erişildi.

Türkkan, A. ve Çağaç, N. K. (2020). Ülkelerin COVID-19 salgını ile mücadelesi (Mısır, Çin, Rusya). *Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği*, 1(1), 1-16.

Uğraş Dikmen, A., Kına, H. M., Özkan, S. ve İlhan, M. N. (2020). COVID-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik. *Journal Biotechnology and Strategic Health Research*, 1(Özel Sayı), 29-36.

Uğuz, A. (2016). Liberalizmde güvenlik kavramı ve uluslararası güvenliğe getirilen çözümler. *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı-II* içinde (ss. 85-98). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Ünver, M. (2022). *Almanya ve Fransa'nın Avrupa Birliği ortak güvenlik ve savunma politikasına yaklaşımlarının karşılaştırmalı analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Üstün, Ç. (2020). COVID-19 ile katlanan hayal kırıklığı: Avrupa Birliği örneği. *Dış Politikada Kadınlar*, (1), 1-6.

Üstün, Ç. ve Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 pandemisinin sosyal ve yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1), 142-153.

Ütenler Maraba, Ö. (2016). *Küreselleşen dünyada değişen güvenlik algısı: Çevre güvenliği örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Varol, G. ve Tokuç, B. (2020). Halk sağlığı boyutuyla Türkiye'de COVID-19 pandemisinin değerlendirilmesi. *Namık Kemal Tıp Dergisi*, 8(3), 579-594.

VeriKaynağı. (2022). https://www.verikaynagi.com/ adrsinden 29 Ekim 2022 tarihinde erişildi.

Wolfers, A. (1952). "National security" as an ambiguous symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481–502.

Yalçın, H. B. (2017). *Uluslararası güvenlik stratejisi ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin*. İstanbul: SETA Yayınevi.

Yıldırım, E. (2020). Uluslararası ilişkiler yaklaşımlarında güvenlik kavramı. *Turkish Studies-Economy*, 15(3), 1697-1714.

Yıldırım, S. (2020). Salgınların sosyal-psikolojik görünümü: COVID-19 (koronavirüs) pandemi örneği. *Turkish Studies*, 15(4), 1331-1351.

Yılmaz, S. (2008). Yükselen güç Çin'in güvenlik politika ve stratejileri. *Beykent Üniversitesi* Stratejik *Araştırmalar Dergisi*, (2), 77-98.

Yiğittepe, L. (2017). Avrupa Birliği'nin güvenlik politikaları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 12-27.

Yiğittepe, L. (2020). NATO'nun güvenlik algılaması: Trump'la birlikte geleceği. T. Sakman, A. Yılmaz ve U. Çiçek (Ed.), *Yeni güvenlik ekosistemi ve çok taraflı bedeli* içinde (ss. 289-300). İstanbul: Türk Asya stratejik Araştırmalar Merkezi.

Yurttaş, A. (2020). COVID-19 sonrası dönemde AB-Türkiye ilişkileri: Zorluklar ve fırsatlar. *Euro Politika Dergisi*, 1(1), 114-124.

Zavalsız, Ş. ve KIırışık, F. (2022). Ulusal krizle mücadelede federalizm: COVID-19 krizi örneğinde Almanya'da yönetim yapısı ve sorunlar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 17(1), 73-87.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0001-5118-2316
Adı Soyadı	Feyza YUKARIKIR
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	
e- posta	

EĞİTİM BİLGİLERİ

Okul	**Eğitim Derecesi**	**Bölüm**	**Yıl**
Çankırı Karatekin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı	
Çankırı Karatekin Üniversitesi	Lisans	Uluslararası İlişkiler	
Beypazarı Lisesi	Lise	Türkçe-Matematik	

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	B-1 Seviyesi
Arapça	C-2 Seviyesi

PROFESYONEL VE KİŞİSEL YETENEKLER

Profesyonel	**Kişisel**
Bilgisayar Programları	İletişim Yetenekleri
Yabancı Dil	Adaptasyon Yetenekleri
Uluslararası İlişkiler	Liderlik Özellikleri
Muhasebe	İkna Kabiliyeti